

vigilia

JEAN VANIER:
A Bárka közösségei

JELENITS ISTVÁN:
Találkozásaim Jean Vanier-val

SZILÁGYI ÁKOS:
Ember és autonómia

TARNAY BRÚNÓ:
Válasz Szilágyi Ákosnak

JOSEPH RATZINGER:
Halál és örök élet

Csányi László esszéje

Csanád Béla, Csorba Győző,
Krausz Tivadar, Parancs János
és Tornai József versei

1987

11

Novemberi gyertyafényben	801
JEAN VANIER: A Bárka közösségei (Kese Ines fordítása)	802
JELENYI ISTVÁN: Találkozásaim Jean Vanier-val	808
Önmagunkkal szembenézve (K. I.–T. M.)	811
TORNAI JÓZSEF: A költő idős, a tavasz időtlen; Ütvestző (versek)	819
GERLEI JÓZSEF: Csüggedtem volna (regényrészlet)	820
PARANCS JÁNOS: Naplóbejegyzés; Jó lesz; Ki tudja (versek)	825
SAJGÓ SZABOLCS: A szobor	826
KRAUSZ TIVADAR: Világot a vakoknak (vers)	827
<i>Vita – Fórum</i> SZILÁGYI ÁKOS: Ember és autonómia	828
TARNAY BRÜNÖ: Válasz Szilágyi Ákosnak	835
CSANÁD BÉLA: Emléksorok (vers)	838
<i>Innen és túl</i> RÓNAY GYÖRGY: Címzés nélkül	839
Levél Rónay Györgyhöz	841
BAGDY István: Lélek nélkül nincs halál	842
CSORBA GYÖZÖ: Külön marad (vers)	846
JOSEPH RATZINGER: Halál és örök élet (Tillmann J. A. fordítása)	848

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Kerényi Lajossal (L. L.)	853
--------------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

CSANYI LÁSZLÓ: Szelek Tornya	859
------------------------------	-----

ÉLŐ VILÁGEGYHÁZ

A Hit és fény mozgalma (L. L.)	865
--------------------------------	-----

HIT ÉS ÉLET

Őszinteség és hitelesség	868
--------------------------	-----

NAPLÓ

Teológia Rózsa Huba: Az Ószövetség keletkezése (Gál Ferenc)	870
Családról, házasságról	871
Irodalom Rába György: A valóság vendége; Beney Zsuzsa: Napló, előtte és utána (Rónay László)	872
Pszichológia Mérei Ferenc: „... vett a füvektől édes illatot...” (Szalay László)	874
Kiállítás Az ikonok világa – Tamara Brosell művészete (Veniamin Katschovili)	876
Film Szépleányok (Tóth Péter Pál)	878
Zene Szabolcsi Bence: Kodályról és Bartókról (r. l.); Szokolay Sándor: Missa Pannonica (Fittler Katalin)	880

A cím- és hátlapon Tamara Brosell munkái

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szedte: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készítte: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Táskaszám: 87/71 640 Index szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-833, 177-246. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37-343-VII. – Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, H-1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,- USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 évre 320,- Ft, 1/2 évre 160,- Ft, 1/4 évre 80,- Ft egyes szám ára 26,- Ft. Megjelenik: havonta. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD ÉS CSÜTÖRTÖK 12-2-IG. KÉZIRATOT NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Novemberi gyertyafényben

Ha az emberi gondolkodás alapelemeit igyekszünk megragadni, a két legjellemzőbb eszme, mely mindig feltűnik a bölcsélet történetében, meghatározva annak irányát és törekvéseit: a kezdet és a vég.

Honnan jöttünk és hová jutunk? Ezzel a két kérdéssel minden ember szembe-sül élete egy-egy szakaszában. A válasz sokféle lehet, különböző. A mi feleletünk során egy híd ívének körvonalai bontakoznak ki, mely harmonikus mozdulattal fogja egybe a kezdet és a befejezés pontjait. Születés és halál kiegészítik egymást, s emberi léptékkal bármily fájdalmasan és tragikusan éljük is át az elmúlást, tudatunk peremén azért mindig felfénylik a tragikumot átvilágító transzcendencia; a holtak emlékét idézve az élet továbbfolytathatóságának tudatát is idézzük, magától értetődő természetességgel szólítva a mi nyelvünkön kedves eltávozott-jainkat. S ők itt maradnak életünkben, mintegy annak bizonyoságaképp, hogy a halál nem a teljes, a lezárt, a befejezett állapot tükörképe, hanem egyfajta új élet-forma kezdete, amelynek sajátos „átjárása” van, s amelyet a nyelv eszközeivel is át tudunk világítani, legalábbis az imádság szavaival bejárhatóvá tehetünk.

Az elmúlás ténye gyakran zárttá és önössé teszi a túlélőket. Ugy érezzük, amikor elveszítettünk valakit, aki számunkra nagyon kedves volt, önmagunkból is elvesztettünk valamit, talán életünk, személyiségünk fontosabb, értékesebb elemét. Holott azt a készséget kellene még alaposabban kifejlesztenünk magunkban, hogy a holtak a mi személyiségünket, a mi létünket gazdagítják, hiszen velük lesz teljesebb a személyes és a kollektív emlékezet.

Gyújtsd meg az emlékezés gyertyáját és figyeld a lángot. Fölfelé törekszik, végpontja a magasságok felé mutat. Az etruszkok vidáman temették el halottaikat, mert pontosan tudták, hogy egy hitelesebb és boldogabb létrend lesz osztályrészük. Másutt legkedvesebb használati eszközeiket temették melléjük, abban a biztos tudatban, hogy új életre kelve tovább használják majd fegyvereiket, tovább örülnek kedves tárgyaiknak.

A mi halottainknak nincsen szükségük a tárgyakra, csak a szavakra. A feledés végérvényességét áttörő ima szavaira. Meg kell tanulnunk értük imádkozni és nem a saját veszteségünket panaszkodni. Az ember egész életében arra törekszik, hogy kilépjen önmagából. A halottakkal kapcsolatban is ki kell alakítanunk e képességünket, mert ez taníthat meg igazán hitelesen élni, ez enged bepillantást abba a világrendbe, melyet a halál sötétje látszólag elfed előlünk.

November sűrű hónap, mintha az elmúlás üzenne benne. De a temetők, az emlékezés mécseseinek fénye életünket is bevilágíthatja, s olyan utakat mutat, amelyek eddig homályban maradtak előttünk. Tévetegen, bizonytalanul, majd egyre biztonságosabban kell járnunk ezt az utat, mely eddig ismeretlen távlatok ígérzetét rejti.

A Bárka közösségei

Több mint 21 esztendeje abban a kiváltságban van részem, hogy szellemi fogyatékos emberek között élhetek. Sokat tanultam tőlük egyszerű emberségből és arról, hogy mire van feltétlen szüksége az emberi szívnek. Megtanítottak arra, hogy minden emberi lénynek gyengédségre és biztatásra van szüksége emberi és lelki fejlődéséhez, valamint ahhoz, hogy meg tudjon nyílni a világ felé. Ha nem kapják meg ezt a gyengédséget és biztatást, akkor bezárkóznak magáoyukba és saját igényeikbe, szívüket körülfonja a félelem és egocentrikussá válnak.

Fiatal koromban tengerésziszcsi kiképzést kaptam. Arra tanítottak, hogy hathatósan, kellő időben és gyorsan cselekedjem. A hadihajón nem alakul ki közösség. Emberek százai, hosszú órákon át, gyakran bonyolult gépekkel működnek szorosan együtt, hogy megtámadjanak másokat.

Ezután filozófiát tanultam, majd tanítani kezdtem. Ekkor kezdtem örömet lelteni reakcióim visszatükrözésében, a megértésben és ennek másokkal való megosztásában.

Csak 1964-ben fedeztem fel a szellemi fogyatékos emberek világát. Egy barátomat látogattam meg, aki egy 30 fős intézmény lelkésze volt egy kis francia faluban. Meghökkenve és megriadva tapasztaltam ezeknek az embereknek a szenvedését, kiáltását a szeretetért. Ezután más embereket is látogattam meg elmeegógyintézetekben és pszichiátriai intézetekben. Gyakran tapasztaltam, hogy szörnyű körülmények között élnek. Némelyek ugyan szép épületekben, tiszta szobákban vannak elhelyezve, jó kosztot kapnak, sőt egyeseknek még valami érdekes elfoglaltsága is akad, de mindannyian nélkülözik az otthont és mindazt, amit az otthon nyújt.

Végül Párizstól kb. 100 km-re északra, egy faluban kis házat vásároltam, s ide magamhoz vettem két férfit, Raphaelt és Philippet. Egy igen komor légkörű intézetből érkeztek, melybe akkor kerültek, amikor szüleik meghaltak. Mindketten magányosak voltak, tele szomorúsággal, s a szívembe hatolt rettegő kiáltásuk, sóvárgásuk arra, hogy valaki befogadja őket. Elkezdtük közös életünket. Rendbe tettük a házat, főztünk, takarítottunk, együtt szórakoztunk, néha vitáztunk is egymással, együtt imádkoztunk. Amint hallgattam őket, egyre jobban átéreztem a szívük mélyén lakó fájdalmat. Újabb kis otthonokat nyitottunk először ugyanott, majd más közeli falvakban. 1964 óta jelentősen növekedett a közösség. Jelenleg 400 emberből áll, akik a környező öt falu 30 otthonában laknak. A szellemi fogyatékosok a közösség mintegy felét teszik ki. Közülük igen súlyosan fogyatékos néhány; nem képes kapcsolatteremtésre, nem tud egyedül járni, nem tudja ellátni magát. Mások műhelyeinkben dolgoznak, ők némileg önállóbbak.

A kezdeti kis francia csoportból nyolcvan további közösség jött létre Franciaországban és húsz más országban. Mindegyik közösség ugyanazon szabályok szerint él. A szellemi fogyatékosok és segítők családi szellemben élnek együtt. Az otthonok többnyire kicsik, családi méretűek; mindenki részesülhet annyi személyes figyelemben, szeretetben és bátorításban, amennyi a fejlődéséhez kell, és ahhoz, hogy lehetőség szerint megtalálja szíve békéjét. Mindegyik otthon szeretne megfelelően beilleszkedni adott környezetébe. Nem góttól akarunk létesíteni. Szeretnénk kapcsolatban maradni a környékbeli barátokkal, szeretnénk részt venni a helyi egyházközség és a különböző szabadidő-központok tevékenységében.

Claudia

Hadd meséljem el Claudia történetét. Claudiát otthagya családja egy tegucigalpai kórházban (Honduras). Vak volt és képtelen arra, hogy másokkal kapcsolatot létesítsen. Félt az emberektől; voltak, akik „autisztikusnak” nevezték őt. Amikor közösségünkbe került, Tegucigalpa külvárosában, közel állt a teljes összeomláshoz. Úgy tűnt, elvesztette lelki egyensúlyát, és mély bizonytalanságba süllyedt. Sokat sikoltozott éjszakáinként, de néha nappal is. Megette ruháit, és ürülékét a falra kente. Nyilvánvaló volt, hogy óriási belső szenvedés gyötri. Gyötrelme és vívódása halálos keserűségből fakadt: úgy érezte, hogy ő nem ér semmit, nem jó és nem szeretetre méltó. Mindez a zavar és bűnösség szörnyű érzéséhez vezetett, mintha létezése véték volna.

A hondurasi közösség nagyon kicsi volt, három kiváló „segítőből” és két szellemi fogyatékosból állt. Claudia így megkaphatta azt a figyelmet, amelyet igényelt. Nadine, a közösség vezetője nagyon sok időt töltött mellette. Nadine tudta, hogyan érintse meg tisztelettel, mutasson iránta gyengédséget. Tudta, hogyan beszéljen vele meleg, megnyugtató hangján, és ez békét és biztonságot hozott. Ugyanakkor határozott is tudott lenni, meg tudta vonni a határokat. Claudia félelme és bizonytalansága fokozatosan csökkent. Érezni kezdte, hogy valaki tényleg szereti, ő tehát szeretetre méltó és vannak értékei. A pontos napirend (mosdás, étkezés, tanulás, ima, játék stb.), tehát a rendszeres élet, valamint Nadine figyelme és szeretete hozzásegítették Claudiát, hogy visszanyerje lelki egyensúlyát. Természetesen ehhez időre, hosszú hónapokra volt szükség; a közösség egy bölcs pszichiáter segítségét és irányítását is igénybe vette. Segített a gyógyszerek kellő adagolásában is, amelyek enyhíteni tudták Claudia gyöt-rődését és hozzásegítették az alváshoz.

Néhány évvel később Claudia tökéletesen megváltozott. Természetesen továbbra is világtalan maradt, továbbra is nehezen teremtett kapcsolatot és autisztikus maradt. Ennek ellenére új békét lelt szívében. Arca már nem egy gyöttrődő gyermek arca. Fialtal lány lett, aki otthonra, biztonságra, védelemre és tartós kapcsolatokra talált. Gyakran dúdolgat magában csendesen.

Két évvel ezelőtt, amikor Nadine Franciaországba jött, megkérdeztem tőle, hogy van Claudia. Azt válaszolta, hogy haragszik rájuk, Nadine elmondta, hogy Claudiát munkára kötelezték. A súlyos gyöttrődés éveit után, amikor némiképpen békére talált, eleinte békén hagyták őt és nem vártak tőle semmit. Csak játszott, sétált vagy a függőágyban hintázott. De felismerték, hogy hibáztak, és Claudiát további előrelépésre ösztönözték. Arra kötelezték, hogy tanulja meg, hogyan kell mosni, bizonyos ételeket elkészíteni vagy megteríteni az asztalt. Ez volt az oka Claudia haragjának.

Igény a gyengédségre és a fejlődésre

Minden emberi lénynek szüksége van gyengédségre, különösen a gyerekeknek. Egy csecsemő semmire sem képes egyedül. Nem tud enni, mosakodni vagy öltözködni. Az élet minden mozzanatához segítségre van szüksége. Az édesanyjával való érintkezés során tárul fel előtte, hogy szeretik őt. Ha ez az érintkezés gyengéd és kedves, ha nem vágyik birtoklásra, akkor a gyermek megérzi, hogy ő is értékes emberi lény. Ha nem szeretettel és tisztelettel közelítenek a gyermekekhez, nemritkán megijednek önmaguktól, zavaros én-kép alakul ki bennük, s az az érzésük támad, hogy ők nem jók. Egész testük fájdalmat sugároz, erőt vesz rájuk a gyötrelme, ami öncsonkító magatartáshoz, vagy éppen másokkal szembeni agresszivitáshoz vezethet. A testük gyengéd dédelgetése azonban nem elegendő. Emellett szükség van bátorításra és biztatásra. Sok minden van, amihez a gyermekek nem értenek. Fokozatosan elkezdnek

tanulni. Szükségük van arra, hogy szüleik vagy nevelőik azt mondják nekik: „Igen, képes vagy rá; meg tudod tanulni!” Szükségük van arra is, hogy érezzék, szüleik bíz-
nak bennük és örülnek, amikor elkezdenek járni, beszélni és tevékenykedni. Ha azt
érezik, hogy örömet szereznek másoknak, nő a vágyuk arra, hogy fejlődjenek és újabb
dolgokra vállalkozzanak. Megtapasztalják a szabadságot: képesek egyedül, önállóan
cselekedni.

A fogyatékos emberek egyik nagy fájdalma, hogy szüleiknek csalódást okoznak.
Mindnyájan megértjük az anya és apa fájdalmát, aki gyermekén valami fogyatékos-
ságot fedez fel. Elfelejtjük azonban, hogy a szülők viselkedése milyen mély sebet okoz a
gyermekeknek. Amellett, hogy testi, szervi fogyatékos-ságot kell elviselniük, és hogy
ez bizonyos pszichológiai következményekkel jár, sokkal nagyobb szenvedést jelent
számukra az az érzés, hogy nincs rájuk szükség, nem szeretik őket; ez lelki egyensú-
lyuk felborulásához, elkedvetlenedéshez, szomorúsághoz, kielégületlenséghez, gyöt-
rődéshez és kétségbeeséshez vezet.

Bizonyára minden fogyatékos ember találkozott mindkét fajta fájdalommal. Az első
seb nem gyógyítható: az agysejtek vagy károsodottak, vagy elhaltak – bár gyakran
tehető valami a beteg érdekében megfelelő terápiával. A második seb azonban ap-
ránként gyógyítható azzal, hogy a beteg ember felfedezi: elfogadják, szívesen látják,
szeretik; van helye a világban, véghez tud vinni bizonyos dolgokat, életet és szeretetet
hozhat másoknak. Természetesen ez a gyógyulás az őket körülvevő emberek szemé-
től, kezétől, bölcsességétől és szívéből függ.

Az életuntság fájdalma

Az életuntság fájdalma persze nemcsak szellemi fogyatékosok között lelhető fel.
Ugyanezt találjuk azokban is, akik különböző okok miatt megtapasztalják az elutasítást,
a kitaszított-ságot, azt az érzést, hogy nincs rájuk szükség, mivel értéktelennek
tekintik őket. Megtaláljuk ezt idős emberek között is, akiknek az élete látszólag be-
fejeződött: számukra már nem létezik érdekes munka; sokan közülük elvesztették
egészségüket és barátaikat is. Hasznavehetetlennek és magányosnak érzik magukat;
gyerekeiknek – akik vagy távol laknak tőlük, vagy túlzottan elfoglaltak – nincs szük-
ségük rájuk. Ez a magányérzet gyötrődést okoz és szokatlan viselkedési formákat
eredményezhet. Hajlamosak a magukba zárkózásra, szeszélyessé válnak, szüntelenül
egészségükre vagy elhagyatottságukra panaszkodnak. Nem ismerik az örömet, harag-
szanak másokra, mert „otthagyták” őket, de még jobban haragszanak önmagukra.
Végül öregothonokban fejezik be szomorú életüket. Pedig csak arra lenne szükségük,
hogy tudják: még mindig szeretetre méltóak és van mit továbbadniuk mások-
nak. De ehhez olyan emberek kellenének melléjük, akik figyelmesen biztatják és
szeretik őket és akik meleg, ünnepi légkört tudnak teremteni számukra.

Ez a kedvtelenség jellemző azokra a férfiakra és nőkre is, akik nem dolgoznak. Állá-
suk elvesztésével fokozatosan elvesztik értéktudatukat, önmagukba vetett bizalmu-
kat, és kétségbeesésükben inni kezdenek. De ugyanez az életuntság és fájdalom jár át
minden olyan kapcsolatot, amelyben az emberek úgy érzik, hogy kevésbé szeretik
őket, mint azelőtt. A szívek nyitottak és érzékenyek, de könnyen sebezhetőek és gyor-
san erőt vesz rajtuk a kétségbeesés; azután pedig bezárkóznak a félelem gátjai mögé.

Ha tudást sajátítunk el, ez a tudás megmarad bennünk életünk hátralevő részében,
egészen addig, míg memóriánk el nem kezd romlani. Ugyanez a helyzet a szakmával
is: ha egyszer megtanultunk egy szakmát, azt nem felejtjük el, függetlenül attól, hogy
milyen kudarckok értek az életben; egy jó ács mindig ács marad. Ez azonban nem áll
az emberi kapcsolatokra. Megbánthatnak bennünket, s ennek következtében elveszt-

hetjük bizalmunkat kommunikációs képességünkben, a szeretetre való készségünkben és abban, hogy tudunk könyörületesebbek lenni. Úgy érezzük, hogy útjában vagyunk környezetünknek. Ezáltal még inkább félelembe és szomorúságba zárkozunk, elborít bennünket a magány és a gyötörődés.

A szellemi fogyatékos emberek fájdalma oly nyilvánvaló. Ez a fájdalom feltárta számomra sok más ember fájdalmát is, amely talán nem olyan egyértelmű és még nem is tudatosult benne. Találkoztam olyanokkal, akik igen sikeresek voltak munkájukban, csodálták őket tetteikért és tudásukért. De amint közelebről megismerkedtünk, mély belső fájdalmat fedeztem fel bennük. Rájöttem, hogy képtelenek a kapcsolatteremtésre és mások meghallgatására. Véghez tudtak vinni ugyan bizonyos dolgokat, de szívük annyira sebzett volt, hogy képtelenek voltak közösségekben és szeretetben együtt élni. Amikor csodálták őket, boldogok és elégedettek voltak, bár tevékenységük csak menekülés volt a többiek elől. Folyton azt kívánták, hogy körülrajongják őket. A barátságban megrémültek az igaz szeretettől és az egyenlőségtől, de még inkább saját kicsinységüktől, sebezhetőségüktől és a függőségüktől. Leginkább attól riadtak meg, hogy az emberek közelükbe férközzenek és így felfedezik a bennük rejlő sötétséget.

Az embereknek valóban szükségük van képességeik és tudásuk igazolására. Fontos, hogy biztassák őket a tanulásra, különösen akkor, ha a tanulás sok időt és fáradságot vesz igénybe, anélkül, hogy a közvetlen eredmény – mely értelmét adja – látszana. Leginkább azonban arra van szükségük, hogy elismerjék a kapcsolatteremtésre, a kommunikációra való képességüket, azt, hogy személyes kapcsolatokat keresztül életet tudnak önteni másokba. Igen fontos saját belső értékeik tudatosítása is. Ha nem kapják meg ezt a biztatást, akkor terveket szőnek és a sikerben, gazdagságban, jólétben keresnek vigaszt. A kétségbeesés elől menekülve gyakran keresnek kárpótlást az italban, a szexualitásban vagy éppen az örületben, hogy felejteni tudjanak.

Azok az emberek, akik alkalmatlanok valamire, vagy megtapasztalták már a kudarcot, nyilvánvalóan igénylik a vigasztalást és a biztatást, éppen azért, mert felbomlott lelki egyensúlyuk, megrendült a saját magukba vetett bizalmuk. De éppen így vannak azok is, akik valamilyen módon velük akarnak élni és szolgálni akarják őket. Ezt a Bárka-beli tapasztalatokból is tudom. Rájöttem, hogy a „segítők” is igénylik a vigasztalást és a biztatást. Úgy érzem, néhány segítő csak azért jött közösségeinkbe, hogy saját magának bizonyítson valamit. Szükségük volt az erőre és a sikerre. Azért volt szükségük a fogyatékos emberek társaságára, hogy pozitív képet alkothassanak önmagukról. Szükségük volt arra, hogy különbnek érezzék magukat. Ennek veszélye minden „nemeslelkű” emberben fennáll. Csak adnak és adnak és néha kiégnek. Nem tudják, hogyan kell igazi, őszinte kapcsolatot teremteni. Az őszinte kapcsolatban egyszerre adunk és kapunk; ez magában hordja a másik meghallgatását, az odafigyelést, a szeretetet és a kölcsönös függőség érzését. Azok a segítők, akik magukkal kapcsolatban akarnak bizonyítani valamit, nem maradnak sokáig közösségeinkben.

Csak azok maradnak, akik valóban kapcsolatot akarnak teremteni a közösséggel. Nem azért jöttek, hogy bizonyítsanak valamit. Megértik a fogyatékosok mögött rejlő embert; felismerik a sebezhető pontjait és tehetségét is. Így elkezdenek kapcsolatot teremteni a közösség adott emberével. Ez pedig azt jelenti, hogy leküzdik a korlátokat és gátlásokat, s ezáltal sebezhetővé teszik önmagukat.

Nyugati világunkban ez nem könnyű. Az iskolában arra tanítottak bennünket, hogy boldoguljunk, hogy produktívak legyünk és nyerjünk. Arra tanítottak, hogyan kell versenyben maradni. Egy észak-amerikai iskolában, melyet legutóbb meglátogattam, nagy betűkkel ki volt írva az osztályterem falára: „Alulmaradni – bűn.” Megtanítottak bennünket felmászni a siker létráján. De nem tanítottak meg arra, hogyan teremtsünk közösségi és bensőséges kapcsolatot az úgynevezett „devalvált” emberekkel.

Azok a segítők, akik készek ilyen kapcsolatok teremtésére, nagymértékben igénylik a biztatást. Gyorsan el tudják veszíteni bizalmukat a társadalmi és családi nyomás miatt. Folyamatosan emlékeztetni kell őket arra, hogy milyen értékes az, hogy új életet tudnak önteni másokba.

Néhány fogyatékos emberünknek, mint például Claudiának, igen sok visszautasításban volt része. A segítők pedig átvesznek valamennyit ebből a fájdalomból és gyöt-rődésből. A szellemi fogyatékos emberek és a visszautasítástól szenvedők szeretetre sóvárognak. Világgá kiáltják vágyukat, hogy önálló egyéniségek lehessenek és így is bánjanak velük. Testük azt a szeretetet keresi, amelyet szüleiktől sosem kaptak meg. A segítők nem mindig tudják úgy kezelni és szeretni őket, ahogyan az igazán jó lenne számukra. Nem lehetnek apák és anyák. Az ilyen fogyatékos emberek később harag-szanak azért, mert nem felelnek meg elvárásaiknak a segítők, akik ettől zavarba jön-nek, s még az önmagukba vetett bizalmukat is elveszithetik. Megérinti őket saját bel-ső fájdalmuk és alkalmatlanságuk mások fájdalmainak és vágyainak megértésére.

Az ácsot igazolja a munkája, melyet elvégzett. Ha azonban győtrelemben, aggodal-mban élünk együtt emberekkel, akkor gyakran csak csekély közvetlen eredmény mutatkozik vagy éppen semmi. Ellenben támadhat olyan benyomásunk, hogy hasz-nálhatatlanok, erőtlenekek vagyunk. Sőt, még válságot is előidézhetünk. A segítőknek ilyenkor sok biztatásra, bátorításra és belső megerősődésre van szükségük, képesek-nek kell lenniük arra, hogy megosszák belső fájdalmukat és a hasznavehetetlenség érzését.

Amikor egy éven keresztül éltem egyik otthonunkban tíz súlyosan fogyatékos em-berrel, az egyik férfi komoly csalódást okozott. Ha győtrődött, akkor folyton csak kia-bált. Kiáltásai valami mély belső fájdalmat, sőt gyűlöletet váltottak ki belőlem. Rájöt-tem, hogy ha egyedül élnék vele, nagyon könnyen megbántanám. Kiáltozása kihozott a sodromból. Föl kellett fedeznem, hogy az ilyen fájdalom bennem természetes, hogy nem kell szégyellnem magam miatta. Rá kellett jönnöm, hogy én is sebzett vagyok, és mindnyájan azok vagyunk. Én is biztatásra szorulok.

Amikor elkezdtem sorra meglátogatni közösségeinket, rájöttem, milyen nagy szük-ségük van vezetőinknek is a segítségre; arra, hogy beszélhessenek problémáikról, sőt hibáikról is. Ha a vezetők elvesztik bizalmukat saját képességeikben – hogy pásztor-kodni tudjanak a betegek felett, hogy oda tudjanak figyelni másokra, hogy felszaba-dult és bizalmas kapcsolatokat tudjanak teremteni –, olyankor hirtelen lázas tevé-kenységbe kezdenek, hogy így elfoglalják magukat: beszámolót írnak, az adminisztrá-ciót intézik, jelentést készítenek stb. Ilyenkor kell valaki, aki biztatja és bátorítja őket útjukon. Szükségük van segítségre ahhoz, hogy el tudják fogadni magukat olyannak, amilyenek. Hogyan tudnák különben segíteni a fogyatékos embereket abban, hogy elfogadják magukat olyannak, amilyenek? Vagy ahhoz, hogy bizalmas közösségi kap-csolatba lépjünk egy fogyatékos emberrel, nem kell-e előbb őszintén szembesülni ön-magunkkal, minden bennünk lakozó pozitívummal és negatívummal együtt? Ez az emberi fejlődés és az emberi kapcsolatok titka. De ahhoz, hogy elfogadjuk negatívum-mainkat és továbbra is bízunk és békében éljünk, szükségünk van barátira, aki biztat és bátorít bennünket.

Belépés a sötétségbe

Ahhoz, hogy gyógyítani tudjunk, hogy őszinte részvétet tudjunk érezni, meg kell érte-nünk az önmagunkban rejlő sötétséget. Könnyű bölcsességet, okosságot, hozzáértést tettetni, könnyű magasban ülve képmutatóan azt mondani: „különb vagyok nálad”, „én az elithez tartozom”. A világ rétegződése pontosan abból a tényből adódik, hogy

mindannyian azt hisszük: különbek vagyunk, sőt a legkülönbek; nekünk van igazunk és mások tévednek; mi vagyunk a „jók” és mások a „rosszak”. Mindannyiunkban mélyen bennünk rejlik az előítélet és a faji megkülönböztetés. Nehéz beismernünk, hogy tévedtünk: mindig „mások” azok, akik tévedtek.

Feltételezem, hogy ez azért van így, mert úgy érezzük, hogy ha nem a legjobbak vagyunk, akkor „senkik” vagyunk és meghal a belsők. Belső fájdalmunk arra ösztönöz, hogy bizonyítsuk értékeinket. A magunk építette piederasztálról aztán könnyen leeshetünk.

De vajon hogyan tudjuk elfogadni az önmagunkban rejlő sötétséget úgy, hogy el ne töltsön bennünket a kétségbeesés és az öngyűlölet? Amikor rájövünk, hogy minden nemes cselekedetünk alapja az a szükséglet, hogy bizonyítsuk értékünket, fontosságunkat, mivel félünk a bennünk rejlő sötétségtől és győtrelemtől – szörnyű kétségbeesés vehet erőt rajtunk. Miért kell ingaként lengnünk a kétségbeesés és az egzaltáció között? Vagy lehetséges az is, hogy bízunk, fejlődünk, megleljük és megtartjuk a belső békét, sebeink és belső szegénységünk tudatában? Ha ez lehetséges, akkor megismerjük az emberi fejlődés és teljesség titkát. Ha nem, akkor ingadozni fogunk a kétségbeesés és a színlelés, a magaslat és a mélység között. El fogjuk rejteni nyomorunkat és menekülni fogunk a nyomor és mások szükségletei, igényei elől.

Személyes tapasztalatom és sok más ismerősöm tapasztalata megmutatta, hogy önmagam teljes elfogadása Isten megtapasztalásával történik; azáltal, hogy tudom: Isten olyannak szeret engem, amilyen vagyok, minden tehetségemmel és tudatlanságommal együtt; azáltal, hogy tudom: megbocsát és arra szólít fel, hogy életet adjak másoknak. Egyszerre érzekelem magamban a halandóságot, a halál erőit, és a halhatatlanságot, a készséget a fejlődésre és arra, hogy tapasztalataimmal együtt az élő Istenbe vetett hittel éljek. Ekkor fölfedezem, hogy egyetemes, feltétel nélküli szeretettel szeretnek; fölfedezem, hogy szeretett gyermeke vagyok az Atyának és ez az én titkos nevem. Rájövök arra is, hogy ha elfogadom önmagamot és felajánlom, akkor találkozom Istennel és az Ő szeretetével. És ekkor tudok őszinte részvétet érezni. Akkor nem fokok megítélni vagy elítélni másokat azért, mert rosszabbak nálam; ha engem szeret az Isten, akkor őket is szereti. Egyedül lehetek velük, gyógyíthatom sebeiket és értékeik növelésére bátoríthatom őket. Biztatni tudom őket, mert engem is biztatnak.

Fejlődés a teljesség felé

Világunk nagyon megosztott. Szegények és elnyomottak élnek közöttünk, akik elgyötörtnek, hasznavehetetlennek, erőtlennek érzik magukat: nincs beleszólásuk az emberek dolgaiba; elismerésért és megbecsülésért kiáltanak. A gazdagok és erősek pedig elégedettek, és hajlamosak másokat meggyötörni. Van állásuk, otthonuk, de gyakran ők is magányosak, mert ugyan megvan mindenük, csak éppen az nincs, ami igazán fontos: a készség a szeretetre, a közösségi kapcsolatteremtésre és a félelem nélküli biztatásra. A siker, az erő és a védekezés bástyái mögé rejtőznek. E két világ között óriási feszültségek és félelmek húzódnak.

A gazdagok és erősek a szegényeket és erőtlenekeket nyűgnek tekintik, és saját belátásuk, elméletük és terveik szerint akarják megoldani problémáikat. Úgy gondolják, hogy ők és csak ők ismerik a megoldást. Visszautasítják az őszinte beszélgetést a depressziós, elgyötört és aggódó emberekkel, visszautasítják azt, hogy oda figyeljenek rájuk: néha még abban is meg akarják akadályozni őket, hogy éljenek. Sehogy sem tudják elképzelni, hogy a világ „devalváltjai” szívük mélyén ismerik a megoldást a világ problémáira.

Minden emberi lényben iszonyú ellenállás van a változással szemben. Ez az, amiért a gazdagok nem tudnak beszélni a szegényekkel. Ez a beszélgetés ugyanis szükség-szerűen azt kívánná tőlük, hogy megváltozzanak. Ki fogja arra biztatni és segíteni a gazdagokat, hogy vállalják a változás kockázatát? Ki fog nekik segíteni abban, hogy felfedezzék a kapcsolatteremtés örömét a gyötrődésben élőkkel? Ki fog nekik segíteni abban, hogy felfedezzék az együttünneplés örömét a szegényekkel? Ki fogja biztatni és segíteni a szegényeket, hogy felfedezzék saját egyéni értékeiket? Ki fog segíteni, hogy megőrizzék értékeiket, hogy ne a gazdagok egoizmusát utánozzák?

Ha ez a két világ találkozhat bennünk, társadalmunkban, akkor megtanulunk őszintén ünnepelni. Ez a teljesség ünnepe lesz. Ahhoz, hogy mindez megtörténjen, biztatásra és nem kényszerre van szükség.

Kese Ines fordítása

JELENITS ISTVÁN

Találkozásaim Jean Vanier-val

Mit olvasunk el egy folyóiratszából? Először, nyilván, a tartalomjegyzéken szaladunk végig: némelyik cikkre szerzőjének neve vagy a címe miatt figyelünk fel. Aztán lapozgatunk, bele-beleolvasunk a többi írásba, s ahol *hiteles* szavakra, mondatokra találunk, ott alaposabb tájékozódásra szánjuk el magunkat.

Néhány éve így találkoztam Jean Vanier írásával a *Nouvelle Revue Théologique* egyik számában. Egy beszédét közölte a folyóirat, amelyet 1983. július 24-én Vancouverben mondott megnyitóként az Egyházak Ökumenikus Tanácsának találkozáján. *Le pauvre, chemin d'unité*: A szegény, aki körül újra egymásra találunk. A szerző neve akkor még semmit sem jelentett nekem. A téma persze érdekelt, de a szegényekre hivatkozva, sajnos, sok üres beszéd is elhangzik manapság. Nagyon jól emlékszem: egy kicsit bizalmatlanul olvastam bele a szövegbe, nem sokat vártam tőle. Egy-két mondat elolvasása után előre kellett lapoznom. Rögtön láttam, sokkal többről van szó, mint hogy érdemes elolvasnom az egész beszédet. Egy fontos találkozás küszöbén éreztem magam. Rátaláltam valakire, akire ezután oda kell figyelnem.

Mindezzel nem pusztán azt akarom mondani, hogy Jean Vanier azon túl, hogy érdekes ember, még ügyesen is fogalmaz. Hangjának az a biztonsága, egyszerűsége, ami megragadott, nem stílusérték, hanem annak – félreismerhetetlen, mert önkéntelen – bizonyítéka, hogy olyan ember írását olvasom, aki a lényeg közelében él, akinek számára a szó és az írás nem játék. Nyilván az élet sem az.

Mire a cikknek végére értem, eszembe jutott, hogy ugyanennek a szerzőnek egy másik írásával is találkoztam már, korábban, egy másik francia folyóiratban. Sietve előkerestem. Lefordíthatatlanul szép már a címe is: *Au coeur de la compassion*, a részvét, az együttszenvetés szívében. A megnyitóbeszéd hangja emelkedett volt, ez az írás

a személyes meditáció hangján szól ugyancsak egyes szám első személyben. Hadd idézzek belőle!

„A segítségre szoruló, megsebzett ember szeretetet igényel. Nem csaphatjuk be, nem játszhatunk vele. Nem nyugtathatjuk meg lelkiismeretünket azzal, hogy »néhány kedves szót« szólunk. Szorongása arra kényszeríti az ilyen embert, hogy a *hitelest* várja el tőlünk. Ha nem felelünk meg várákozásának, abban újabb bizonyítékot fog találni arra, hogy ő semmit sem ér, hogy léteznie sem volna szabad, hogy a világ pokol, hogy a társadalom képmutató, hogy a szeretet nem létezik, hogy nincs semmi remény. Akkor még mélyebben bezárkózik szorongásába, haragjába, kétségbeesésébe.

Szeretni: milyen elkoptatott szó ez!

Valakit szeretni annyi, mint valóban érdeklődni iránta, oda figyelni rá.

annyi, mint tisztelni őt úgy, ahogy van: sebeivel, sötét zónáival, szegénységével, de ugyanakkor a benne lévő lehetőségekkel s talán rejtőzködő adományaival együtt.

annyi, mint hinni benne, kibontakozó képességeiben, akarni, hogy fejlődjék.

annyi, mint valami bolond reménnyel nézni rá: »nem vagy te kétbalkezes, sok minden lehet még belőled, sok jót tehetsz még, én bízom benned!«

annyi, mint örülni a jelenlétének, szíve szépségének még akkor is, ha az egyelőre nemigen mutatkozik meg.

annyi, mint késznek lenni arra, hogy mély és tartós kapcsolatokat teremtsen vele, bár tapasztalom, hogy sok benne a gyöngeség, sérülékenység, és könnyen úrrá lesz rajta a lázadó indulat vagy a csüggedés.

Gyakran megesik, hogy csak akkor érdeklődöm valaki iránt, ha érzem, hogy valamit javára tehetek, és így megerősödik bennem az az érzés, hogy jótékony ember vagyok. Ilyenkor valójában önmagamat szeretem. Egy önmagamról kialakított kép megvalósításán fáradozom. De ha az a másik személy zavart kelt bennem, ha kihoz a sodromból, akkor gátakat emelek önmagam védelmére. Könnyű szeretni valakit akkor, amikor ez beleillik saját életmenetembe, megerősíti bennem azt a tudatot, hogy hasznos vagyok, hogy sikereket érek el.

Az igazi szeretet egészen mást jelent. Ahhoz annyira ki kell lépnem önmagamból, hogy szívem átvegye a másik szívének ritmusát, hogy az ő fájdalmát sajátomként éljem át. Ez a részvét, a compassió.”

Mi a lenyűgöző ebben a fejtegetésben? Az egyes szám első személy, amelyben nincsen semmi hivalkodás. Ahogy a segítségre szoruló ember várákozását elemezve eljut a *hitelesség* igényének és kötelezettségének megfogalmazásáig. Ahogy mások (mondjuk: az olvasó) leckéztetése nélkül lelkiismeret-vizsgálatot tart, s végül – elsősorban megint csak önmaga számára – megfogalmazza azt a programot, amelyet ilyen világosan és egyértelműen valaha az evangélium fogalmazott meg.

A *Christus* című folyóirat, amelyben ezt a compassióról szóló írást előkerestem, be is mutatta a szerzőt. Ott olvastam először néhány mondatot az Arche-ről és a Foi et lumière mozgalomról. Az ötmondatos szerkesztői tájékoztatásból megértettem, milyen közösségi háttér és milyen elkötelezettség, milyen személyes tapasztalatok sora adja Vanier írásainak fedezetét. Azt is megtudtam, hogy akit én most fedeztem fel magamnak, már világszerte ismert személyiség. A Bárkán túl, amelynek 81-ben már 56 csoportja létezett – mint olvastam: „szerte az egész világon” –, könyvei is hozzájárultak ahhoz, hogy fölfigyeljenek rá. Ekkor találkoztam a közösségről szóló könyvének címével, megjelenési adataival.

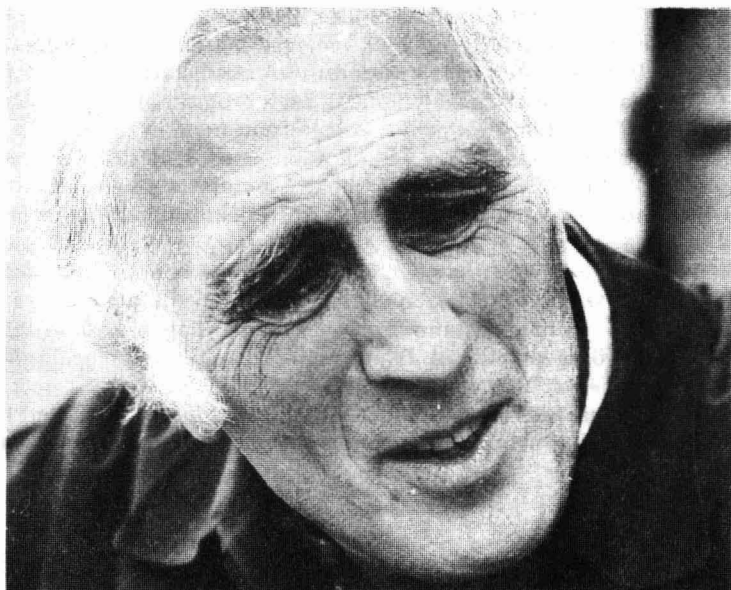
Nem sokáig kellett várnom arra, hogy ezek a Vanier-művek a véletlen folytán kezembe kerüljenek. 1985-ben Spanyolországban megfordultam néhány piarista ház-

ban: a társalgóban mindig figyeltem, milyen könyvek vannak az asztalon, mik a közösség legfrissebb olvasmányai. Meglepetésemre majdnem mindenütt megtaláltam Vanier spanyolra fordított írásait. Aztán már nem lepett meg, hogy a könyvkereskedések kirakatából is rámköszöntek, meg is vásároltam valamennyit. Így a szeretetről (szerelemről) szóló kötétkét meg a közösségről szóló művet előbb olvastam spanyolul, mint franciául. Idehaza eljutott hozzám az eredeti is. Ezt a közösségről szóló munkát annyira megkedveltem, hogy később hónapokon át fordítottam belőle kispapjainknak egy-egy elmélkedési pontra valót. Nagy örömömmre szolgált, hogy nem-rég magyarul is megjelent.

Ezek után talán már nem is volt olyan nagyon fontos, hogy személyesen is köszönthettem Vanier-t, amikor néhány napra Magyarországra látogatott. Rövid együtt-létünk nem hozott csalódást, de sok újat sem jelentett számomra. Ma is úgy érzem, nem akkor találkoztam vele, amikor megszoríthattam a kezét, teát tölthettem neki, hanem akkor, amikor a hangjára fölfigyeltem.

Azért személyes együttlétünk alkalmával egy-két dolgot megkérdeztem tőle. Például azt, hogy tanulmányozta-e a régi szerzetesközösségek szabályzatait, mert közösségről írt könyve sok olyan gyakorlati bölcsességet tartalmaz, amihez hasonlót régi rendalapítók, szerzetes előjárók írásaiban találhatunk. Mosolygott, s azt mondta, nemigen olvasta a szerzetestörténet dokumentumait, de az egyezések nem lepik meg, hiszen ugyanaz a Lélek irányítja a Bárka életét, aki a régi szerzetesközösségeket vezette.

Igen, egyre világosabb ez. Hogy nem egy ember cselekszik és fogalmaz itt, s mi nem Jean Vanier ügyességét, tisztességét, áldozatkészségét vagy szervező tehetségét dicsérfjük, hanem egy magasabb erő munkálkodásának vagyunk tanúi. Milyen érdekes látni, hogy a kegyelem ereje és leleménye ma azoknak a keresztényeknek életében, környezetében mutatkozik meg legfoghatóbban, közösséget formáló evidenciával, akik vállalkoznak a legelesettebbek szolgálatára. Az egyháznak, a keresztény embernek ma – keleten és nyugaton – ezer oka vagy jogcíme lehet arra, hogy meglepett vagy akár sértődött képet vágjon. Szidhatja a világot, és kereshet alibit, amellyel tétlenségét, önzését mentegei. Mondhatja, hogy különb lehetőségekre vár, mint amilyeneket a körülmények kínálnak, nem ér rá azokkal bajlódni, akiket útfélre sodort az élet. Úgy látszik, hogy aki így beszél és gondolkodik, Isten kegyelmét és világosságát hárfítja el magától. A Zsinat nyilatkozott arról, hogy az egyháznak újra a szegények egyházává kell lennie. Ez a program és prófécia válik valóra Jean Vanier körül.

Önmagunkkal szembenézve

„Mit tart Ön a keresztények legégetőbb problémáinak és feladatainak ma Magyarországon?” – hangzott a Vigilia kérdőívének egyik kérdése. Veszélyes kérdés! Sokértelmű. Próbára tesz: foglalkozunk-e súlyos kérdéseinkkel? És ha igen, milyen szívvel: panaszkodva vagy tennivalókra készülődve? És milyen szinten fájlaljuk a nehézségeket? Meddig látunk, ha a feladatokról van szó? Nehéz kérdés – és árulkodóak a válaszok. *Munkaleltárként*, panaszkönyvi listaként sem érdektelenek. *Szellemi horizontunk* mérföldköveinek is megteszik.

Tudjuk, a kérdőívet kitöltő, visszaküldő mintegy 1200 olvasó, az ország minden tájáról megszólaló sok gondolkodó keresztény *nem* a magyar katolicizmus átlaga. Több is annál: műveltségben, diplomában, mindenekelőtt pedig az elkötelezett lelkesedésben, ám kevesebb is: mert nem tudjuk pontosan, mennyire tér el a többiektől, a több százezernyi katolikus szellemi dolgozótól vagy éppen a 6–7 milliónyi magyar katolikustól. Amikor tehát a válaszokat összegezzük, ez valójában *egy kérdéssel* is felér: ráismerünk-e benne önmagunkra – és a hazai katolikus gondolkodásra?

Tíz kérdőívből kilenc megkísérli a választ. Közülük minden ötödikben csak panasz, szemrehányás, kritika van. Ez mintha *tehetetlenségéről* tanúskodna. Nagyjából ugyanennyien kiegyensúlyozottabban válaszolnak. Megjelölik a problémákat s rögtön mellé teszik a feladatokat is. Ők *realisták és bizakodóak*, még ha munkaprogramjuk itt-ott rövidebb lélegzetű is, mint problématudatuk. Náluk többen vannak, akik felszólító módban fogalmaznak. Ők *a jövő ígéletében* élnek. Válaszaikban a probléma, a gond megbúvik a feladatok mögött. Végül vannak a „*semlegesek*”. Válaszuk többnyire szűkszavú. Egy-egy címke. Talán probléma, talán feladat – nem derül ki, hogy a választ adónak mi köze hozzájuk. Mintha hiányozna az erő vagy a bátorság a gondok teljes felvállalásához. Mintha a probléma-, sőt feladatlatás nem társulna azzal az eltökéltséggel, hogy „hát akkor tegyük!” Minden negyedik válasz ilyen.

A kérdés nem ösztönzött különösen hosszú, mindenre kiterjedő, sokoldalú válaszra. A „leg”-fontosabb probléma vagy feladat megjelölésére való felszólítást sokan értették úgy, hogy abból csak egy lehet. Mások körültekintőbbek voltak – vagy egyszerűen képtelenségnek tartották egyetlen dolog kiemelését. Az összegzés végül nem személyeket, hanem *nézeteket*, nem egyéneket, hanem *szemléleti szerkezeteket* vizsgál. Hová kerülnek a fő hangsúlyok? Hogyan tagolódik a problémákról és feladatokról vallott felfogásuk?

„Nincs keresztény és nem keresztény kérdés! Emberi problémák vannak” – írja egy 43 éves vidéki agronómusnő. „A keresztények legégetőbb feladatait a magyar társadalom legégetőbb problémái határozzák meg” – teszi hozzá egy 48 éves budapesti vilamosmérnök. Rajtuk kívül is többen elutasítják a „keresztény szempontú” pozíciókijelölést. A válaszok többsége ezzel ellentétes irányba „húz”. Általában a legfontosabb kérdés *önmagunk kereszténységének megélése, önazonosságunk megfogalmazása és megvallása*. Ez probléma és feladat egyaránt. Gyakori megközelítés a kereszténység *társadalmi jelenlétéből*, az intézményi környezethez és a nem hívőkhöz való viszonyból való kiindulás. S nem kevesen a kereszténység megjelenési formáinak és szerkezetének gondjait állítják a középpontba. *Általános emberi* s főként társadalmi problémákat és feladatokat kevesebben említenek.

A válaszok aránya alapján felvázolható, hogy mekkora az *öt fő megközelítési mód* relatív jelentősége. Eszerint „a keresztények legégetőbb problémái és feladatai ma Magyarországon”:

1. a keresztény meggyőződés, identitás és hitvallás terén keresendők	63,5%
2. a vallás társadalmi helyzetéből, hátrányaiból, visszahúzódásából adódnak	52,1%
3. azonosak az általános emberi problémákkal és feladatokkal (mindenekelőtt a közösség, a nevelés és az erkölcs terén)	49,6%
4. a keresztény közösség és az egyházi szervezet hiányosságaiból erednek	38,9%
5. a társadalmi problémákból (a szegénységtől az abortuszon át az öngyilkosságig) következnek	17,7%

Ez a gondolkodás az esetek túlnyomó többségében az *egyén, a személyes erkölcs, a személyes tennivalók szintjén* marad. Ezt példázza még a társadalmi problémák említése is. E problémák a kérdőívet kitöltő olvasókat három dologra figyelmeztetik: arra, hogy a keresztény élet példájával kell minden deviancia ellen hatni, a kallódókat fel kell karolni s a rászorulókat gondozni – azaz karitászra. *Szervezett és szervezeti megoldásokra nem!* Sem az áttekinthető közösségek szintjén: az egyházközségben, a kisközségekben; sem átfogóbban nézve, tágabb közös akciókban, egyházi stratégiában, társadalmi részvételben gondolkodva. Pedig erre is, arra is lenne mód. Lelki-beteg gondozót, veszélyeztetett helyzetűek segélyét, nagycsaládok támogatását, öregek foglalkoztatóját igen sok helyütt lehetne s kellene teremteni (mint ahogy a telefonos lelki elsősegélyt, az alkoholistamentő munkát, a kallódó fiatalok gondozását már élő gyakorlatból lehetne átvenni). A *társadalmi felelősség* nyilvánosabb vállalása sem képtelenség. Akár az egyházi szeretetszolgálat útján, akár a család- és gyermekvédelem oly sok területén (sőt, például a személyi jövedelemadó sokgyermekeseket sújtó módja ellen szót emelve).

A válaszok zömét az *alulnézet perspektívája* jellemzi. Ez még ott is igaz, ahol – kivételként, de az előbbiekkal teljes összhangban – társadalomról, politikáról, közéletéről is szó esik. Az intézmények, a közrend ugyanis főleg azok számára téma, akik vallásszabadságért emelnek szót, akik úgy vélik, ők a köznek nem egészen egyenrangú tagjai. Megjegyzéseikben általában ott a rezignáció, az „elszenvedem-de-nem-teszek-ellene” érzés.

A *válaszokból* kirajzolódó szerkezet másféleképpen, egyfajta *logikai sorrendbe* sorolva is tagolható. I. Melyek azok az emberi-társadalmi gondok, amelyek körülvesznek minket (s amelyek keresztény megoldásra várnak)? II. Mennyire meggyőződöttek és meggyőzőek a keresztények, akiknek kovásznak, lángnak kellene lenniük? III. Milyen a keresztények viszonya ahhoz a világhoz, amelyben élnek s amelyben kereszténységüket képviselniük kell(ene)? IV. A keresztények közössége, intézménye, egyháza segít-e a világ problémáinak megoldásában, a világ megszentelésében vagy inkább további akadályt jelent?

I. Világunk gondjai, feladatai

Egyetlen válaszban sem esett szó gazdasági nehézségekről, háborúról-békéről, társadalmi demokráciánk kibontakozásának buktatóiról, a környezetvédelemről vagy más, az értelmiségi közvéleményt évtizede foglalkoztató, politikai természetű dolgokról. Mintha a válaszolók „keresztényi szerepükben” csak az erkölcsöt, világnézetet, egyházat érintő kérdésekben érezték volna illetékesnek magukat. Számukra a „világi gondok” és az azokból adódó feladatok négy területet ölelnek át:

1. az életvitel, a „környezet” elanyagiasodását, a szeretetlenséget, a közösségek hiányát	22,9%
2. a család, a nevelés, az ifjúság problémáit	24,6%
3. a szegények, öregek, segítségre szorulóknak kérdését	12,9%

4. a szexizmus, a bűnözések, az öngyilkosságok, a magzatelhajtás és egyéb beteges társadalmi jelenségek körét

4,7%

1. A gyakorlati materializmus mindenekelőtt a 30 évnél fiatalabbak szemében fő társadalmi gond. (Sajátos módon viszont a papok válaszaiban ez a téma csak elvétve fordul elő.) A közösségihiányt a papok, a közép- és felsőfokú végzettségűek s a tanulóerveiken túljutott fiatal felnőttek tartják leginkább központi problémának. Talán az ő világuk még szegényebb közösségekben, mint az idősebbeké vagy mint a nem szellemi dolgozóké? Ám ők talán éppen ezért tudatosabban is törekszenek a közösségi kereszténységre. – Mit tart legégetőbb problémának? „A felebaráti szeretet hiányát; a közönyt embertársaink iránt; az anyagi javak túlzott hajszolását; az igények értelmetlen növekedését” – írja egy budapesti nyugdíjas jogtanácsos. A szeretethiányt a human értelmiségiek (tanárok, könyvtárosok, a közigazgatásban dolgozók) és az egyéb szellemiek érzik leginkább alapvető bajnak. Vajon ők élnek a leginkább elidegenedett körülmények között? Vagy csak a felismerés érett meg bennük előbb, mint másokban? – Az életvitel lélekölő jellege másképpen is megfogalmazódott. A fő probléma „a hajszolt életvitel” (egy idős budapesti tanárnő szerint), „az állandó rohanás, a csend kiiktatása” (figyelmeztet egy 55 éves budapesti irodavezető).

2. A *családot* a legnagyobb arányban papok tartják problémagócnak (s talán feladatnak) – ám a probléma mibenlétét nem részletezik. A világiak közül mind az életkor, mind az iskolai végzettség emelkedésével nő a család említésének aránya, mégpedig túlnyomórészt feladatként. Feladat „a keresztény család értékeinek megőrzése, gyarapítása és továbbadása” (54 éves budapesti építészmérnök), „példamutatás a család fenntartásában” (26 éves vidéki városi tanár), „társadalmi törődés fiatal házassokkal, gyermekes szülőkkel, hogy tudjanak vallásos, becsületes utódokat nevelni” (84 éves ny. gyógypedagógusnő Budapestről), „a fiatal családok nevelése” (51 éves vidéki városi tisztviselő).

Az *ifjúság* kapcsán a legtöbben a vallásos nevelést reklamálják. (Ezzel később foglalkozunk.) Vannak azonban, akik elemibb szinten tűzik ki a célt, ami röviden „az ifjúság megmentése” (69 éves vidéki tanárnő), „a fiatalokkal való foglalkozás” (43 éves falusi adminisztrátornő), „az ifjúság tiszta erkölcsének megszilárdítása” (62 éves budapesti MÁV-tiszt) vagy „az ifjúság céltalanságán való segítés” (52 éves vidéki városi gyermekorvos). Az ifjúság kérdése a válaszokból olyan súlyos gondnak tűnik, amit a legtöbben tehetetlenül szemlélnek. A feladatmeghatározások zöme túl elvont, általános, megmarad annál, hogy mi kellene, és nem jut el odáig, hogy mit tehetünk, tegyünk.

3. A *szegénység, öregség, kitalizottság* mint probléma, megoldásuk vagy enyhítésük mint sürgető keresztény kötelesség főleg a közép- és felsőfokú végzettségűeket és a fiatalabbakat foglalkoztatja. (16–30 év között a válaszok 17,1, 31–60 év között 13,0, 60 év fölött 8,3 százaléka sorol ilyen kérdéseket a keresztények legégetőbb problémái és feladatai közé.) A fiatalabbak érzékenyebbek a „helyzeti hátrányok” vagy egyszerűbben, a szükséglet szenvedők ügyében. A keresztények központi feladata: „az elhagyott emberek felkarolása” (28 éves vidéki városi védőnő), „a szeretetszolgálat, különösen a segélyre szorultak – cigányok, kábítószeresek, elhagyott öregek, betegek – felé” (47 éves budapesti geokémikus), „az elesettekre figyelni, ha már ezt a társadalom nem teszi meg” (25 éves falusi tanár).

4. Végül a *társadalmi krízisek* gondja inkább az idősebbeket foglalkoztatja, anélkül azonban, hogy a problémával küzdve konkrét tennivalót említenének. Mintha a válaszolók a szex-áradattal, az abortusz társadalmi elfogadottságával, az öngyilkosságok szaporodásával szemben *tanácstalanok* lennének. Így csak a figyelmeztetés marad (s ez sem kevés!): társadalmunkban olyan betegségek pusztítanak, amelyeket nem vehetünk szó nélkül tudomásul.

II. A keresztény meggyőződés és hitvallás

Ezen a minden csoportban leggyakrabban emlegetett feladatkörön belül van néhány jellegzetes aránykülönbség. A keresztény öntudat és identitás helyreállítását főleg papok (s 31–60 éves világiak) tartják sürgető feladatnak. A világi értelmiségiek (főleg a 30 évesek és fiatalabbak) sokkal inkább a hit megvallását s a tanúságtételt sürgetik. A kereszténység átadása, a vallási nevelés, a hitoktatás az életkor emelkedésével egyre gyakrabban előkerülő probléma és feladat. Megfordítva: a társadalmi érdektelenség, az általános közömbösség, közöny a fiatalabbak számára különösen kínzó élmény. Mintha a fiatalok és az idősek két világban élnének – vagy valóban más a két korosztály világa?

A kiindulópont közös. „Nem részt venni a kollektív erkölcstelenségben: lógás, társadalmi tulajdon stb.” (28 éves falun élő biológus) és „keresztény módon élni, helytállni a mindennapokban, vonzóvá tenni az életünket, megéreztetni másokkal, hogy reménységben élünk és van értelme életünknek” (33 éves falusi festékkerő). „Probléma és feladat együtt: ateista vagy annak látszó környezetben krisztusi módon élni, úgy, hogy környezetünk a hiteles keresztény magatartást lássa tőlünk; vagyis modern és képzett emberként kell élnünk és dolgoznunk munkahelyünkön, munka- és embertársként! Feladatunk élő hittal tanúságot tenni Istenről. Úgy élni, hogy Krisztus szeretetét megérezzék rajtunk keresztül az emberek. Probléma: elviselni és szeretetben feloldani a közönyt és az időnként tapasztalható cinizmust.” (42 éves vidéki közgazdász)

1. A *keresztény identitás* sokak számára csak távoli ígéret, nem megélt valóság. Ha hiányzik, érthető, hogy ez a legégetőbb probléma. Vannak, akik nem is jutottak túl e hiány kínlódo megállapításán. Mások a keresést természetesnek, de legelső feladatnak tartják. A feladat: „szellemileg és világnézetiileg és egzisztenciálisan eligazodni, megtalálni helyünket” (41 éves vidéki tanár), „a helyes értékrend megvalósítása, a hazugságok csökkentése, a becsületesség, nem vizet prédikálni és bort inni!” (47 éves budapesti mérnök)

2. A *hit megvallása, a tanúságtétel* megköveteli a biztos és öntudatos kereszténységet. Ilyenkor az a kérdés, „hogyan lehetnének a véka alá rejtett életből a világ világossága?” (45 éves budapesti orvos). Többen többféle útmutatást adnak erre a hogyanra. A feladat „értékeink felmutatása, de úgy, hogy az ne hasson öncélú dicsekvésnek, fecségésnek – példamutató egyszerűség legyen!” (40 éves vidéki újságíró). Első lépés: „a belénk nevelt félelmeiktől való felszabadítás, hogy merjünk keresztények lenni” (nyugdíj előtt álló budapesti vállalatvezető). A keresztények fő feladata: „saját erejük, »sugárzásuk« megszerzése, cselekvéseik összhangja elveikkel, példaadás és harcos aktivitás az emberért, küzdelem a lelket elnyomó tendenciák ellen” (budapesti egyetemi hallgató).

3. A keresztény meggyőződés megszerzéséről és megvallásáról szólva újra meg újra elhangzik a *gyermek, a fiatalok, a következő generáció iránti felelősség*. Elsőrendű gond és feladat a *hit átadása*, „a vallási nevelés a materialista szellemű világban – gyermek- és felnőttkorban egyaránt” (49 éves vidéki agrármérnök), „a fiatalság evangelizálása” (budapesti nyugdíjas tanárnő). Ezen belül két konkrét hiányosság és tennivaló is megfogalmazódik. Az egyik a *hittan*. „Az ifjúság nagy tömegei alapvető hittan nélkül maradnak” (29 éves budapesti betegapó). Tehát „mindenáron meg kellene oldani a gyermekek hitoktatását heti több órában!” (50 éves vidéki könyvtárosnő). A másik téma: az *egyházi tanintézmények* az óvodától a felsőoktatásig – pontosabban ezek hiánya vagy szűkössége. „Elsőrendű célkitűzés kellene hogy legyen a katolikus középiskolák bővítése” (írja egy nyugdíjas budapesti vegyész mérnök és sokan mások).

A keresztyény nevelés hiányát a válaszolók zöme megemlíti. Konkrét megoldási javaslat vagy akár személyes megajánlás szinte nincs. Senki sem írja, hogy lehetne egyházközségi vagy keresztyény szellemű magánóvodát csinálni. Senki nem ír arról, hogyan lehet a fiataloknak vallásos légkört, közösséget, élményt teremteni. Senki nem foglalkozik azzal, ki oktassa hittanra a gyerekeket, fiatalokat, milyen anyagból, milyen keretek között. Persze, a kérdőív nem is kért ilyenfajta ötleteket. A steril panasz csüggesztő. Az elvi feladatmeghatározás pedig mit sem ér, ha nem indít a gyakorlati megoldások keresésére, a személyes cselekvésre. – Vagy talán a megvalósulás éppen most kezdődik?

III. A keresztyénység a társadalomban

Ha a válaszolók számából, érzelmi töltéséből s esetenkénti kiegyensúlyozatlanságából következtethetünk, a *legfeldolgozatlanabb*, legtöbb elvi problémát is felvető nagy téma a vallásos élet és a „világ”, a *keresztyények és a nem keresztyény társadalom*, az egyház és az állam viszonya. Főleg a fiatalabbak és a világi értelmiségiek említenek ilyesmit mind a gondok, mind a feladatok között. „Feleslegesnek tűnő gátlásaink vannak a társadalommal szemben. Ezeket kéne feloldani és a számunknak megfelelő arányokat elfoglalni közéletben, művészetben, tudományban. Ez ma áldozatos lelkületet kíván” (43 éves budapesti gépészmérnök). „Meg kell találnunk a keresztyény válaszokat a sokasodó társadalmi gondokra!” (37 éves vidéki teológiai tanár).

A kérdőívre írt válaszokban három fő probléma körvonalazódik.

1. új tapasztalat a vallásnélküliség társadalmi megjelenése. Szembe kell nézni azzal a lehetőséggel, hogy a keresztyénység kisebbségbe kerül 3,9%
2. a világban való jelenlét vagy a tőle való elzárkózás, az elköteleződés vagy a gettó közötti választást sokan a mai magyar keresztyénység első számú kérdésének tekintik 11,9%
3. végül vannak, akik a környezeti adottságokból indulnak ki, a vallás-szabadság tágabb értelmezését és következetesebb gyakorlatát sürgetik 9,6%

1. A *keresztyénység kisebbségbe, peremre, diaszpórába szorulása* vagy legalábbis a *nem keresztyény környezetben élés* problémája (a beküldött válaszokban!) a világiakat foglalkoztatja, a papokat jóformán egyáltalán nem; a fiatalabbakat valamivel inkább, mint az idősebbeket. „A keresztyénység botránkyó az emberek szemében. Ezt meg kell szoknia mindenkinek: hívőknek és nem hívőknek egyaránt” (41 éves vidéki hivatalnok). Nagy baj „a vallásos keresztyények visszahúzódása, elhallgatása, inkább elbújása a vallásgyakorlat lehetősége elől. A korszellem olyan, hogy ma a vidéki (kisvárosi, községi) emberek nagy része szégyenli, hogy szülei, vagy ő is vallásos, mert a vallás ma »nem divat«, mint 45 előtt” (45 éves vidéki jogász). A keresztyények legégetőbb feladata, hogy „megtanuljanak egy lényegében Isten nélküli társadalomban örök értékek szerint élni, mint becsületes, hazájukat szerető állampolgárok dolgozni – de soha nem engedni, hogy az anyagi, materialista szemlélet megalkuvásra, értékeink feladására kényszerítsen” (30 éves budapesti hitoktató). Más megfogalmazásban a feladat „a keresztyény eszmények és életvitel továbbadása, a keresztyény értékrend elemeinek átadása egy szekularizált, sokszor ellenséges, jó, ha közömbös világban, amelyben diszkriminatív intézkedések is léteznek” (35 éves vidéki városi néprajzkutató). Az a kérdés, „hogyan lehet az evangélium szellemében élni olyan környezetben, amely számára ez a szellem idegen? Miként lehet gazdag lelki életet élni, amikor a napi hajsza alig enged időt gondolkodásra, elmélyülésre? Az imádságon kívül hogyan lehet segíteni azokon a szeretteinken, barátainkon, akik nem képesek hinni Isten-

ben s ezért kétségbeesett helyzeteikben a mi megoldásaink nem jelentenek számukra semmit” (43 éves budapesti karvezetőnő).

2. Az *elszigeteltség, a gettó, a világgal nem (elég) törődés* szintén a világiakat s mindenekelőtt a fiatalokat foglalkoztatja. (A magyar keresztények legégetőbb problémájának tartja a 60 évnél idősebbek 7,4, a 31–60 évesek 14,2, a 30 évesek és fiatalabbak 16,4 százaléka.) A problémák és a feladatok között egyaránt sokan emlegetik a „belterjességet”, a „szektává válást”, a nem katolikusokkal vagy nem keresztényekkel való nem törődést. „A papok és a hívek jó része nem érez felelősséget sem a társadalom, sem az egyház sorsáért, pedig mindkettő pusztul” (feltételezi egy 27 éves vidéki közgazdász). Egyrészt kínzó probléma „az elszigeteltség, a beszűkülés, a vallásról, hitről való elképzelések zavarai” (20 éves vidéki egyetemista). Másrészt az okok között szerepel „az egyház peremre szorulása, a keresztény élet agyonhallgatása, a tájékoztatás egyoldalúsága” (62 éves vidéki kereskedelmi technikus). Többelől ide tartozó kérdések: „a keresztény értelmiség hiánya” (25 éves vidéki programozó matematikus), „a keresztény kulturális és közösségi élet szervezett és nyilvános formáinak megteremtése” mint feladat (44 éves budapesti tudományos kutató).

3. A válaszok egy része elégedetlen a *vallásszabadsággal*. „A mindennapi életben valósuljon meg az igazi vallásszabadság, ami jelenleg még a politika szoros függvénye” (sürgeti egy vidéki városi főelőadónő). Alaposabban megvizsgálva, az „igazi” vallásszabadságon a válaszadók háromfelét értenek: a kereszténység nyilvános társadalmi megjelenésének lehetőségeit, a hívők – belső – egyenrangúsági érzését és a keresztény intézményeket. „A szabad vallásgyakorlatot nem érzem minden esetben szabadnak” (64 éves ny. egyetemi tanár). A keresztény ember számára létkérdés „elvéinek (= hitének) megélése, kifelé is. Szabad állásfoglalás a másként látott kérdésekben. A korrekt kritika lehetősége legalább olyan mértékben, mint amilyent a másik oldal élvez velünk szemben” (70 éves ny. gimnáziumi tanár, Budapest). Az igény tehát: nagyobb demokrácia; meg kell azonban kérdőjelezni, hogy szerencsés és helyes dolog-e a világot kétfelé, a „mi oldalunkra” és a „másik oldalra” bontani. Az is kérdés, hogy mennyire hatnak a *múlt emlékei* ezekben a panaszokban. Sokan nem is írnak megkülönböztetésről, csupán a vallásszabadság fontosságát hangsúlyozzák. Ez a követelmény „befelé” is szól. Van, aki további magyarázat nélkül feltételezi, hogy „a keresztények még mindig csak »másodlagos« emberek” (24 éves vidéki városi mérnök). Van azonban, aki hozzáteszi, hogy „rajtunk is múlik a félelemérzés és a másodrendű állampolgár érzésének megszüntetése” (53 éves budapesti mérnök-közgazdász). Ez az érzés persze aligha függetleníthető az intézményes korlátoktól vagy lehetőségektől. „A társadalmi problémák megoldására a keresztény közösségekben meglévő potenciálnak, kapacitásnak a hasznosítására szűke a keretek” (40 éves budapesti vegyész). „Nincsenek vallásos egyesületek, kongregációk, katolikus körök. Katolikus könyvkiadásunk túlságosan vérszegény” (példálózik egy 78 éves volt újságíró Budapesten). S itt is idézhetőek lennének az összefoglaló más pontján tárgyalt megjegyzések a keresztény oktatási intézmények vagy a szerzetesrendek szükségéről. Az élő keresztény közösség egy részében tehát tudatosodik, hogy a keresztény élet kibontakoztatása szervezeti, *intézményi formákat igényel*, s ha ezek nincsenek vagy szűkeek, az feszültségeket okoz.

IV. Egyházszervezet, a keresztény közösség „belügyei”

A kérdésre választ adók egy része a magyar keresztények legégetőbb problémáit és feladatait a katolikusok összetartozásában, közös cselekvésében s annak nehézségeiben, egységében vagy annak hiányában, az egyház működésében és a „hivatalosak”, a

papság nehézségeiben látja. Ezen a megközelítésen belül négyféle szempontot lehet megkülönböztetni. A legérzékenyebb pontok:

1. az egyház szerveződésének módja	24,3%
2. a papok és a világiak helye, szerepe és egymáshoz való viszonya	29,8%
3. az egyházon belüli közösségtudat és egység	14,0%
4. az egység más vallású keresztény testvéreinkkel és a nyitottság a nem keresztények irányába	15,9%

A különböző részterületeket kifejtő válaszolók az alapvető dolgokban általában egyetértenek. Sürgetően szükség van „a régi egyházi struktúrák átalakulására” (27 éves budapesti ápoló), „a magyar egyház mai, hazai viszonyoknak megfelelő struktúrájának kialakítására” (62 éves ny. gépészmérnök Budapestről), „egy hagyományos-vallási alapon felépülő egyházból kiindulva megteremteni olyan élő közösséget, amelynek tagjai felelősek egymásért, segítik egymást és tanúságot tudnak tenni” (39 éves vidéki mezőgazdasági szakmérnök). Valójában ennek a részletezése, hogy ki hol keresi az első problémát és tennivalót.

1. Az *egyházi szervezet* kérdésében csupán három téma kerül elő. A *plébániák valódi közösséggé érlelése* főleg a fiatalabbakat hajtja. A *kisközösségek* ügye leginkább a világi értelmiségieket s általában a fiatalokat foglalkoztatja. A *vallási intézmények hiánya* a leggyakrabban a papok s az idősebbek válaszaiban jelenik meg. „Az egyházközösségek tagjai nem ismerik egymást, nem tudják, kinek mire van szüksége, nem megoldott a betegekkel, magányos öregekkel való törődés...” – ez ma a keresztények legégetőbb problémája” (56 éves budapesti jogász). Ennek megfelelően a legfontosabb feladat „az egyházközösség megszervezése oly módon, hogy az a papot és egymást ténylegesen segítő hívek közössége legyen” (65 éves budapesti könyvtáros).

A *kisközösségeket* sokan emlegetik: „Nagy baj, hogy nincs több belőlük” (51 éves falusi műszaki ellenőr). Csak ezek adhatnak „biztonságot az elmagányosodás és elbizonytalanodás ellen” (37 és 40 éves, falun élő háztartásbeli és esztergályos házaspár). Arról azonban egy szó sem esik, hogy mit lehetne tenni a kisközösségek érdekében. Megfogalmazódik ellenben egy további igény, ami az egyházszervezet szempontjából is alapvető fontosságú: „Jöjjön létre a különféle kisközösségek összefüggő hálózata” (29 éves budapesti mérnök).

Az intézmények hiányát panaszolók két dolgot tartanak sürgősen megoldandónak: az egyházközösi és a kisközösi tevékenységek rendszeresebbé, szervezettebbé, hatékonyabbá tételét és a magyar egyházon belüli tudatosabb együttműködést, „jobb információ-áramlást” (57 éves vidéki műszaki értelmiségi), az egyház feladatainak és eszközeinek tudatosabb és módszeresebb összehangolását.

2. A *papsággal* foglalkozó gondolatok széles területet ölelnek fel. „Az egyre súlyosodó paphiányt” (63 éves budapesti egyetemi oktató), „a papság elmagányosodását” (28 éves vidéki tanárnő), „a cölibátus, ez lassan, de biztosan elsorvasztja egyházunkat” (egy 52 éves vidéki tanár szerint), „az elkötelezettség, mély hivatástudat, szolgálatkészség hiányát a papi vezetőknél” (egy 44 éves vidéki városi műszaki előadónő megfogalmazásában), azt, hogy a papságban „sokan nem képezik magukat, mert a tudásnak nincs becsülete, elismerése, ezzel függ össze, hogy a hívekben nem tudják ébren tartani a helyes keresztény öntudatot” (63 éves falusi esperes-plébános). Nyilvánvaló: a papság kérdését sokan és joggal tartják kulcskérdésnek. Ám az erről leírt töredékek (s itt-ott előítéletek) a kérdés *végiggondolatlanságát* is bizonyítják.

Egységesebbek a *papság és a világiak viszonyáról* írt megjegyzések – egységesen kritikusak. „A papság mennyiségileg és minőségileg fokozatosan visszaesik. A meglevők pedig – tisztelet a kivételnek – a laikusokat nemigen hagyják labdába rúgni” (52 éves vidéki tanár). A keresztények legégetőbb problémája: a „szakadás a hierarchia és a

nép között” (26 éves budapesti etnográfus) vagy legalábbis a „távolságtartás a hierarchia magasabb szintjei és a hívók között” (47 éves vidéki városi mérnök). Itt újra emlékeztetni kell arra, hogy az összes adat sem képviseli a magyar katolikusokat, a válaszok 10–12 százaléka pedig különösen nem. Jelzésnek azonban nem lebecsülendő ez a néhány vélemény!

A *világiakról* szólva az előbbi hangulat ismétlődik. A legégetőbb feladat „a világi hívek felelősségének felébredtése és fejlesztése az egyház jövőjéért; az egyház minden irányú tevékenységébe való bekapcsolódásuk segítése, lehetővé tétele; papságunk ez irányú (konzervatív nézetekből fakadó) feltékenységének megszüntetése” (60 éves vidéki városi ügyvéd). „Idézek a Lumen Gentiumból (írja egy 63 éves budapesti ny. üzemmérnök): »A felszentelt pásztorok ... ismerjék el ... a világi hívők ... felelősségét az egyházban ... , bátorítsák őket, hogy kezdeményezzenek is.« Minél több világi kereszténynek kellene eljutnia erre a felelősségtudatra és a papoknak bátrabban, gyorsabb ütemben kellene bevonniuk az arra alkalmas keresztényeket azokba a tennivalókba, amelyeket az egyházban ők is elvégezhetnek. Jelenleg nemcsak sok keresztény világi, hanem sok pap sem ismerte fel ezen a téren saját felelősségét és a feladat halaszthatatlanságát.” „Sok a tettekezés, várakozó hívő. Elszigetelten élünk” (vall egy 45 éves vidéki műszaki előadónő). S az elszigeteltségben is, a papsággal szembeni – esetenként bizonyára megalapozatlan – szemrehányásokban is benne cseng az a probléma, hogy „a hívek nincsenek tájékoztatva az egyház belső életéről, problémáiról” (64 éves budapesti elektromérnök).

3. Az egyházon belüli *közösségtudat* kettős igényt jelez. A világegyházzal való fokozottabb kapcsolatokat és a magyar egyházon belüli jobb egymásra figyelést. A más megközelítésű panaszokkal és bírálatokkal szemben a kérdőívre válaszolók egyhete (1) fő feladatnak a *belső egység* megteremtését tartja, azaz a kritika helyettesítését szeretetteljes segítőkészséggel. Ez a készség jövőt teremtő tény, de még kidolgozandó, hogyan hasznosítható.

4. Végül az életkor emelkedésével egyre többen sürgetik az *ökumenét*. Vajon az idősebbek érettebbek e téren? Vagy a fiatalabbak világában úgyis tűnőben vannak a felekezeti különbségek? Alig eldönthető kérdések. – A *nem hívők iránti felelősséget* s a velük szembeni nyitottságot viszont éppen a fiatalok követelik leginkább. Égető probléma, hogy a keresztények „nem elég nyitottak a nem hívők felé” (25 éves falusi kántornő), hogy „közönyöseek a nem hívőkkel szemben” (20 éves budapesti könyvtárosnő). Elsőrendű feladat lenne a „párbeszéd a nem hívőkkel” (20 éves vidéki egyetemi hallgatónő), a „mindenki felé való nyitottság” (67 éves tsz-tag).

Önmagunkkal szembenézve

A kérdőív válaszai egy hiányos mozaik kökockái. S a kép, amit a mozaik ábrázol, inkább csak sejthető, mint kiolvasható. A kérdőív problémákat akart feltárni – és nemegyszer panaszokat kapott. Amikor a tennivaló volt a kérdés, gyűlt a teendő garmadával. A válaszokat úgy „általában” fogalmazták, más számlájára – anélkül, hogy a vélemények megfogalmazói számára bármilyen következményük lenne. Talán jobb lett volna olyan kérdőív, ami személyes felajánlásokat, részvételi ígéretek gyűjtőgetetett volna? Dehát az nem a közvélemény-kutatás dolga. Dolgát ki-ki maga is megtalálja, ha akarja. Most már az a kérdés, mit tudunk teljesebbé tenni ezen a mozaikon – saját környezetünkben, képességeinknek megfelelően.

K. I. – T. M.

TORNAI JÓZSEF

A költő idős, a tavasz időtlen

Pitypang-virágtól a pázsit
sűrű arany-zene,
arcom barázdáit
végigtapogatja a nap keze.
Barna morgással a dongó úgy röpül
a százsorszépekre, ahogy tavaly
s a kis diófa újra kitör a sziklák közül
zöld indulataival.

Tíz évem talán ha van,
talán csak öt.
De fogyó időm még most se suhan
vad rettegések között.
A halál nem elpusztít valamit,
inkább kibontja
az Én salétromos falait
az égen túl lobogó csillagokra.

Útvesztő

Isten hallgat. Én már a száműzött
vagyok,
kire rákiáltottál: indulj el
a lelkifurdalás útvesztőjében,
ne lásd meg többé
az Engesztelés házát.
Ha zuhanok,
bukásom legyen
le-fölverődő sikoly
a Rák-ködtől elutasításod
mélytengeri hasadékaig.
Legyek a tökéletes kárhozat:
minden öntudatlan bűnt
elkövettem, hogy
kapcsaink szívós rostjait szétroncsoljam.
Hogy legyen számomra
menedék
ezen a gép-apokalipszisban forgó világon,
hol sokan néznek szét
olyan fakó szemmel,
mint én,
semmit se értve a makacs körtáncból,
amit valamilyen
titkos zene ütemére
hiába járnak
a másodpercek,
évszakok?

Csüggedtem volna

(Regényrészlet)

*Csüggedtem volna, lankadt képzelettel,
de folyton-gyors kerékként forgatott
vágyat és célt bennem a Szeretet, mely
mozgat napot és minden csillagot.*

Krisztián az Isteni színjátékban előre-hátra lapozott; ezeket a sorokat kereste, az imént talált rájuk bátyja, Géza régi jegyzetei között. Dante volt, kétségtelen, a tercínákról és a stílus emelkedett lüktetéséről ráismert, de Géza a lelőhelyet nem írta oda a lap aljára, vagy talán nem is tudta pontosan; fontosabb lehetett számára a lejegyzés napja: 1941. szeptember 14. Azon a kora őszi napon, mikor a nyár még minduntalan visszatért, Géza számára Dante sorai nyilván valami új értelemmel teltek meg, mely addig is bennük pihent, de alkalom kellett hozzá, hogy kipattanjon... Hát persze, Jolán szerelme, az utolsó együtt töltött hónapok!...

Krisztián a kockás gypjútakaróval leterített heverőn a sarokba vackolta magát, hátát néhány kopott díszpárnával polcolta fel; lába körül a takarón, akár egy kisedd nyáj, papírlapok heverték, Géza jegyzetei, naplói és pár nagyobb írás, tárcsa és novella. Köztük találta egy külön lapon ezt a Dante-tercínát, a befejező negyedik sorral együtt: „mozgat napot és minden csillagot.” Mostani állapotában úgy hatott rá, akár egy nagy erejű légcsavar – felkavarta egész belsejét, majd a forgószél sebességével ragadta fel valahová, a káprázatok és szorongások birodalmába, mely – négy héttel az Aranykagyló elhagyása után – tele volt mégis verőfénnnyel s a várakozás bujkáló remegésével. Az pedig, hogy Géza írta le a sorokat, s előbb ő élte át őket, tizenkét évvel ezelőtt, nemcsak azt jelentette, hogy ő adja a kezébe: „Nézd, öcsém, mit találtam, egyszer majd te is megérted!” – hanem azt is, ami a megértésen túl van: a megérzést, vagyis mikor majd rajta zuhog át a Szeretet, nemcsak értelmén, akaratán, emlékezőtehetségén és képzelőerején, hanem egész emberségén, s úgy rázza meg, akár fát a vihar, hogy gyökerei is nyögnek belé, ágairól pedig lehull minden pondró és férges gyümölcs, az is, ami később úgyis megférgekedett volna; csak a végső nagy szemek maradnak rajta – beérésre...

Mohaiék érkezését Szigligetről ezekre a napokra várta; írni nem akart nekik, noha az Aranykagyló postása, egy szalmahajú vézna asszony ismerte őket; a férjét viszont Krisztián ismerte: Rampa a negyedik gimnáziumig egy osztályba járt vele, aztán eltűnt; talán más iskolában folytatta, vagy eltanácsolták; Szigligeten is átnézett rajta, s Krisztián egyszeriben emlékezni kezdett rá, hogy az iskolában is ezt csinálta; Szigligeten a falu csak gyöttmentnek tartotta őket, s gyanakodva hallgatta az asszonyt, hogy csak addig van a férjétől nyugalma, amíg a postát kihordja. Dani bácsi szerint már levelek tüntek el a kezén, s tudni vélte azt is, hogy az asszonyka ettől a zaklatástól szenved a legtöbbet. Vajon nem akadhatott fenn ujjá hegyén az a képeslap is, amit Mohaiék legalább egyszer bizonyára küldtek neki?... De elkergette gondolatait – meggyőzte magát, hogy rossz emlékei játszanak vele csupán, mint ahogyan vad képzeleteinek tulajdonította Emese gumimatracát is, melyet a vízen egyre beljebb sodor az áramlás, Emese az álmosító csillogásban észre sem veszi, hogy vihar közeledik, s mi-

kor lecsap rá, már késő... Vagy annak a sétának emléke, amit az utolsó nap tettek a Kamon-kő fölött; Emese a szakadékig ereszkedett, szandálja megcsúszott, s ha ő el nem kapja a kezét... Meg kellett ráznia magát, hogy ne élje át újra meg újra a zuhanást, hiszen ha Emese lába most csúszna meg, nem tudná elkapni többé... De a csúszás és a zuhanás pillanata minduntalan visszatért, szinte gúnyolódva játszott vele, vajon megjed-e, ő pedig engedte belerángatni magát, csak hogy Emesét valami-től megóvja, mintha ezzel a veszéllyel is, meg a köztük lévő távolságot is legyőzné.

„Csüggedtem volna, lankadt képzelettel...”

Dante sorait hiába kereste a Pokol harmadik éneke elején, ahol a kapu feliratán ez állt: „Isten hatalmas emelt égi kénnyel...”, s tüstént ezután ezt találta: „... az ő Szeretet!” Hogyan – kapta fel fejét Krisztián –, hát a Szeretet nemcsak napot és csillagot mozgat, fizikai és vegyi folyamatokat dob a létbe, és indít útjára, sőt a vágy és a cél sem elég neki, az erkölcsi lény Magára rendelése sem? – itt a kapunál is jelen van? kaput emel a pokolnak, hogy aki őt szereti, ezt a kaput elkerülve könnyen rátaláljon; aki pedig csak félni tudja őt, e kapu miatt visszariadjon a rossztól... Eszerint óvatosabban kell ezután megítélnie a Szeretet szerepét, aki önmaga felől nézve mindennek oka és célja, az ember felől tekintve pedig igenlő és nemleges akarat, a boldogság akarója és a rossz megengedője, annak a szabadságnak megfelelően, amit az erkölcsi lénynek adott.

Krisztián felnézett, szeme káprázott – úgy rémlett, szobája kitágult: ez a kis színpad, az ember, hatalmas küzdőtérre változott – több önmagánál, s mivel ez idő szerint az egyetlen, ahol az értelem is kivirágzott, belső világa a Jó és a Rossz küzdelmének térvé válik. S milyen teher, hogy döntenie kell! – nem ölelhet egyformán magához mindent, mint ahogy nem táplálkozhat a föld minden növényével sem, mert az egyikből mérég, a másikkól erő árad tagjaiba. Igen – a döntés kényszere és méltósága, mely két részre osztja nemcsak a természetet, hanem az embert is!...

Most már sürgető érzés fogta el, hogy rátaláljon erre a négy sorra. Mintha a pontos hely és a szövegösszefüggés adhatna csak végső választ a „vágyat és célt” forgató Szeretet titkára, s arra a forró kavargásra, amit tizenkét évvel ezelőtt Gézában s most öbenne is okoztak ezek a sorok. Átlapozta a Purgatóriumot, de csak futva, mert jó előre sejtette, hogy a nyugaltság és várakozás helyén hiába is keresi a beteljesült egyensúly szavait; aztán a Paradicsom Tizenkettedik énekében szeme megállt egy néven: *Dominicus*. S pár sorral lejjebb megtalálta azt a két sort is, amit ösztönösen keresett, holott eddig azt sem tudta, létezik-e egyáltalán: „... kinek akkor gyulladt első szerelme, mikor első szót mondott néki Krisztus.” Hát persze, a latin nyelvekben *Amor, amore*... Szeretet és szerelem egyetlen szó bőségéből származik!... A misztikusok is a földi szerelem képeiből merítenek, ha Isten szerelmét érzékeltetni akarják... Az Énekek Éneke például... S fordítva is, mintha a Lélek azt sugallná, a földi szerelem mozdulatai sem indulhatnának el embertől emberig, ha nem az „ős Szeretet” adna létet nekik, s mozgatná őket – hol igenlően akarva, hol csak megengedve... az emberre bízva, hogyan éljen a szeretettel... De ki olyan tiszta, mint Tamás, az Aquinói, aki betegágyán, mely halálos ágya lett, az Énekek Énekét salaktalanul fogta fel, s úgy is magyarázta?... És ki vezethette tollát – révedt maga elé Krisztián –, ha nem az egységes hagyomány őrzője, az egyház, amely az embert nem engedi eltévedni a képek és jelképek rengetegében?... Tamás úgy ment át ép lábbal az érzéki képek útvesztői közt, hogy az Énekek Éneke átvezette őt a színelátás világába, *Dominicus* pedig, aki Tamásnak atyja volt – akárcsak nekem, gondolta Krisztián –, még előbb gyúlt lángra attól a Szeretettől, mégpedig Krisztus első hívó szavára...

Joggal érezhette hát Krisztián, hogy róla van szó, arról a lobbanásról, ami azóta sem lohad és hamvad, amióta ő is hallotta Krisztustól a „Jöjj, kövess engem!” iszonyú gyengédségű hívását... Nem tett mást tehát, mint Domonkost követte, az atyát, de

milyen messzi van még Tamástól, aki épen ment át a lángok közt, és attól a pokróctól is, melyre halála óráján Domonkos fektette magát, megvallva testvérei lábánál, hogy haláláig megőrizte... mit is?... a lélek vagy a test tisztaságát?... A lélekét igen, de a test tisztaságát meg lehet bármiképp is őrizni?... A test nyála-mocská elkerülhető, kibírható valami mindent átható józanság nélkül?...

Végül a Paradicsom utolsó Énekét lapozta fel, a Harmincharmadikat, annak is a végét, gondolván, hogy visszafelé könnyebben rátalál, ha a befejezés, a teljesség felől közelíti meg a dolgot. S valóban, alig olvasott el pár sort, megtalálta, amit keresett: „Csüggedtem volna, lankadt képzelettel...” És következett az a három sor, amely a Szeretet egyetemes uralmáról beszél.

– Hát persze!... – kiáltott fel hangosan Krisztián. – Így már érthetőbb... Ez az a Cél, amely felé úton vagyok én is... Géza is úton volt feléje, Jolán szerelmének megtapasztalása által... Ekkor találkozott első ízben a Szeretettel?... Ez lett számára a teljesség tapasztalása?... És neked?... Nem válik-e ketté benned az út, mely a Szeretethez vezet?... S ha ketté válni látszik, mi forrasztja ismét eggyé, hogy téged ne megosztottá tegyen, hanem a mindenség egységének részévé?...

Megjelent előtte Emese arca, lépése, vállának egy mozdulata; s mivel helye, úgy tetszett, már bizonyos volt Krisztián további életében, de helyének megokolása még bizonytalan, Krisztián azzal nyugtatta magát, azért gondol rá ilyen nyíltan, mivel Emese valójában a néje lehetne, hiszen egyáltalán nem lehetetlen, hogy az örök nőivel egy fiatalember például a nővéreben, vagy az unokahúgában találkozzék, mivel a rokoni kapcsolat folytán zavartalanul élvezheti mosolyát, biztató tekintetét, sőt közelségét is. Emesével viszont, úgy látszott, túljutott ezen a titkos rokoni fokon is, ezért aztán néha nővérenek érezte, máskor meg örült annak, hogy mégsem az, s így a rokoni kötelék nem akadályozhatja meg abban, hogy valamivel többet kérjen és fogadjon el tőle...

– Vagy csak a kiegészülés vágya játszik velünk? – kérdezte magától. – Semmi más, semmi egyéb nem történik?... Gézával is ez történt?... Szeptember 14-e nem mond mást?... Hiszen Gézát valami okból később hívták katonának, novemberben még itthon volt... Istvánka pedig a következő év augusztusában született...

Elővette Géza 1941-es naptárát; szeptember 14-e abban az évben vasárnapra esett, de mielőtt a bejegyzést elolvasta volna, visszalapozott; augusztus vége felé ezeket a sorokat találta: „Jolán tegnap érkezett meg az erdélyi nyaralásból Kingával együtt... Gyanútlan, nem ismeri az én problémámat... Itt Pesten sápadt kis virág volt, most friss és üde; szép barnára sült... Tisztasága, feltétlen odaadása ellenállhatatlanná teszi... Nem tudok választani... Otthonos a bőrén minden mozdulatom, s ő – bár szemérmes, s néha ellenkezik is – később szinte önzetlenül nyújtja magát, engedi, hogy szeressem... De én egy-egy pillanatban eltávolodom tőle, mintha mégsem őt kellene érintenem...”

Augusztus 31-e után pedig erre figyelt fel Krisztián: „Ez a vasárnap olyan szagú, mint azok a vasárnapok, melyeken meg szoktam érkezni a vidéki nyaralásból, nagyanyámtól, s itt mindent rendben és tisztán találok. Mondom, a szaga is az... Nem kellett hát hozzá nyaralás, hogy ezt újra érezzem. S már napokkal ezelőtt így voltam egy-egy pillanatban, ha a műhelyben egy munkadarab fölé hajoltam, s asztalomra süttött a nap. Eddig azt hittem, ezek csak a nyaralóknak járó kellemes élmények. Most már tudom, semmi sem vész el bennünk nyomtalanul. Ugyanazok a hangulatok értek utal a pesti zajban, munka közben, tele gyönyörű képekkel, emlékekkel, holott az idén nem is nyaraltam, s már nem is fogok... Közben, míg Jolán távol volt, írtam egy novellát, azt hiszem, az lesz a címe: „A békétlen...”

Géza naptárában még egy bejegyzés fogta meg Krisztián szemét, mielőtt szeptember 14-éhez ért. Szeptember 8-a hétfőre esett: „Kirándulás Zugligetbe... A zöldben

nagy eső ért minket, mely aztán véget vetett (itt egy kihúzás következett, egyetlen szóé, mely tiz-tizenkét betűből állhatott) ... Jókedvűek voltunk, de az elázott kirándulás s közben a hűvös szelek, a tornyosuló felhők mind furcsa jelekként rakódtak le emlékezetemben. Aztán a hosszú ácsorgás a tömegben a végállomáson ... akkor éreztem meg, hogy ... nem vagyok boldog." S pár sorral alább: „Apró kis jelek ábrándítanak ki a világból és önmagamból. Teszem, amit az ember ilyen helyzetben tesz, hogy föl ne hívjam magamra a figyelmet: együtt mosolyogtam Jolánnal, csókoltam és öleltem, aztán abbahagytam, s szóltanul mentem mellette. Hát ez volna a boldogság? Hát ezt adta nekem a világ? S még ezt sem igazán, hiszen nemsokára vége ennek is ... Nem, nem Jolánból ábrándultam ki, hanem abból, amit az érzékelhető világ nyújthat. Csak öt féltem ... féltem a csalódástól, attól, hogy nem ért meg ...”

Krisztián keze, mielőtt szeptember 14-re lapozott, szorongva állt meg; az előző lap alján ezt találta: „Ma találkoztunk a Ligetben; holnap vasárnap: a Nagy Keringőt nézzük meg a Hollywoodban ...” A következő lap falként dőlt a Ligetre, a Nagy Keringőre és a Hollywood mozira; szeptember 14-én ez állt: „De erre már nem került sor, mert délelőtt a misén ezeket a szavakat hallottam: »Üdvözlégy, kereszt, egyetlen reménység!« Megfordult bennem minden. Utána bementem Kornél atyához, elmondtam neki mindent, Jolánt is ... De hát nincs érettségim, s várom a katonai behívót is ... Minden késő? ... Szánakozva nézett rám, jöjjen vissza egy hét múlva ... Kínos hét ... Nem szólhatok senkinek, Jolánt is kerülöm, magyarázat nélkül ... Nem szép tőlem, de hiszen nem tudnék neki semmit mondani ... Várom a választ ... Azt hiszem, lázas vagyok ... Ideglázam van? ...”

S megint egy lap, amint maga alá temeti az elmúlt hetet, vasárnapjával együtt: „Újra Kornél atya szobájában: utánanézett a dolognak, megfontolt mindent, azt tanácsolja: menjek vissza Jolánhoz! Mert mindenképpen a szeretet győz ... Hát igen, mondtam, de az is lehet, hogy ott maradok a fronton ... Bizony! – válaszolta szinte kegyetlenül; aztán hozzátette: de ha hazajössz, és még akkor is így gondolkozol, jöjj vissza hozzám! Sokáig szorította a kezemet ...”

Krisztián nem olvasta tovább. Ujjai megálltak a notesz bőrkötése vörösmárvány utánzatán, s nem értette, neki mennyivel több joga van élnie, kezét ezen a noteszon tartania, mint annak, aki ezeket a szavakat leírta, s már nem él ... Hát megvan már a válasz Géza kérdéseire! ... Nem mardosnak többé – az idő megoldotta őket ... Nem kell már döntenie Gézának ... Választania Isten és Jolán között ... Mintha valóban igaza lett volna Kornél atyának – mindenképpen a szeretet győzött, csakhogy egészen másképp ... Hát győzelem volt ez? – az a pusztulás? ...

Felugrott, az ablakhoz állt. A fák kövér lombja még nedves volt a reggeli esőtől, s csillogott a napban; a budai friss széljárás kénye-kedve szerint bánt vele, tarajokat, zöld hullámokat formált belőle, majd kimerülten megállt, s nézte művét, ezt a szétzilált hajzatot. Ez a természet válasza a halálra? Az életre? ... Az, hogy tovább él, mindig tovább, mint az ember? ...

Észre sem vette, hogy ujjai a kötés vörösmárvány utánzatán járnak, mintha valami kövületben lezajlott ósbirkózás sistersége és párolgása után kutatna. A fedél közepébe stilizált betűkkel ezt a cégjegyet nyomták: MIAG. Ez volt a védjegye is a Magnezitipar Részvénytársaságnak (X., Gyömrői út 48. – Telefon: 148-433. – Sürgőncím: Magnipar). Szórakozottan belelapozott. A naptárban az év szerdával kezdődött és szerdával végződött, az év úgynevezett uralkodó bolygója pedig a Vénusz volt. Az első lapokon a Magnezitipar Részvénytársaság bányái és üzemei következtek: Jolsva – Nyusta – Ploszko – Szirk. Gyártmányok: magnezit és különleges magnezittéglák, krómmagnezittéglák, égetett magnezit, kötőképes magnezit, magnezitliszt és magnezithabarc, kromtittéglák, samott-téglák, tűzálló habarcsok, örölt agyag, samott-, kvarcliszt.

Micsoda kövületei a múltnak!... Következtek a samott-téglaminőségek, mellettük a tűzállóság jelzése Seger-kúpban, majd Celsiusban kazánfalazáshoz, szobakályhához, kúpolókhöz, Siemens-Martin kemencékhez, nagyolvasztókhoz. Részletes leírást adott a naptár a tűzálló téglák falazásához, a téglafalazatok üzembehelyezéséhez, közölte a samott-téglák fizikai tulajdonságait, a hőtechnikai adatokat, néhány villamossági alapismeretet, az alumínium, az ólom, a vas, a szén, a réz, az ezüst, a porcelán fajlagos vezető ellenállását, majd az alumínium, az arany, a benzín, a barnaszén, a bronz, a sárgaréz, az oxigén, a higany, az üveg, a vas és az acél fajsúlyát, valamint a beton, a cement, a homok, a kavics és a fal téglák térfogatsúlyát, végül a mértékek és súlyok közt azt, hogy 1 hüvelyk = 2,5399 cm, 1 láb = 30,479 cm, 1 yard = 0,9144 m, 1 mér-föld = 1609,315 m, 1 gallon = 4,546 liter, 1 négyszögöl = 3,5976 m, 1 osztrák hüvelyk = 2,643 cm, 1 osztrák láb = 31,6 cm, 1 katasztrális hold = 5754,64 négyzetméter, 1 magyar hold = 1200 négyszögöl, 1 katasztrális hold = 1600 négyszögöl, 1 hektár = 1,7377 katasztrális hold, 1 hektár = 2,3169 magyar hold, 1 csomó = 15,46 m.

Mindez a múltén volt, mégis az állandóság káprázatos adataival öntötte el Krisztiánt, mintha azt akarná bizonyítani, hogy a világ akkor is, a második világháború közepén, szilárd alapokon állt, melyeket nem rendíthetett meg sem a francia kapituláció, sem a német csapatok előnyomulása az orosz sztyeppéken. A postai díjszabások azonban megingatták ezt az állandóságot: Krisztián mosolya nem titkolta, hogy jót mulat a „helyben 10 f, vidék 20 f'-en. Külföldre a levéldíj 40 f volt, Németország, Olaszország és Románia kivételével – oda 20 g-ig 32 filléres bélyeg kellett csupán. A képes levelezőlapokra belföldön 2 filléres bélyeg kellett, külföldre – kivétel nélkül – 4 filléres.

A fontosabb közhivataloknál olyan neveket és címeket talált, melyek vagy eltűntek (Vallás- és közoktatásügyi minisztérium: V. Gróf Klebelsberg-u. 16.), vagy megmaradtak ugyan, de Buda ostroma eltüntette épületeiket, csak a teret hagyta meg, azt is más néven vagy névtelenül (Pénzügyminisztérium: I. XI. Ince pápa-tér 5. A Dísz-tér 2. helyén (Külügyminisztérium) levegő állt romos falakkal, a Szent György-teret pedig nem tudta sehol sem elhelyezni, mintha elszállt volna, akár Mátyás király egykori függőkertje a Várhegy oldalából; valójában egyikről sem tudta, hol volt – egyik a közelemlő bozótjában bújt el előle, a másik egy látszatra idillibb korban, ötszáz évvel ezelőtt, mikor a délszaki eget, akár egy „azúrkék paplant”, egy időre Magyarország is magára húzta, s Mátyás udvarában különös hajzatú és olajos ábrázatú olaszok serteptéltek... mielőtt a török, majd százötven év múlva az osztrák...

Hát persze, az osztrák!... Hála a Monarchia felbomlásának, Ausztriának már csak a külképviseletek közt van helye. De hol? – hiába kereste, csak Németország követségét találta meg, Cseh-Morva protektorátusának ügyosztályát pedig a Rózsa-u. 61-ben. Követsége volt viszont a Várban a Szentszéknek: I. Dísz-tér 5.

Ezután a naptár már csak az elsősegélynyújtás módozataira hívta fel a figyelmet: a csonttörésre, a vérzéscsillapításra, s többek közt a megfagyásra: „A fagyottat csak fokozatosan vidd melegebb helyre. Előbb jól dörzsöld meg testét hóval vagy puha ruhával, s úgy élesszed, mint a tetszhalottat.” Vajon Géza elolvasta egyáltalán ezeket a sorokat, mielőtt kivezényelték a frontra, s aztán mikor visszavonuláskor sorra hullottak el mellőle a magyar bakák, teleszórva tetves, ótvaros hullájukkal a szüzi hómezőket?... „Fokozatosan vidd melegebb helyre.” De hol volt melegebb hely száz kilométeres körzetben?... Csak a pálinka melegsége maradt nekik, a halál forró előszobája... „Egyetlen kortyot sem ittam belőle” – mondta Géza karácsonyeste. – „Ennek köszönöm, hogy itt vagyok...” – nézett körül a befűtött szobában. S aztán?... Vissza, újra vissza!... Ki lehet ezt bírni emlékezve csupán?...

PARANCS JÁNOS

Naplóbejegyzés

*Nem írhatok semmi vigasztalót.
Többnyire már a víz is ihatatlan,
emberi fogyasztásra alkalmatlan.
Amőta utolsó táborhelyünkről
elindultunk a limeseken túlra,
azóta tudjuk: elveszünk egy szálig,
hiábavaló vakmerő utazásunk,
ha senki sem várja közeledésünk,
ha senki sem siet elénk.*

Jó lesz

*sehová nem megyek
és mindenütt ott leszek
árnyék a falon
kedvemre nyújtozhatom
úttalan utakon
nem tévedezik a lábam
porszemmé zsugorodva
repülök
fürdöm a napsugárban
elgurult gomb a sarokban
pókhálós terveket szöve
meglapulok a homályban
és csak hallgatok
gyönyörködve nézelődöm
törött üvegcserép a fű közt
a fénylő égboltozatot
tükrözi és ragyogtatja
úgy-ahogy még akkor is
elhomályosult szemem*

Ki tudja

*hogyan tör elő majd
a forró áradat
a mélység ziháló lélegzete
s előtörhet-e még
szikkadt üregek öbleiből
az a nedvdús sugárzó öröm
kigyózó lángnyelvű áhitat
ami nélkül elsorvad
aláhanyatlik itt az élet
s csak a szél nyargalászik
céltalanul ide-oda
az üszkös falak között
de a szitáló csonthamutól
csakhamar visszaretten
a pusztuló háztól elrohan*

A szobor

Elismert szobrász volt. Művei tereken, múzeumokban, milliomosok palotáiban sorakoztak. Ő azonban minden kitüntetés, magasztalás ellenére elégedetlen volt magával, megöregedve is keményen dolgozott. Ismerte mestersége minden csínját-bínját – de az álma valahogy mindig csak álom maradt. Nem is álom volt az valójában, inkább valamiféle érzés, valami vágy, ami a szívénél beljebb, mélyebben rejtőzött. Ez a valami hajtotta, ez volt minden nyugtalanságának, minden mozdulatának igazi motorja. Minden kezdet ígéret volt: most majd testet ölt... végre megláthatja, megtapinthatja, ami benne él.

Eleinte ez nem volt ilyen világos neki: keveset gondolkodva, inkább ösztönösen fogott mindig munkához. Aztán, mikor komolyabban eszmélni kezdett, egyre keserűbbé vált. Gyökeret vert benne a felismerés: becsapták, valaki csúnyán rászedte. És abbahagyta a munkát. Szégyellte korábbi önfeledtségét, meg akarta semmisíteni minden művét. De már nem voltak az övéi, és barátai, ismerősei, vevői nem engedték.

Később elterjedt róla a hír: kiégett, lecsúszott, vége. Jócskán alá is támasztotta magatartásával, véleményeivel. Botránkoztatott, ivott, züllött.

Aztán, mert élnie kellett valamiből, újra munkához látott. Meg dacból is, mert már eltemették. Tehetsége, képzettsége bőven biztosította a kenyeret. Groteszk, ijesztő szobrai népszerűvé tették. Rafináltan „érthetetlen” formáin vitakoztak, sommásan elítélték vagy az egekig dicsérték. Mulatott magában, hogy az emberek közt minden és mindenki megtalálhatja a maga piacát.

Egyszer aztán arra döbbsent rá, hogy álmától nem tudott megszabadulni, legtorzabb alkotásai is ennek a lenyomatai voltak. Valamennyi szobra – ha negatívan is – álmát tükrözte. És sírni kezdtek újabb és újabb torz figurái.

Mikor visszatért a tiszta formákhoz, sokan megállapították, hogy már kimerült, már nincs új a tarsolyában. Sajnálták, hogy a múlton rágódik. Lassan vették észre új szobrain az árnyakat, a görcsöket, a könnyeket... s hogy egy megnevezhetetlen, szelíd fény ragyog át rajtuk. Ő ekkortájt ébredt tudatára, hogy az álom kihívását – bármilyen abszurd – vállalnia kell. Nem lehet menekülnie, a kishitűségbe sem. Az egyetlen megoldás, ha napról napra, szoborról szoborra szembenéz vele.

És azóta újra ígéret volt számára minden kezdet. Igaz, munka közben egyre közelebbről, egyre világosabban vélte látni, tapintani ezt a titokzatos kényszert, néha úgy érezte, egész lényét betölti, azonos vele. De igaz az is, hogy akármelyik befejezett szobrára tekintett, egyre esetlenebbnek, egyre tökéletlenebbnek látta – ahhoz képest, amit önmagában megtapasztalt. Pedig ekkor az emberek már a legnagyobbakkal együtt kezdték emlegetni.

Kerülgette egy újabb felismerés: talán sohasem sikerül láthatóvá, foghatóvá faragnia a titkát. De ez valahogy nem vette el a kedvét. Már nem is az volt a lényeges számára, mit csinál, hanem hogy álmát felidézve, hagyva magán eluralkodni, annak a hatása alatt cselekedjen. Minden más már csak szemétnek, üres időtöltésnek tűnt.

„Vajon most mi lenne velem, ha nem szobrász lennék?“, ötlött fel benne néha. De nem pazarolt sok időt a kérdésre. Érezte, nemigen lehetett volna más. S azt is érezte, hogy ha mégis akármilyen más lett volna, ettől az álomtól akkor sem szabadult volna. Soha. „Vajon ez az álom csak bennem él?“, tépelődött.

Egy délután fura dolog történt. Buzgón, tele reménnyel munkálta újabb szobrát. Az arcon dolgozott, már majdnem befejezte. „Ilyen jól még sohasem sikerült”, örvendezett. Leengedte öreg karjait, kicsit hátralepett és kedvtelten gyönyörködött. „Talán most!”, kalapált a szive. De nem tudta folytatni. A műterem falai hirtelen távolodni kezdtek, a mennyezet emelkedett, és életének valamennyi műve egyszerre csak ott sorakozott körülötte. Egész megmunkált világa, énjének darabkái, melyeket az idő és a tér vett kölcsönbe tőle, s melyek most vándorlásukból megtérve valamiképp sorra visszaköltöztek belé. Aztán látta: ő áll ott legutolsó, befejezetlen szobra helyén. És látta, amint a véső és a kalapács valami ismeretlen erő hatására lassan felemelkedik és elindul öfeléje. Valaki őrajta végezte az utolsó simításokat. Műértő kezek munkáltak, ezt ő meg tudta állapítani . . .

Temetése után az illetékesek úgy döntöttek, hogy műtermét múzeummá rendezik át. Utolsó, befejezetlen szobrát, ami előtt holttestét megtalálták, nem mozdították el a helyéről. A mennyezeti ablakból a fény éppen reá esett.

KRAUSZ TIVADAR

világot a vakoknak

Zöldy Pálnak barátsággal

*napra sincs szükségem
sem holdra
szemem világára se*

*e fényességben
e fényességben
árnya elfordulónak sincs elforduló sincs
körberagyogja beragyogja őt is ő is ragyog
még az ő vak szeméből is
kivirágzik a világ
teremtő tündöklésben látványt oszt*

*teremtő tündöklésben látványt oszt
világot a vakoknak*

és a világ ezért nevezetik világnak istenadta nyelven

Az egyház kétezer év óta állandó párbeszédben áll a világgal. Időnként lapunkban is alkalmat akarunk adni arra, hogy az embert és világot különböző nézőpontokból végiggondoljuk. Így bocsátjuk útjára Szilágyi Ákos esszéjét Tarnay Brúnó válaszával. Tanulmányukhoz csatlakozik következő számunkban Balassa Péter és Geréby György írása. Várjuk olvasóink véleményét, hozzászólását.

SZILÁGYI ÁKOS

Ember és autonómia

(A filozófia megnemvalósítása)

Mikor az egyes embert valamely meghatározott szempontból vizsgálják, azaz más egyes emberek e meghatározott szempont általánosságát pajzsként maguk elé tartva nyomulnak előre megismerésében, akkor éppen *lényegétől* tekintenek el. Tárggyá, dologgá, objektummá teszik, holott az ember szubjektum. S bár ő maga eltárgyasíthatja és el is tárgyiasítja magát, mások számára mégis eltárgyasíthatatlan marad. Mert mihelyt úgy tűnik, hogy tárggyá tették, az már nem ő: a szubjektumszerűség lényege szerint azonosíthatatlan és megfoghatatlan a mindent tárggyá tevő tudat, a szellem számára. Akkor is igaz ez, ha a filozófiai vizsgálódás kiindulópontja a végeredmény-nyel homlokegyenest ellenkező, ha az egyes embert éppen mint alanyt, éppen mint személyiséget, szubjektumszerűséget, életet akarnak elemezni és megérteni, azaz a szellem tárgyává tenni. A lehetetlenség tehát nem a célkitűzésből, hanem a módszerekből, az eszközök alkalmatlanságából adódik, abból, hogy a megismerés módja természeténél fogva más célt feltételez, mint a megismerő. Természetesen szerezhethetünk tárgyszerű ismereteket, tudást egy másik emberről, de nem ismerhetjük meg, azaz nem birtokolhatjuk tudás formájában a másik embert. A tudás egy módjával rendelkezhetünk ugyan, de a másik emberrel nem. S a tudás e módja sok mindent megkönynyíthet, de a másik emberhez közel kerülést, a másik emberrel való kapcsolatot, a másik ember szeretetét nem. Az elméleti tudás inkább útjában áll a másik ember szubjektumszerű elismerésének és igenlésének, hiszen tárggyá teszi, fölé helyezi az elméleti tudás birtokosát, amivel mindig ellenállást, lázadást vált ki a másik emberből.

Persze, amíg valamely tudományos célkitűzés határai között mozog vizsgálódásunk, amíg tisztában vagyunk korlátozottságával, amíg a tudományos megismerés „objektivitás”-eszményéből nem csinálunk filozófiát, erkölcs-nélküliségéből pedig „új erkölcsöt”, azaz „jón, rosszon túli” erkölcstelenséget, addig nincs baj. Csakhogy korunkban éppen azt látjuk, hogy ez az eredetileg tudományos felfogásmód, az „objektíve helyes” totalitárius álláspontjára helyezkedve a filozófia és az erkölcs „babonái”, „féligazságai” fölé kíván kerekedni, s hovatovább kiterjed az élet, az emberi kapcsolatok egész területére. Nemcsak a megismerő *tudat* és *tárgya* viszonyára érvényes, hanem az egyes emberek egymáshoz és a kozmoszhoz való viszonyára is. A mindent, így

az embert is *tárggyá tevő* tudomány és technika, korunk eme új és egyetemes világvallása lett a legfőbb *erkölcsi iskolája* annak az embernek, aki elveszítette élete kozmikus és közösségi dimenzióit és egyre inkább *tudattá* zsugorodott, tudatába bábozódtott, a műveltségi és szociális hierarchia bármely fokán áll is.

Tudományosan nem bizonyítható, ámde nem is cáfolható, hogy az ember nem tárgy, hanem tevékenység, nem dolog, hanem szubjektum, nem rész, hanem egész, s így nem azonosítható létének egyetlen aspektusával sem, nem szeletelhető fel, nem zárható le, mindaddig, amíg él. Az ember szubjektumszerűsége soha, egyetlen percre, az emberi lét mélypontján sem szűnik meg teljesen: redukálódhat, elszegényedhet, kifakulhat, de csak a halállal foszlik semmivé. Mindaddig, amíg él, nem tehető tárggyá, nem fejezhető be, nem azonosítható egyetlen cselekedetével sem teljesen, mindaddig, amíg él: örökös elmozdulás, örökös máslet, örökös túllévés és túlhaladás önmagán, örökös mozgás és önmeghatározás.

Megtehetjük – mint most is –, hogy az embert mint szubjektumot vizsgáljuk, de ami a szellemi elsajátítás *tartalmában* igenlően jut kifejezésre, *formájában* változatlanul tagadó jellegű marad. Miközben a másik embert *elméletileg* szubjektumként igenljük, *gyakorlatilag* – ugyanis az elméleti tudás *formájával* és *formájában* – tagadjuk szubjektum-mivoltát: tárggyá tesszük. Konkrét élethelyzetben gyakori, hogy ilyesfajta *tárgyi tudással* – azaz: a másik embert tárggyá tevő tudással – fordulunk oda valakihez, talán nem is sejtve, mit cselekszünk. S bármily szellemes, tapintatos, igaz és körültekintő legyen is ez a tudás, egészen odáig, hogy még minket magunkat, egész helyzetünket, kapcsolatunkat is tárggyává tesszük, a másik emberből csakis ingerültséget, elutasítást, tiltakozást válthatunk ki vele. Ugyanis itt sohasem a tudás tartalmáról, hanem formájáról és e forma *saját*, önállósult tartalmáról van már szó. Legyen bár e tudás kiindulópontja a legönzetlenebb segíteni akarás és szeretet, attól a pillanattól fogva, hogy az egyik fél magára vállalta, egyben ki is lépett a konkrét élethelyzetből, míg a másik ott maradt. Az élethelyzetben elfoglalt helyük tehát megváltozott és a tudás birtokosa igazságtalan előnyhöz jutott, amit most visszatérve a szituáció foglyához még kamatoztatni is akar.

Ha szeretjük a másikat, azaz *emberszámba* vesszük, személyként értékeljük, akkor nem rendelkezhetünk róla *ilyen* tudással, mert ez a tudás – azaz a másik ilyennek tudása – megerősokolja a másikat, megöli szubjektumszerű elevenségét, azonosítja létének valamely részletével, befejezi, lezárja életét. Kettős értelemben sem rendelkezhetünk olyan tudással, amely lezárja a másik embert, mint valami megfejtett rejtvényt: egyrészt erkölcsileg, mert nem szabad ilyen tudással rendelkezni a másiktól, mert embertelen és elembertelenítő tudás, másrészt ismeretelméletileg, mert a szubjektumot nem lehet megismerni, mihelyt tárggyá teszik, már valami mást vizsgálnak.

Tegyünk azonban itt egy kitérőt, amely nélkül nem térhetünk rá elmélkedésünk voltaképpeni tárgyára. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül ugyanis, hogy az eltárggyiasításban, mindennek tárggyá tevésében, beleértve ebbe saját személyünk és a másik ember tárggyá tevését is, ugyancsak szubjektum-mivoltunk jut kifejezésre: hiszen csak szubjektum képes tárggyává tenni a létet. Sőt, ha az emberi jelenség megértésében isteni segédlethez nem folyamodunk, akkor be kell látnunk, hogy az ember szubjektumszerűsége, ez a mindenkor *isteniként* azonosított vonás, eredetileg éppen a gyakorlatban, a dologi világ, a természet „tárgyesetbe” helyezése révén, az eltárggyiasítás folyamatában, annak eredményeként keletkezett és vált egyre egyetemesebbé. Természetesen kérdés, hogy mennyire lehet „tárgyesetbe” helyezni létezésünk *anyagi* előfeltételeit, mennyire lehet és szabad a természethez, a testhez, a társadalmi lét anyagi előfeltételeihez mint *dolgokhoz* viszonyulni. A tárggyá tevés ugyanis mindig redukciót tartalmaz, a természet nem holt és nem is rajtunk kívül levő matéria, az élet több bármely elgondolásnál, s így nem alaptalan az aggodalom, hogy még itt is

bekövetkezhet és be is következnek a lét degradálása, pusztítása, elszegényítése, s hogy az emberi lét egy erkölcsileg – és nemcsak technikailag – magasabb szintjén a kozmosz egészének szubjektumszerű átélésére és igenlésére lesz szükség, ami ma még csak költői és filozófiai álláspontként létezik. Ám ide eljutni az ember számára, úgy látszik, csak ezen az úton lehet, hiszen a kozmosz szubjektumszerű igenlése előfeltételezi az emberi szubjektum kiteljesült erkölcsi kozmoszát, márpedig ennek nem pusztán szellemi előfeltételei vannak. Az emberi szubjektumszerűség történelmi megvalósulása, kibontakozása számára csak ez az út adott: az önelidegenedés, az önkorlátozás és önmeghaladás, a szenvedés és boldogtalanság útja. A történeti mozgás e pontjáról úgy látszik, hogy az ember lényegénél fogva *nem tökéletes szubjektum*. Tökéletes szubjektum csak az *abszolút szellem* lehetne, amely azonban nem ismer elhatároltságot, nem tesz tárgyává semmit és minden különbséget és tárgyiasságot felold önmagában. A tökéletes szubjektum tiszta szellem, s mint ilyen önmagában teljes, önmagán nyugvó, mozdulatlan lét. Ha Isten tökéletes szubjektum, akkor mozdulatlan: elhagyta a történelmet és soha többé nem avatkozhat bele, soha többé senkin nem segíthet. Mindenki csak magán segíthet, még akkor is, ha hitét ebbe a mozdulatlan erkölcsi középpontba veti. A *tökéletesség* keresése, kívánása, elképzelése természetesen az emberi létben is megvan, mint az ember legsajátabb és legjobb létmeghatározottságának kiteljesíteni akarása, ám számára – evilági, testtel bíró, gyakorlati lény számára – ez a tökéletesség csak a keresés, a kutatás, a vágyódás, az akarás, tehát a *tökéletlenség* formáiban adott, s valójában másfajta tökéletességet a létezők világában elképzelni sem tudunk.

Itt azonban nem arra a kérdésre keressük a feleletet, hogyan lesz szubjektum az egyes ember a dologi világ elsajátításában, hanem arra, hogyan lesz szubjektum egy másik szubjektummal való kapcsolatában, hogyan szabadulhat meg attól a kényszer-től, hogy a másik embert tárggyá tegye s ezzel magát is elveszítse benne. A filozófia állíthatja az ember szubjektumszerűségét, de formailag ekkor is tárggyá teszi az embert. A filozófia tudhatja, hogy az ember nem tehető tárggyá, sőt azt is tudhatja, hogy tudása sajátos formája révén mégis tárggyá teszi az embert. Ám ennek a tudásnak csak akkor van értelme, ha lemondanak alkalmazásáról. Szubjektum a másik emberrel csak gyakorlatilag érintkezhet szubjektumként, csak a gyakorlatban nyilatkozhat meg szubjektuma teljességében, egyenrangú félként, a létezés nyitott folyamatában. Mindez még nem ok arra, hogy lemondjunk a filozófiai tudásról. De a szubjektum-filozófia legtökéletesebb alkalmazása az lesz, ha nem alkalmazzák, legjobb megvalósítása az, ha nem valósítják meg. Ez a filozófia a belátás filozófiája, annak belátásáé, hogy a filozófiák megvalósítása nemkívánatos. Tudás ez, de mindenekelőtt a tudásról való tudás, a tudásban rejlő erkölcsi veszélyekről való tudás. Azt tudja és azt tanítja, hogy nem szabad tárggyá tenni a másik embert, s hogy a tudás – bármire irányuljon is eredetileg – mindig a másik ember, más embercsoportok tárggyá tevésére, azaz alávetésére, leigázására, irányítására fut ki. S mert így tudja, ezért tudnia kell azt is, hogy még ha e negatív formában is, de maga is tárggyá teszi a másik embert, azért csupán kitérő lehet, bevezetés abba a létbe, amelyben nem lehetséges filozófia, mert nem megengedett a másik tárggyá tevése. Ez a filozófia végső soron egy erkölcsi felismerésre szorítkozik, nem megváltoztatni akarja az életet és a gyakorlatot, hanem utolérni. Nem eszmét hirdet, amelyet ezt követően megvalósítanak, hanem eszmét talál, megtér a valóságos élethez. Ez az eszme címszószerűen összefoglalva: a filozófia megnemvalósítása.

A szellemi és gyakorlati létmódok közötti különbség bizonyos esetekben ellentétté fokozódhat. Ilyen ellentét van az eszme-gyakorlat és a gyakorlat eszméi, a szellemi alapon történő valóságkonstruálás és a gyakorlati alapon történő eszmélkedés között. Ami filozófiai síkon maradva, filozófiai szempontból esetleg az emberi mivolt ki-

elégitő felfogásának tűnik, az az *eleven személyek közötti* kapcsolatban, élethelyzetben, tehát erkölcsi és pszichológiai síkra átkerülve, elviselhetetlenné és túrhetetlenné válik. Mert úgy jelenik meg, mint az egyik fél tudása a másíkról, vagyis a másik fölébe kerekedés, a másik tárggyá degradálása és a személytelen és szenttelen tudás képviselése, amely az adott szituációban mégis személyessé és elfogódottá válik. Így van ez akkor is, ha a tudás álláspontjára helyezkedő nemcsak a másik személynek adja ki-merítő és logikailag talán következetes elemzését, hanem önmagának, saját helyének és szerepének is, beleértve ebbe még a tudás korlátain és erkölcstelenségén való ke-sergését is. Mert akárhogy legyen is, ezzel valójában a tényleges, gyakorlati részvételt, a cselekvő és elkötelező részvételt akarja megtakarítani magának, miközben még tanácsokat is ad a másíknak. S mindig az a meglepetés éri, hogy *bölcsességével* nemcsak semmit nem old meg a szituációban, de még el is mélyíti a konfliktust vagy vál-ságot, amelybe kapcsolata egy másik emberrel került.

Úgy jelenik meg itt a filozófiai tudás, a Szellem, mint ama titokzatos és szerencsét-len sorsú démon, aki az életet akarja, ám mihelyt hozzáér, az élet holt matériává der-med. Mivel a Szellem nem-életként határozza meg önmagát, azért az életben, életsze-rűen nem kaphatja meg az életet. Azaz kívülről és tét nélkül akarja megkapni az éle-tet, anélkül, hogy belebocsátkozna az élet anyagi folyamatába. Megkapni akarja, hogy az övé lehessen és megkapni akarja, mert nélküle a Szellem nem lehet teljes, nem lehet önmagán nyugvó: az élet vele szemben áll s ezért magába kell kebeleznie. De neki csak a nem-élet juthat. Mert a Szellem valójában nem élni akar, hanem bírni, nem kapcsolatba kerülni, hanem megszerezni, nem elfogadni, hanem megszüntetni. Ebben a filozófiai mítoszban a modern egyén, a tudatszerű individuum kínja és boldogtalansága jelenik meg. A modern individuum *szellemalak*, szubjektumszerűségét csak a *szellem* szférájában eli meg, kizárja magából az életet, a másik embert, az egész világot. Mikor a szubjektumszerűség szellemi principiummá válik, vagyis az egyén saját tudatába bábozódik, elveszti testi-természeti, kollektív-gyakorlati, kozmikus dimenzióit, mikor minden, ami valósággá válik belőle, elidegenül tőle, mikor minden közösséget elveszített, akkor *a másik emberrel is csak mint tudat a tudattal teremthet kapcsolatot*. Csakhogy épp azért, mert tudat – a másikat csak tárggyá tudja tenni. Szeretni akarta, életét szerette volna megkapni, s mégis elpusztítja, szembeállítja magával. Mert tudat. S mert tudat, mindennél jobban sóvárogja a szubjektum teljes-ségét, mindennél erősebb benne a vagy, kitörni innen, átszakítani a tudatot. Ám ezzel megint csak nem a szubjektum teljességéhez, hanem csak a semmihez jut el: a narkó-zis, az álom, a halál a szubjektumszerűség végét is jelenti. A tudatszerű individuum élete folytonos szenvedés és boldogtalanság, hiszen mégiscsak egy testi és gyakorlati lény „összezsugorodása”, „csonkulása” ez, aki csak ritkán képes élvezni kizáródását a világból, „tisza szellemé” parolgását. A tudatszerű individuum képtelen kapcsola-tot teremteni a másikkal, mert – lévén tudat – kénytelen tárggyá tenni őt. Ezt csak akkor kerülhetné el, ha kibújhatna a tudatszerűség bájából. Kérdés azonban, hogy lehetséges-e ez egyáltalán? Nem csupán deklarált, merőben szellemi fogantatású, te-hát mesterséges konstrukció lenne-e az a személyiség, amely önerőből próbálná meg kitárgatni magát a tudat-mocsárból? Hiszen ezzel csak megismételné a másik olda-lon azt, amitől szabadulni akar: szellemi alapon és erőszakosan teremtene a régi lét helyett újat. A szubjektumszerű individuum, akinek életében a tudat csupán a szemé-lyes lét egyik aspektusa, nem jöhet létre szellemi erőfeszítés eredményeként. De ho-gyan jöhet létre akkor és létrejöhet-e egyáltalán?

*

Minden társadalmi szituációban, egyéni élethelyzetben, személyek közötti kapcsolat-ban, ahol *eszméileg* tárggyá teszik a másik embert, ahol az egyik fel az *eszmét* képvi-

seli, tehát *kívül helyezkedik* a helyzeten és mégis *ebben*, mégis a helyzet által fogva tartott személlyel akarja elfogadtatni kívül született igazságát, mint „helyesebbet”, ott többé nem lehet szó *egyenlők* kapcsolatáról. A másik ember tárggyá alázásában és a tudás révén, a tudással igazolt fölébe emelkedésben megjelenik a Rossz. Nem önmagában a tudás, a ráció, a tudat problematikus itt, hanem a *tudás funkciója*, azaz tudásként való elválasztása a gyakorlattól azért, hogy utána az egyik személy vagy az egyik társadalmi csoport álláspontját igazoló „helyes”, „objektív” tudásként térjen vissza ugyanoda a másik személlyel vagy a másik társadalmi csoporttal szemben. Ez a tudás funkciójában emberellenes, *téritő* – azaz az eleven személyt saját tudatától, saját helyzete szubjektumszerű átélésétől *eltérítő* – tudás.

Ezért, ha a tudatszerű individuum meghaladását a létben nem a régi, hagyomány vezérelte közösségi társadalmak bornírt teljességéhez való visszatérésként képzeljük el, akkor ez elegendően érzékeltethető a filozófiai és etikai címszavaknak egy görög szócskával való megfejtésével: ‚autos’, vagyis ‚ön’, ‚önmagától’ stb. Például: öntudat, önmeghatározás, autonómia, önkormányzat, öngazgatás, önnevelés. Nemcsak arra utal ez, hogy *nem* vagyunk egy másik tudat és egy helyzetünkől idegen tudás tárgyai többé (egyébként mi magunk is tárggyá, eszközzé alacsonyíthatjuk önmagunkat, ha valamely eszmével azonosulunk, s alávetjük neki életünket), hanem arra is utal, hogy minden tekintetben, teljesen *alanyok* vagyunk, hogy erkölcsi mércénk minden tekintetben az ember szubjektumszerűsége. Mert a másik ember szubjektumszerűségét csak akkor tudjuk elismerni, csak akkor tudjuk szeretni, ha mindenekelőtt mi magunk szubjektumok vagyunk már, helyesebben: nem vagyunk tudat-lények.

De nemcsak az alanyiség kiteljesítését célozzuk meg az autonómia igylenésével, hanem megszűnik az önállóság, a személyes vagy csoportos különállás külső kritériuma is. A tudatszerű individuum korában, jelenünkben ugyanis az egyéniséget, a személyt csak *másként, eltérésként* tudjuk definiálni, azaz létét a világ csak annyiban ismeri el, annyiban veszi tudomásul, amennyiben az a normától, a természetestől eltér. A szubjektumszerű individuum számára a „másként” megszűnik az individuum szabadságjelzője lenni. Mégpedig nem azért, mert megszűnik mássága, mert újra eltűnik különös arca valamely általános közösségben, hanem azért, mert mássága nem korlátozódik a tudat szintjére, kiteljesedik és az egész szubjektum szintjén létezik. Ezzel mássága *természetessé* válik, nem szorul többé bizonyításra, semmiféle előzetes szellemi erőfeszítésre, megmutatásra. A tudatszerű individuum másságát így fogalmazhatná meg: eltérek, tehát létezem. A szubjektumszerű individuum épp megfordítva: létezem, tehát eltérek. Lételem már nem az eltérésben van, hanem az eltérés van léteemben.

De maradjunk még a tudatszerű – s ezért szerencsétlen, boldogtalan, jóllehet szellemileg rendkívül kifinomult – lények világánál, maradjunk önmagunknál és mindenestre szögezzük le: kerülendő, hogy ezzel a tudatszerű individuummal a szubjektumszerű individuum ideálképét, utópiáját *eszmeileg*, Legyen-ként szögezzük szembe, úgy téve, mintha ennek megvalósítása csak rajtunk – azaz megint egyszer: helyes tudatunkon – múlna, mintha a szubjektumszerű individuum Eszméjéből, „tervéből” kiindulva valaha is megvalósíthatnánk azt. Épp ellenkezőleg: a szubjektumszerű individuum fogalmában benne rejlik, hogy nem valósítható meg eszmei alapon, nem jöhet létre mesterségesen, egyének vagy társadalmi csoportok merőben szellemi erőfeszítéseként. Ez persze nem jelenti azt, hogy az érzésben és a gondolkodásban *anticipációként* ne jelenhetne meg a szubjektumszerű individuum (mint például a József Attila-i sorsban és sorokban: „Ehess, ihass, ölelhess, alhass! A mindenséggel mérd magad!” – gondoljuk meg, áttetsző tisztaságában és egyszerűségében milyen távol van ez a „gondolkodom, tehát vagyok” létfelfogásától). De lehetségesek elmozdulások, álluplések a tudatszerű individuum életkörén és szellemkörén, melyek részint önkéntelenek, részint tudatosak, de sohasem önkényesek. Lehetséges a szubjektum-

szerű életre való belső, érzelmi és erkölcsi törekvés, ha az valóban belső szükséglet, olyasvalami, ami nélkül nem tud élni az individuum, amelyben ő maga válik boldogabbá. A le-nem-mondás etikája ez, de nem a Legyen maximalizmusáé, s főképpen: nem morál, mivel a személy erkölcsi felelőségének körét nem szűkíti a tudatra és a tudottra.

A tudatszerű individuum korszakának határán állunk. Az átélt szerencsétlenség és boldogtalanság olyan fokán, amely szinte kikényszeríti a tudatból való kilépést. Ennek illuzórikus útja a tudat elvesztése, az önelvesztés kívánása és megvalósítása: nar-kózis, álom, totalitárius kisközösségek és ideológiák. A másik út, amely a tudatot az öntudat fokára emeli, az autonómia, az öngazgató-önkormányzó társulások, társult és szolidáris közösségek felé vezet. A másként gondolkodás szabadságjelszava mára elégtelenné vált, hiszen a tudatban horgonyozta le az egyéni lét kritériumát és csak eltérésként, másságként tudta meghatározni autonómiáját. A szellemi alapon létre-jövő szabadság jellegénél fogva könnyen fordulhat át ellentétébe, könnyen fordulhat az egyének és társadalmi csoportok léte, a konkrét szabadság ellen. A tudat szintjén maradó pluralizmus atomizálódást, pusztá egymásmellettséget jelenthet, a tolerancia pedig közömbösséget, a másik „béken hagyását”. A másként gondolkodás szabadságjelszava a tudatszerű individuum korszakára vall. Felszólítás ez és követelmény, az autonóm lét elismertetésének, a személyes különosság kinyilvánításának egyetlen módja. A másként élés szabadságjelszava túlmegy ezen. Először is nem felszólító jellegű. Mert a Szellem színe előtt egyenlők vagyunk, mégpedig az egyformaság jelentésében, ezért kell mindenáron különböznünk a többiektől; a Természet színe előtt azonban egyenlőtlenek vagyunk, megszüntethetetlenül különbözőek, ám különbözőségünkben *egyenrangúak* is. Egyenrangúságunkat éppen az adja, hogy szubjektumok vagyunk: összehasonlíthatatlanul egyediek és egyszerűek, ám e tekintetben rangsorol-hatatlanok is. Ezért nem lehet különbség ember és ember között, ezért nem tehet *ember* értékbeli különbséget ember és ember között. Értékrangját tekintve minden emberi lény egyenlő, mert szubjektum. Szubjektum – a történeti kifejlődés és a szociális hierarchia minden fokán. De mert szubjektum, minden határon túl különböző is egymástól. Nincs különbség köztünk abban, hogy mint egyének mindenkitől minden határon túl különbözünk. A Szellem egyenlősít, elvonatkoztat a konkrét léttől és rangsorol. A Szellem – az elkülönült Ráció – nézőpontjából meg lehet mondani, hogy ki mentendő ki előbb a tűzbe borult házból: – a világhírű fizikus vagy a részeges csavargó, a zseniális művész vagy az egyik sarokban síró kisgyerek. Az Élet nézőpontjából ez sohasem mondható meg. Meg kell tenni az adott helyzetben, ami megtehető, de nem lehet választani, nem lehet előnyben részesíteni az egyik személyt a másik javára. Vannak értékes és kevésbé értékes tevékenységet folytató vagy életet élő emberek, de nincsenek értékes és értéktelen vagy kevésbé értékes emberek.

Egy korszakban, ahol a szabadságot azon mérik, ki gondolkodik, alkot, viselkedik másként, lassanként mindenki ugyanúgy fog viselkedni: ugyanis a *másként* atomizálja és egyenlősíti az emberiséget. Élni azonban egyszerűen nem lehet másként – mint *másként*. Aki él – csak másként élhet. A másként-élés nem tüntetés, nem botrány, hanem evidencia. Valóban: nem jó meghatározás ez, hiszen még így is az eltérést emeli ki – nem úgy másként, mint eddig, mint a tudat, a Szellem szintjén –, holott éppen a „másként” természetességét, létszerű evidenciáját szeretné kifejezni. A másként-élő nem különc, mert nem a tudatból kiindulva építi ki életmódját, *nem kitalálja* a másként-élést, hanem olyan egyén, aki egyszerűen visszaszerzi életét, kilép a tudatból, a teljes szubjektumszerűséget igényli. A tudatszerűvel és a szellemivel tehát az létszerű és a szubjektumszerű áll itt szemben, de oly módon, hogy az utóbbiak nem kizárják, hanem tartalmazzák a tudat és a szellem mozzanatát is. Nem a tudattalan és szellemtelen érzékiség, a természeti lét teljességének romantikus visszasóvárgását jelenti

tehát a tudatból való kilépés vágya, hiszen a személyiségnek nem megsemmisítése, feloldása, hanem éppen kiteljesítése a szubjektumszerű lét. A szubjektumszerűséget terjesztjük itt ki csupán a tudat, a szellem szférájáról a személyiség testi, gyakorlati, kozmikus létének minden „elemére”. Természetesen itt és most csupán a kiindulópont világos s talán az irányvétel: a tudatból való kilépés, a személyiség tudat-báblétének meghaladása – az erkölcs, a művészet, a politika terén – egyaránt. Ne feledjük azonban: nem *eszmét* valósítunk meg ezzel, hanem *életet élünk*, elkezdjük életünket, élni próbálunk, élni tanulunk, élni segítünk – magunknak, a másik embernek, a közösségnek, a természetnek. Ebben a folyamatban természetesen eszmét is találunk, magunkra is eszmélünk, s ez az eszme a legkülönfélébb ideológiák, vallások, terminológiák nyelvén szólalhat meg. Mert lényege a megélt életben és nem az élet előtt létező gondolatban, tervben, eszmében van. A „másként-élőket” nagyon kevés háborgatják azok az előítéletek és nyelvi-szellemi perpatvarok, melyek a tudat-lényt teljesen elnyelik. Nem az ideológiai háborúk hőse ő, hanem az ideológiák utáni – bár talán nem ideológiák nélküli – korszak „előfutára”. Idézőjelbe kell azonban tenni a szót – „előfutár” –, nehogy valamilyen új avantgardizmus, új elitizmus árnyéka merüljön fel itt az elfogulatlan olvasóban. A „másként-élés” önmagának mond ellent és önmagát rombolja le, ha új ideológiává válik és a létező világgal, a létező emberekkel mint megváltásuk új, szellemi terve helyeződik szembe. A „másként-élés” vagy a gyakorlatban, a személy életében realizálódik, vagy sehol.

Ismételjük meg: a megélt életben magunkra eszmélünk és nem az Eszmére eszmélünk, amelynek kaptafájára életünket húztuk vagy húzták. Magunkhoz térünk, megtérünk és visszatérünk, ami csak úgy lehetséges, ha saját életünkre eszmélünk rá. Hogy ez végső soron *milyen nyelven* történik meg (az életforma nem-verbális nyelven, a vallás, a művészet, a politika nyelvjárásaiban és zsargonjaiban), az lehet jellemző a személyre és a helyzetre, amelyben van, de végső soron mellékes, mert *olyan forma*, amelyről rég levált minden kötelező tartalom. A nyelv szintjén a legnagyobb fokú önkényességnek lehetünk tanúi egy érvényességét veszített világállapotban, ám a megélt élet, az új tartalom mélyen szükségszerűnek bizonyulhat.

A kérdést valószínűleg nem úgy kell föltenni, hogy mennyire valósítható meg a szubjektumszerű lét *általában* a válságkorszakban, melyben élünk, hanem inkább úgy, mennyire tudom – tudtam – én megvalósítani, mennyire élek – éltem idáig – én, mennyire vagyok eleven és mennyire vagyok halott, élőhalott. A tudatszerű individuum a szellemmé szétozlás egy pontján ugyanis valóban azzá válik – *élőhalottá*. Ebben az értelemben a modern kommersz kulcsfigurája, a *zombi* egyetemes kulturális metafora, melyben attól iszonyodunk el és hőkölünk vissza, amivé legkönnyebben válhatunk mi, tudatszerű lények – az élőhalottól. A kérdés az, hogy én mennyire tudok szeretni, mennyire szeretem a másik embert, a természetet, mennyire maradtam nyitott a világ befogadása számára? A kérdés az, mennyire vagyok képes túlmenni saját tudatomon a világért, a másik emberért érzett felelősség vállalásában. Hiszen, aki csak saját tudatában él, annak közömbös minden, ami rajta kívül zajlik, annak mindegy, mi fog történni utána, ahogy végső soron az is, mi történt előtte. „Utánam a vízözön”, mondhatná minden tudat-lény, mert számára saját halálának színe előtt a lét egésze értelmét veszti.

A „másként-élő” felelőssége nem ott ér véget, ahol szándéka egybeesik cselekedetének eredményével. Sőt, ezt a felelősséget nem a vége, hanem a kezdete felől lehet csak megragadni. Ott kezdődik, ahol a jövőtehetetlen megtörtént és ahol újra meg újra megtörténik. A tudat-lény persze nem ugorhatja át saját árnyékát, de elkezdhet valamit s éppen ott, ahol mindaddig a számára és a világ számára legrosszabb rejtett, ahol az erkölcs elveszítette számára értelmét: a halálnál. Mert ha nem is lehet belőle egy csapásra és szellemi alapon szubjektumszerű individuum, mégis túlléphet azon a

szellemi horizonton, melyet a tudat kijelöl számára. Hogyan? József Attila két hexameterre tökéletes válasz erre a kérdésre: „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis.”

A „másként-élő” mindig saját feladatát látja az életben és nem másokét. Nem mások helyett él, s nem engedi, hogy helyette mások éljenek, hogy elvegyék tőle saját életét. Amit ő megtehet, azt senki más nem teheti meg helyette. Nem szolgál tehát és nem helyettesít másokat, önmagát sem, mert önmagából sem csinál istent, tekintélyt a maga számára: *meglett ember* – „... akinek / szívében nincs se anyja, apja, / ki tudja, hogy az életet / halálra ráadásul kapja” és: „ki nem istene és nem papja / se magának, sem senkinek.” (József Attila)

A „másként-élő” nem nevelő. „Másként-élésre” nem kell, nem lehet nevelni, legalábbis abban az értelemben nem, hogy a másik ember a nevelés tárgya. Ha nevelés egyáltalán lehetséges, akkor az egyetemes emberi kultúra, a természet, a másik ember, a szabadon választott közösség szeretetében, kit-kit *önmagára* kell nevelni, engedni kell, hogy önmagára nevelődjön. Mert csak így, önmagához eljutva juthat túl önmagán, hiszen az ember – e tökéletlen lény, e teremtmény – sohasem elég önmagának.

A „másként-élés” nem lehet Eszme, nem valósíthatja meg mozgalom. Nem szabad ugrásként, totális fordulatként elképzelni a történelemben vagy a személyes életben. Ez újra csak prófétizmushoz és végső soron ön- és világpusztításhoz vezetne. Csupán azt jelenti, hogy el lehet kezdeni, s aki már nem bírja tovább, el *kell* kezdenie a tudatlétből való kilépést vagy inkább kihátrálást (ezért is olyan groteszk látvány egy-egy „másként-élő”). Nem nagy, ünnepi kivonulás ez, hanem csöndes, esendő, de a jóra nyitott, érzékileg-szellemileg kitágult hétköznapi élet. Elkezdni pedig könnyű. Csupán arra van szükség, hogy *életet* éljünk, az egyetlen, amelyet élhetünk – a magunkét. Nem *mások* életét, nem *mások helyett* életet és nem is *Eszmék* életét, melyeknek így vagy úgy, de csak tárgyai és eszközei lehetünk.

TARNAY BRÚNÓ

Válasz Szilágyi Ákosnak

Nagy érdeklődéssel és figyelemmel olvastam Szilágyi Ákos írását, mert mindig érdekelnek a másként gondolkodók. Mondhatná valaki, hogy „nyitott kapukat dönget”, mert hiszen napjaink bölceleti kutatása nem „*tudat*”-filozófia, nem a descartes-i „*cogito*”-ból indul el, hanem mindig is már a *MÁS*-ból: abból, ami más, mint a tudat, más, mint a gondolat, vagyis ami természet, ami más, mint az én világom, vagyis a közösségből, ami más, mint a mi kulturális jelenünk, vagyis a történelemből. A „*Szellem*” filozófiájának nagyhangú retorikája sem mennydörög többé az egyetemek előadótermeiben – hol vagyunk már Bradley, Bosanquet, Croce, Gentile hegelizmusától? Egymásba harapó unokáik: a Harmadik Birodalom és a gyarmatosító fehér em-

ber optimizmusa temették el azt az embertelen bölcseletet, amelyben csak egy misztifikált Egész volt minden és az ember, a másik, a rész: semmi.

Mégsem mondom ki a professzorkodó szavakat: „Már régen tudjuk!” – amit Szilágyi Ákos ír. Igaz, hogy helyenként emlékeztet Ludwig Klages vádiratára (Der Geist als Widersacher der Seele, 1929–33) vagy még inkább Bergson sziporkázó és szugesztív mesterműveire, amelyekben oly világosan mutat rá az élet folytonos sugárban felszökő forrásának elsőbbségére a fogalmi gondolkodással szemben. – A helyes felismeréseket azonban sohasem felesleges újra és újra megismételni és maradandó értékű jelszavakat naponta el kellene kiáltani – főként ha olyan eredeti és meggyőződéstől átfűtött fogalmazásban történik ez, mint az előttem fekvő írás.

Néhány megjegyzést mégis hozzá kell fűznöm.

Reflexió, eszmélődés nélkül vak az ember és csak vakokkal találkozik. Látás nélkül értelmetlen tehát minden személyes kapcsolat, értelmetlen a nagybetűvel írt Élet – céltalan, sőt érthetetlen paradoxon egy „Meg-Nem-Valósítás” „megvalósítása”. „Voir ou périr!” – írta valamikor Teilhard: „látni vagy elpusztulni”, ez volt az alternatíva a törzsfajlás folyamán. Az élőlénynek szüksége volt a szemre, hogy életben maradjon – és lett Szem. Ma is: világosabban kell látnom: mi az, amit el kell vetnem vagy túlhaladnom, hogy élni tudjunk. A belátás, a felismerés, a mélyebb tapasztalás az emberi szellem kibontakozása, ezekben az aktusokban létezik – nem az Ős-Szellem, Ős-Eszme és hasonló rémképek parancsuralmában. Úgy tűnik, mintha Szilágyi Ákosnál a „szellem”, a „tudat” szavaknak túlságosan leszűkített, racionalista-idealista jelentése volna.

Ezzel szemben számunkra „szellem” egyedül az emberi síkon létezik, a személyben, mint a számunkra tapasztalható szellemi lét egyetlen paradigmájában. A *személy* pedig sohasem kész adottság, hanem *személyesülés*, mint feladat és folyamat. Boethius meghatározása nem teljes („személy az értelmes természet egyedi szubsztanciája”). Descartes-nál az „első és legbiztosabb” igazság („gondlokodom, tehát létezem”), de ezt nem lehet az eszmélődés alapkövévé tenni, mert mindig a gondolkodáson túli, a Más az, amit a magába zárt tudat feltételez.

Ami mindenekeelőtt mozdul és mozgat: az a törekvés. Az az akarat, hogy teljesen azzá legyünk, amivé lennünk kell („conatus” Spinozánál – „volonté voulante” M. Blondel szerint). Ezt pedig úgy érti a mai personalizmus, hogy *együtt* akarunk lenni a természettel és az emberrel. Az együtt-lét, Mit-Sein, előbb van, mint az absztrakt individuum („ami önmagában egység és másoktól elkülönült”). Az együtt-lét megelőzi a gondolkodást mint feltétel – és hosszadalmas eleven eszmélődés után valósul csak meg mint végső cél: „facie ad faciem”, színről színre. Amíg pedig az utat járjuk („in via”, mondja a teológia), nem látunk színről színre – csak egyszerűen érintkezünk, együtt-vagyunk: egyedek, korok, kultúrák, társadalmak, világnézetek sokféleségében. A személyes szellem tehát itt, az úton, mindig a gondolkodással szembeszegülő „más”, amellyel és akivel egyszerűen együtt kell léteznünk. Mint Paul Ricoeur néhány éve utólrétegzett (és lefordíthatatlan) tömörséggel kifejezte: „non pas une face-à-face, mais un corps-à-corps”.

A „szellem” mai felfogását tehát nem érinti Szilágyi Ákos bírálata. De hozzátehetjük: a hiteles keresztény gondolkodás hagyományait sem. Nem is említjük az Evangélium mentalitását, amelyben annyira kézenfekvő és szembeötlő a mindig ismétlődő szólítás, megszólítás, felszólítás – életünket elveszíteni, hogy megtaláljuk azt – és a „Fiacskáim, szeressétek egymást!” – „Karoljátok fel, fogadjátok el egymást, amint Krisztus felkarolt benneteket!” – A keresztény bölcselet bölcsőjénél állt az új-platonizmus néhány gondolata, többek között az önmagából szüntelenül kilépő és teljesebben önmagára visszatérő értelem jellemzése – ami Aquinói Szent Tamást is igézte (De Veritate 1, 9).

Még ma sem merítettük ki, fogtuk fel teljesen, alkalmaztuk egyetemes érvénnyel ezt a jellemzést. Csak az „egykönyvű emberek” (akiktől Szt. Ágoston óv: „timeo hominem unius libri”), a gyorstalpaló filozófiai kis-iskolát végzetek, a boncok, vagyis hagyományos formulákat szajkózó epigonok gondolják, hogy a bölcséletnek már nincs új mondanivalója.

Csak néhány utalás álljon itt éppen ezekkel a sorokkal kapcsolatban:

Az ismeret, a tudás, nem a magunk ismeret-képeinek, fogalmainak, „tükrözéseinek” skizofrén boncolgatása, hanem mindig is tapasztalásból ered – ami nem más, mint kilépés önmagunkból. Erre hívta fel a figyelmet Franz Brentano (1838–1917): az ismeret *intencionális* jellegére – ami annyit jelent: nekifeszülés, ráirányulás, kinyúlás a Más felé (jellemző, hogy a benyomások és képek összefüggéseit annyi új felismeréssel gazdagító angolszász logikai empirizmus napjainkban, termékeny kerülő úton jutott el az „intencionalitás” hangsúlyozásához. (L. John R. Searle: *Intentionality. An Essay on the Philosophy of Mind*. 1983 – hozzátesszük, hogy a „beszéd filozófiájának” egyik igencsak mértékadó személyiségének művére utaltunk.)

Csak éppen nevek említésével igazoljuk, hogy a konkrétumra ráirányuló (a Másik) és ugyancsak konkrét önmagára visszatérő „tudat” jellemzése az elmúlt évtizedek bölcséletében a téma – és a fejlődés arra mutat, hogy a gondolkodók (akik ismerni akarják a világot, mielőtt gyökerestül felborítanák) nemcsak variációkat komponálnak erre a témára, hanem egyre jobban, lépésről lépésre kifejtik és a mélyére hatolnak. Az a konkrét „én”, önmagam, ismét csak „más”, mert a tapasztalás átváltoztatja, gazdagítja – a visszatérés nem körökben, hanem spirálisban történik.

Ilyen lépés volt Husserl (1859–1938), majd Max Scheler (1874–1928) metodikai célkitűzése, vagy ha úgy tetszik: jelszava: „Zu den Sachen selbst!” (Ezért a jelmondatért lelkesedett Edith Stein és II. János Pál pápa.)

A „tudat” ezeknek a gondolkodóknak a szemében egyre tartalmasabb tudat lett: a „másnak” befogadása és hozzáidomulás: intencionalitás. Még döntőbb lépés volt annak a felismerése, hogy a tudat „*történeti tudat*”. Mindent elővételez ugyan, a transzcendentális ráirányulásban, odafordulásban, de sohasem meríti ki teljesen önmagát sem, mindig mássá lesz. „Az embert évezredek tapasztalata tanítja meg saját mivoltának megismerésére, (de) ... sohasem egyetemesen érvényes fogalmakban és sohasem mondhatja ki az utolsó szót ... mindig csak abból az életteljes tapasztalásból tanul, amely egész mivoltának mélységéből születik.” (W. Dilthey, *Ges. Schriften*, Stuttgart 1921. VI. 57. l.) Így tanulta meg a *mai hermeneutika* más világok, idegen kultúrák vallását, társadalmát, eszményeit, emberét szabad alkotóerővel értelmezni, megérteni. Ezt a filozófiát (amelyet ma Ricoeur, Ladrière, Gadamer, Eliade képvisel), a *megértés bölcséletét meg kell valósítani* – vagy elpusztulhatunk. *Voir ou périr!*

Még egy megállapításban szembeszállok Szilágyi Ákos írásával. „Tudományosan nem bizonyítható, ámde nem is cáfolható, hogy az ember nem tárgy, hanem tevékenység, nem dolog, hanem szubjektum ...” Csak részben igaz ez. A tudomány maga – akár természettudomány, akár szellemtudomány – valóban illetéktelen ebben a kérdésben. „Érezzük, hogy ha minden lehetséges tudományos kérdésre választ találtak is, életünk problémáit még csak nem is érintették ...” (Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus* 6. 52) De a tudományos alap kutatás, a tudomány kutatótevékenységére való mélyebb reflexió ma már rámutat: nincs tudat kommunikáció nélkül. Tehát a tudás forrása a közlés, a közlekedés és közösség a Mással. A beszéd, élő, aktuális megnyilatkozásában egyrészt személyt-teremtő tevékenység (ki tanít meg beszélni, ha nem az édesanya?), másrészt a legszemélyesebb emberi, alkotó, szabad megnyilatkozás. Ki ért hozzá, hogy beszéljen? Ki érti meg igazán azt, amit mások mondanak? A nyelvfilozófia nyelvészeti és logikai úton jutott el oda, hogy ezt a témát mint a „*nyelvi kompetencia*” kérdését vesse fel (N. Chomsky, R. Montague). Vannak,

akik elmélyítik és kiterjesztik a „beszéd” körét minden emberi magatartás-formára és a „*kommunikatív kompetenciát*” (a közlés és közlekedés illetékességét, hozzáértést a kifejezés megalkotásához és megértéséhez) fogják át eszmélődésükkel és kutatásukkal (Jürgen Habermas).

A „tudat filozófiájának” befellegzett, abban az értelemben, ahogyan Szilágyi Ákos helyenként ezt a szót használja – a „lingvisztikai fordulat” korában élünk, cselekszünk és gondolkodunk. Nézetünk szerint helyesebb volna a „beszéddel”, nem a „nyelvel” (lingvisztika!) jelezni ezt a fordulatot. Az embert csak annyira ért-hetem, amennyire ér-int, vagy ér-intem, amennyiben ér-deklődöm iránta. Mert szükségszerűen kifejezi önmagát, és kifejeződését ér-telmezni kell.

A kommunikatív *cselekvés* lesz tehát a tudat és tudás alapja, forrása, mértéke. Itt azután olyan újabb fordulathoz jutott a bölcseleti eszmélődés, amely radikalitásával megdöbben és még csak kevesen figyelnek fel rá – sajnos! – a tudomány munkásai között. Emmanuel Lévinas, aki apját-anyját, testvérét vesztette el a haláltáborokban, nem tragikusan elbutított hóhérlégényeket és politikusokat, hanem a Nyugat tudományát és ontológiáját ülteti a vádlottak padjára. A mi civilizációnk *tudni* akart, úgy és azért akarta tisztázni a Lét kérdését, hogy hatalmába kerithesse, *birtokába vegye*. Félrevezető és veszedelmes volt a jelszó, amelyet nem Francis Bacon tett elsőként irányjelzővé: „A tudomány hatalom!” Nem! – hangoztatja Lévinas, csak az etika lehet hatalom – erkölcsi erő, feltétlen parancs a Másik, a kérő, szenvedő, meggyötört Arcáról olvasható le és késztet arra, hogy adjunk, segítsünk, változtassunk a világon és önmagunkon.

Sajnálkozásomat kell kifejeznem Szilágyi Ákos és a Vigilia olvasói előtt: bekapcsoltam néhány percre az „erudíció” gépezetét. Szándékom csak az volt, hogy bemutassam, dokumentáljam: Szilágyi Ákos jól teszi, ha még sokszor elmondja azt, amit mondott.

CSANÁD BÉLA

Emléksorok

Prokop Péter képeinek kiállítására

*„Meg nem nyugodhatsz . . . ”
Írtam sok-sok éve,
s bár nem kísért még
utak szürkésege,
mit mondasz most? Vagy
új utakra készülsz?
Maradj, maradj csak
örök nyughatatlan,
mint ifjúságod
küzdélmeiben,
emlék, varázslat,
jelen és jövő
tűzében, aki
soha nem pihen.*

Novemberben gyakrabban gondolunk halottainkra és talán a saját halálunkra is. Ahogy múltnak éveink, egyre inkább rákényszerülünk arra, hogy számot vessünk az életünkkel. A következő három írás szerzői már igazán tudják, mit jelent az, amit annak idején elgondoltak életről és halálról. Rónay György levele „Címzés nélkül” jelent meg az Új Emberben, hiszen sokaknak szólt. Egyik barátjának válaszlevelével együtt közöljük most újra.

RÓNAY GYÖRGY

Címzés nélkül

Mert hát kinek, kiknek is címezném? A „budai Zakeusoknak”, a jászberényi nővéreknek, mindazoknak, akik gondoltak rám, s hozzá mindazoknak, akik úgy gondoltak rám, hogy jelét sem adták és hírért se vettem? Kinek köszönjem meg, és kiknek, hogy kiimádkoztak a halál kezéből? Hiszen a címüket sem ismerem. Csak azt tudom már, hogy van egy végtelen háló, és annak egyetlen szeme meg nem rándulhat úgy, hogy bele ne rezdüljön mind a többi, és hozzá ne adja megtartó erejét annak a veszendő egynek a fogyatkozó erejéhez.

Tudjuk, persze hogy tudjuk ezt elméletileg előzőleg is: megtanult szavak, szép, üres szavak... Míg el nem jön az idő, amikor már nem *tudjuk*, hanem *érezzük*, tapintjuk: amikor szilárd bizonyossággá válik. Amikor egy láthatatlan ököl kiüti az embert a megszokott életéből; s akkor aztán nézheti a mennyezetet, szagolhatja az étert és gondolkodhat, ha tud. Arról, hogy miért is élt addig: mit és hogyan élt. És még inkább arról, hogy miért szeretne tovább élni.

Miért? A feleségemért, hogy ne maradjon egyedül a világban. Mint a fa, amit hosszában ketté fűrészelték. A fiamért, hogy továbbra is érezhesse azt a minél kevesebbet beavatkozó jelenlétet, amire mindig számíthat. A menyemért, hogy ha már annyit gyógyított, kilencedik hónapjában annyit szaladgált hozzám vért venni, tüdőt vizsgálni, s már szinte csak az erős szeretet tartotta lábán: ne hagyjam cserben, ne menjen füstbe az a sok igyekezet és fáradozás. És persze az unokáimért. A kettőért, aki megvolt, és a harmadikért, akit vártunk.

Sokszor elmondták már, mit jelent a nagyszülő a mai családban. Nagyapából, nagyanyából, abból a rengeteg egybefűző gyöngédségből, abból a sok fura becenév-ből, amit a kicsik kitalálnak rájuk, hogyan, hogyan nem, szociológiai téma lett! De ki gondol arra a sokkal fontosabb *élettani* kérdésre, hogy mit jelent az *unoka* a nagyszülőnek? Ismerjük a rengeteg zsörtölődést, panaszt. Jaj, leszakad a derekam: nem volt elég nekem a magam négy gyerekét fölnevelni, most kezdek elölről – meg a többi: ismerjük őket.

De azt az arcot, amit a tévében láttam a múltkor, nem felejttem el soha. Hogy miért tanul tovább, most, annyi és annyi év után? Meglett ember, jól keres a maga nehéz szakmájában, elégedett az életével, a keresetével, nem kívánczik máshová, s ha elévzi a nyolc általánost, attól még egy árva fillérrel sem fog többet kapni. Hát akkor miért? Az ember ötölt-hatolt, szívesebben dolgozott volna a kocsiján a mázsás terhek-

kel, mintsem hogy az orra elé nyomott mikrofonba beszéljen, s holnap ország-világ lássa-hallja az esetlenségét. De a riporternő ügyesen segített. Miért hagyta abba annak idején? Hát, nem volt kedve. Nem volt, ami ösztökélje. És most van? Az arc kivilágosodott, a szemek fölfénylettek, a képen előmlött egy felejthetetlen mosoly. Igen, most már van. Mert van egy kisfia. Egy emberke, egy lehetőség, akihez méltó akar lenni. Egy ajándék, akihez emberségében föl akar nőni. Valaki, akiért a számára adatott teljesség határait végre mindenestül ki akarja tölteni. Ez olyan szép volt, olyan egyszerű, olyan emberi, hogy nem is mondott többet, csak lehajtotta a fejét mosolyogva.

Az éjszakákra gondoltam róla, amikor – kettő után – megszűnt az altatók hatása. Miért tovább, amikor olyan rettenetesen fárasztó? Talán jobb volna föladni, abba hagyni, pihenni, mintsem napról napra előlről kezdeni. A primitív tornát, hogy megtanuljak újra járni. Majszolni, rágni az ehetetlent, hogy legyen mégis valamicske erőm. Lélegezni, ahogyan a tornatanárnő tanította. Amikor – mert eddig semmi se fájt – elkezd fájni minden, rejtett gócékból alattomosan sugárzik elő a fájdalom. Vagy föláll az ember nagy nehezen a nyugszékből, és durván visszalöki az elsatnyult izmai görcse. Minek? Fárasztó, komikus, megalázó.

És mégis. A mennyezeten földereng egy arc. Megyünk a Balatonra? Egy hang az ágy alól: elbújtam, keress meg, hol vagyok! Semmi nem számít már. A művek: Istenem, írtam egy csomó könyvet, fordítottam hányszor annyit, megtettem a magamét, talán egy jottányival többet is. Talán épp amiatt a jottányi miatt vagyok itt. A tervek? Igen, szerettem volna még ezt meg azt, megírni, megcsinálni, befejezni. Éjjel kettő után nagyon könnyű a számadás: nem fogom megírni, nem fogom megcsinálni, nem fogom befejezni. De a Balatonra még le kell menni Ágival, és Krisztit még meg kell keresni az ágy alatt. És majd egyszer elő kell venni az evangéliumot, kinyitni ott, ahol József elindul Máriával Betlehembe. Mert most, kedves, nem a térre megyünk és nem sétálni az erdőbe, ahogy a Mátrában szoktuk, hanem egy egészen más útra. Szólj csak, ha elfáradtál, akkor megpihenünk, vagy abbahagyjuk és folytatjuk máskor. Hová megyünk? Jézussal találkozni . . .

Így aztán az ember másnap fölkel és azt mondja: kezdem előlről. Már nincs kórház, nincsenek nővérek, nincsenek erősítő injekciók. Már a lábadozás van, a „kímélő életmód”, a keserves reggeli torna, a napi séta. Megfogja az ember az asszonya kinyújtott, mindig segítő, gyöngén is mindig nagyon erős kezét. Gyerünk. Napról napra jobban megy egy kevéssel. Nagyon kevéssel. Majdnem végtelenül kevéssel. De azért megy. Mert van miért.

És egy szép őszi napon sikerül az út egészen Júdeáig. Heródes uralkodik, és Augustus császár összeírhatja a földkerekség népét, és József elindul Názáretből Máriával Betlehembe. Hogy neked is? Igen, kedves, ha te Názáretben éltél volna, neked is el kellett volna menni Betlehembe. Föl, persze hogy fölvert volna József arra a számarra. És Mária vigyázott volna rád, hogy le ne essél, ha a köveken meg-megbotlik az az ostoba csacsi . . .

Megyünk, poroszkálunk a hosszú-hosszú úton. Adja Isten, hogy végül mégiscsak célhoz érjünk.

Amit mindnyájunknak szívből kér és kíván

1972. szeptember 28.

Zakeus a fügefán.

Kedves Gyurkám!

A „Címzés nélkül”-t végigkönnyeztem, nem is egyszer. És nem tudok napirendre térni fölötte, anélkül, hogy meg ne köszönjem neked.

Mert ezek a sorok nemcsak azoknak adnak vigasztalást, erőt és ösztönzést, akiket az a félelmetes ököl kiütött a sorból és akiknek megint vissza kell állniuk oda, hanem hozzánk, öregekhez is szól, akik nem dőlünk ugyan még ki a sorból, de már a földi életünk vége felé botorkálunk és végső számvetésként kell gondolkodnunk arról, hogy miért, mit és hogyan éltünk eddig. Hozzánk, akik már nem annyira a sorba törekszünk vissza, hanem egy jóval nehezebb és távolabbi útra készülődünk, amelyhez azonban még sóváran gyűjtjük az útravalót, és nagyon hálásak vagyunk minden falatért, amit az útitarisznyánkba pakolhatunk. Hogy a Címzés nélkül-t a tarisznzába tehetem, ezt köszönöm Neked, édes Gyurkám!

Hogy miért kellett élnem? Ezen egész életemben sokat töprengtem. Legelőször Albániában, az első világháború harcterén, pontosan az Olimposz tövében, ahol egy francia gránát éppen egy perccel azután törölte el a föld színéről azt a kis vityillót, amelyikben meghúzódtam, miután én kiléptem belőle. Azután később ugyanott, amikor egy csapat afrikai vad szpáhi egy gránáttölcsérbe szorított bennünket, és abban kuporogtunk hűséges őrmesteremmel együtt napestig, amikor végre a felmentő járőrünk kiszabadított bennünket belőle. Ilyenkor mindig összekulcsolt kezekkel néztem az Égre: Jó Istenem, hát mire tartogatsz engem? Mi lesz a feladatod, amire őrzöl és meg fogok-e felelni annak? Én híven teljesíteni akarom, akármit írsz elő nekem, csak arra kérek, mutasd meg nekem az igazi utat, amelyen járnom kell. Akkor még nem tudtam, de most már sziklaszilárd bizonyossággal tudom, hogy miért kellett élnem. Azért, hogy egyik szemem legyen annak a csodálatos láncnak, amelynek az eredete a régmúlt kódéba vész, de a mostani vége itt van a gyerekeimben és Tamás és a többiek ágyacskáiban. Tehát azt már tudom, hogy miért éltem eddig.

De hogy mit és hogyan éltem? Az majd nemsokára kiderül. Én semmi esetre sem vagyok illetékes arra, hogy megítéljem. De attól félek, hogy sok mindent másképpen kellett volna cselekednem.

Az utazásra készülöben mint ilyenkor illik, karácsonykor életgyónást végeztem. Igyekeztem nagyon őszinte lenni és kisgyermekkoromtól kezdve végigvettem az egész életemet. Azzal kezdtem, hogy loptam. 8–10 éves lehettem, amikor egy húsvéti szentmisén ministráltam. A valódi viaszból készült karvastagságú feltámadási gyertyán ferdén égett a kanóc és vastag cseppekben hullott róla a földre a viasz. A mise után én visszasettenkedtem, a földről összekapartam a viaszhulladékot és boldogan vittem haza gyurmának. Az nagy kincs volt akkor, gyönyörűséges, szép állatokat lehetett belőle gyúrni. (A mai szép színes gyurmának persze még híre sem volt akkor!)

Ezzel a bűnnel kezdődött a gyónásom. Tudom, hogy gyerekes dolog volt, de mit tehettem, bűnnek éreztem, meg kellett gyónnom. (Érdekes, hogy később, felnőtt koromban sok tételes bűnről, amit elkövettem, éreztem úgy, hogy nem bűn, hiába bélyegzi annak az Egyház parancsolatkönyve. Úgy éreztem, hogy a tiltó parancs ellenére is az volt a helyes, ahogy cselekedtem).

Dehát nem szeretnék teológiai vitákba keveredni, amelyhez úgysem értek és ezért ott folytatom, hogy az első bűnöm az volt: loptam. Persze már annak idején is szívből meggyóntam és még máig is érzem azt a fájó keserűséget, amellyel a gyónás előtt titokban visszaloptam a viaszgyertya alá az akkor már piszkos feketévé nyomkodott gyurmát. Vezeklésre kész tiszta szívvel ígértem akkor: soha többé! Pedig dehogy nem! Édes Jóistenem, Te tudod, mennyit loptam azóta is. Édesanyák szívéből a hitet, akik halálosan beteg gyermeküket hozták hozzám, hogy gyógyítsam meg, mert mélységesen hittek bennem – és nem sikerült. Persze voltak anyák, és nem is kevesen, akik

azzal búcsúztak: Imádkozunk érte, hogy a jó Isten a gyermekeiben fizesse vissza, amit a gyermekemért tett. És ezeket az imákat meghallgatta az Ég – hála Neki – és ha valóban ezért tette, a gyermekeimben valóban százszorosan visszafizetett mindent.

De loptam mást is. Sok, sok embertől a szeretetet, amelyet vártak tőlem és amellyel viszonznom kellett volna az ő szeretetüket és csalódtak bennem. Nagyon fájó aktus volt a gyónás. De úgy éreztem, hogy megtisztított. De azért azóta is, ha kevés az altatóm, az én mennyezetemen is felderengenek arcok, de mennyivel mások, mint a Tieid: a múlt kísértetei.

Ám a Címzés nélkül megtanított arra, hogy a mennyezetre más arcok is lopódhatnak. És azóta egyre gyakrabban megjelennek ott a fekete és szőke fejcskék és kezdik kiüzni arról a mennyezetről a múlt fantomjait. És lassan azon veszem észre magam, hogy kezdek visszavágyódni a sorba. Hiszen tudom, hogy már nem sokáig lehet, de azért egy kis időre engedj még közöttük lennem, édes jó Istenem!

Most különösen vágyom erre. Tudod, hogy Mária néhány hétig kórházban volt és én nélküle maradtam itthon. De szépen is írtad! – ennél kifejezőbben írások kötetei sem érzékeltethetnék azt az állapotot, amikor párja nélkül marad az ember: Mint a hosszában kettéfűrészelt fa. És hiányzott az a kéz, amely annyi biztonságérzetet ad, ha mellettem van.

És akkor jöttek a gyerekek. Mindegyik ideadta nekem a szíve melegét (és mindegyik szívében annyi meleg van!) – hogy csak ne legyek egyedül. Ez valami olyan csodálatosan jó volt, hogy én reggelenként már az órákat számoltam, hogy mehetek-e már hozzájuk. És a kicsik bizalomteljes odakuporodásai, szavak nélkül is meleg szeretet-vallomásai! Ezek a hetek és nem kis részben a Címzés nélkül segítettek hozzá, hogy visszakívánkozzam a sorba. Amiért nagyon hálás Neked és igaz szeretettel ölel

Józsi

Budapest, 1972. október 20.

N. b.: Ne csodálkozz, hogy írásban mondom el ezeket Neked és nem élőszóval. A betegségem óta fáraszt a beszéd. Fizikailag is könnyen kifulladás. Azután Isten tudja miért: a tollam jobban engedelmeskedik nekem, és hívebben elmondja, amit mondani szeretnék, mint a nyelvem. Hát ezért.

BAGDY ISTVÁN

Lélek nélkül nincs halál

*„Fogd meg pajtás a vasvesszőt,
Verd meg véle a temetőt . . .”*

Mivel sem filozófus, sem pszichológus nem vagyok, illetéktelen volnék arra, hogy ehhez a nagy emberi kérdéshez nyúljak. Az a vád is kísérthetne, hogy mint öreg ember, aki természet szerint az élet végső peremén áll, az idősök szokása és érdeklődési, szellemi megszokott területe szerint, nem vonhatom ki magam e kérdés szellemi boncolgatása, mindenkor felvetődő problémái alól.

Ha személy szerint méntségemre szolgálna, megjegyzem, hogy ez a nagy emberi kérdés engem nem vénségemben, hanem már ifjú koromban foglalkoztatott. Mi a halál? Mit felel rá az emberi kutató elme, értelem és szellem, lelki beállítottság és vallásosság – még a különböző, vallástörténeti nagy ideák (buddhista, mohamedán, azték, régi mítoszok, keresztyén világnézet, Konfucius stb. tanaiban). Tehát ifjú érdeklődésem elég nagyfokú és intenzív volt. Ezenkívül az ókori filozófusokat sem hagyva békében, Maeterlincktól, Kant, Leibniz, Huizinga, Freud, Kálvin, Melancton, Luther, írók sokasága, egyházatyák, ókori keleti vallásrendszerek, sőt a misztériumokig nagyon sokat összeolvastam, értelmem szűrőjén átfolydogáltattam egész öreg koromban – akkor még gépelt, rossz fordítású, ama vallomásokig, amiket a fizikai, ún. klinikai halál állapotában tettek. Szóval, volt érdeklődésem a kibontakozás felé. Magát a nagy egyetemes problémát nem éreztem szorítónak. Néha évszámra megfeledeztem róla.

Mindezek után elmondhattam, hogy soha nem jutottam ezer vélemény között sem előbbre, mint hogy: Fogd meg pajtás a vasvesszőt. Én magam, a sok-sok véleménnyel, az emberi értelem érthetlenné zsugorodott eredményénél, az elzárt dimenziók falain belül maradtam. Senki onnan nem jött vissza, hogy megmagyarázza. Egyházatyák is nyögve hordozták terhét és bizonytalan zöngést tettek. Probatum est nem volt. A halál halál és megfoghatatlan. Contra vim mortis, non est medicamen. Előttem – létem előtt – sötétség, létem után is az vár. Közben van ez a múlt idő, amit életnek nevezek, öröm és bánat, bajok közt, mily gyorsan elrohan. Ezen magyarázatok, teóriák nem segítenek. Ez ama vasvesszős állapot.

Fogd meg pajtás a vasvesszőt, verd meg véle a temetőt. De a néma sírok, föld alatt rothadó tetemek nem adnak választ. Verheted vasvesszővel a temetőt, választ az sem ad. Apám, anyám, testvéreim, rokonaim, barátaim, kik már elmentek, némák, nem szólnak. Itt hiába a vasvessző, tehetetlenek maradunk. Szüleim áldott szerelme, vágya és ösztöne, mely engem erre a reménytelen létre, életre hozott, átkozott lett, csak azért, hogy a temetőben egy sírral több legyen. Születni, hogy meghaljak, akár-hogyan ékesítném életem, az csak a halál martaléka volna, mint a letépett virág. A halálban a szív sötét átka vagyon. Verem a temetőt. A sírok pedig némák. Tudom, hogy ez a kis hasonlat így csak líra. Levegőben elúszó kérdés, válaszolatlan. Jobb elmenni mellette, és nem is gondolni reá, ha megoldani nem tudom.

Ezekén a heinei reménytelen lemondásokon át – miután vasvesszővel hiába csapkodjuk a temetőt – a lemondás kényszerűségéből el kell jutnunk a bizonyosság goethei megállapításáig: a halál nem magyarázható, nem érthető, de megfogható valóság. Nem elmúló vén emberek tehetetlen, szorongató álma, értelmezhető materiális megsemmisülés, valahol nem magyarázatnak, feltételezésnek kell lenni, hanem megtalált útnak, teljes lelki megleléssel.

Szinte alig merem ezt a mondatot leírni: a halál életfolyamat. Nemcsak úgy értenődő, hogy a fogamzás pillanatában kezdődik és végigkíséri az életünket a koporsóig, az utolsó leheletig, mert a sarx, soma és a pneuma, psyché összefonódottan elválaszthatatlan az emberben, hanem abban is, éppen a halál élethez tartozó valósága mondat ki a tudat alatt először valamit, amely szellemi életünkben mindjobban előretör – még nem akarva is azt, hogy az elmúlás éppen az összetartozás olyan bizonyosságát jelöli, hogy ebből a lélek maradandó és elmúlhatatlanságának tényét nem lehet mellőzni vagy kihagyni.

Tehát azt az igazságot, hogy lélek nélkül nincs halál, csak enyészet. Ez pedig nagy különbség, óriási távolság is, mert enyészet csak ott van a természetben is, ahol a lélek egybefonódása a testtel hiányzik. (Nem gondolkodó lények, elsötétült értelmű elmebetegek stb.) Ilyen lelket kizáró közömbösségre még a materialista ideológia kedvéért sem hajlandó az emberi érzésünk, még ott sem, ahol vakká tesszük múlt emberi kis érdekekért egész életünket.

Lélek nélkül nincs halál – itt van a vasvessző igazsága –, a saját, hamis igazságom lábnyomát verdesem és az nem akar felelni. Ez valóban néma, mint a sír. A nincs sohasem szólalhat meg. Ezért nem foghatja fel a halál mélységét a nagyszerűen csiszolt emberi elme sem, mert a lélek igazságát akarja meghamisítani azzal, hogy kapcsolja a lélek hatalmát. A halált csak elmúlássá akarja degradálni.

A halál rövid földi létünk utolsó földi üzenete a lélek által, másképp csak megszűnünk, elmúlunk.

Mi és ki a lélek az emberben? Erre határozott körülírások vannak és élnek a filozófiatörténeti és a pszichológiai meghatározásokban, de igazság-teljességét még soha senki meg nem fogta. Olyan, mint Isten léte és titokzatossága. Senki nem látta, csak tudja, hogy van, él, örök, van akkor is, ha nem akarok tudomást venni róla.

Lélek van. Van még annak is, aki tagadni akarja. A legegyszerűbb gondolkodású ember számára (még a naiv természeti tudású számára is), egész a kiművelt emberfőig hordozzák ennek bizonyosságát, akár megvallva, akár nem. Idős embertől kérdezem: van-e lelke? – Már hogyan volna, azért vagyok ember, mert van. Idősebb asszony: Honnan tudja, hogy lelke van? – Hogyan tudnám, hiszen az köt össze Istennel. Fiatalabb ember: – Van, persze. Ez emel ki az értelmes lények közül, ez készítet gondolkodásra. Konfirmandus: – Ha nem volna, hiába tanultam volna a konfirmáción. Általános feleletek: azért élek, azért van reménységem és békességem... Mindezt a lélek mozgat bennem, egész a Makkai-féle lelkész szubtilitásáig: „Lélek, lélek, de miből élek.” Pszichológiai válasz: azért van, mert én vagyok. Teológia: bennem az Istent és akaratát kereső erő... stb.)

Azok, akik felfogták és befogadták a lélek létezését, tudósok és filozófusok, nem is szólva az újkor pszichikusairól, a legrégebb kortól számítva, összefoglalóan, csak kis részleteiben eltérően, így határozták meg a lélek létét: léleknek lenni kell, és feltétlen van is. A lélek önállóan létezik. A lélek sajátos jellegű, semmi mással nem azonosítható, vagy máshoz nem hasonlítható... Az agysejtek meghatározhatatlan fiziológiai működése... A testi, természeti élettől különböző... Annyira egyénileg sajátos, hogy egyénenként nem különíthető el a testtől, vele fejlődő sajátosság, – test lélek –... A természeti és testi élettől befolyásolt... Sohasem feltételezhető, teorizálható... A szellemi életünk hordozója, minden megfoghatás felett... Létének sem törvénye, sem meghatározhatósága nincsen... Létünket kísérő, mégis felette álló erő és hatalom... Hipotétikája nem lehet, mert felettünk, értelmünk felett áll.

Csak ott van az élet teljessége, ahol jelen van a lélek. Az élet teljességében jelen van a halál, az elmúlás is. De mert ez a lélek halhatatlan, a vele egybefonódott, részét képező halál is az. Ha a vajúdo elme idáig eljut, már nem állhat meg, tovább kell lépnie.

E testben, ha meghatározhatatlanul is, tehát létünk mozzanataiban hordozzuk az életet, hordozzuk a halált is. Eddig volt, terjedhetett a vasvessző teóriájának határa.

Isten van. Mindenütt van. Isten tibennetek van. Tibennetek is, erőpicentrumának egy kis része vagytok. Isten képre teremtettségetek ennek bizonyosága, hogy az életet lelki-testi egybefonódással hordozzátok. Ahogy Istenben mulandóság nincs, nem lehet az a lélek számára sem. A halálban történik, hogy az okos, szellemi kincseket hordozó test elomlik a halálban. Ami csak nem lélek, az halott. Istenből. Istentől vétetett lelkünk nem lehet az elmúlásé. Ami testi, halott az akkor is, ha a lélek megy át a halálon. A halott testünk, a halál diadala Pál felszabadulása pl. „Kicsoda szabadít meg a halálnak a verméből...” Hová lett ó halál a te fullánkod? Hol van ez a nagy diadal? Augustinus: A halál csak azoknak diadalmas és örökre győző erő, akik Isten szeretetét nem ismerték fel Jézusban. Ahol a szív észleli Istent és atyai szeretetét, ott az ég megnyílik és az ember Isten felé kilép a transzcendens, égi dimenzióba, kiált, zörget, keres, újjá lesz, megtér és Isten kapuja megnyílik.

Itt erősen Jézusba ágyazott reménységek, bizonyságok következnek. Itt kezdődik a Biblia szelleme, amikor a homo sapiensből homo Christianus lesz. Ne gondolja valaki, hogy az én kisszerű, méltatlan életem annyi bölcset után odaállna a nagy emberi kérdésnek, a halál kapujának döngetéséhez, vagy éppen empirikus megmagyarázásához. Itt csak az én birkózásaim szélét írhatom le (azt is keservesen).

Amit leírtam – utónézetben – tartalmilag széteső. De nem is kell a részletekre gondolni, csak arra, hogy a nagy titoknak van megoldása, de ez csak a Lélek Urának megoldása lehet Krisztusban, Aki halálba is elment, hogy megtaláljuk az Életet, romolhatatlanságot. A kérdés megnyílásához nem a bölcsesség, éles világosság útja vezet, nem is az egyéni kibontakozások és megtalálások bizonyosságának útjai. Ezek önmagukban lehetnek elgondolkoztatók, de szavak és nem megoldások. Egyetlen út, egyetlen megoldás marad: az IGE. Isten kegyelme.

Az Ige ilyeneket mond: Az Isten Lélek, akik őt imádják, szükséges, hogy lélekben és igazságban imádják. – Isten nem itt, vagy ott van, hanem tibennetek van ... A Lélek az, amely megelevenít ... (Élővé tesz) ... Pedig az a neved, hogy élsz és halott vagy ... Isten a maga Lelkét lehelte a megalkotott emberbe. Az Élet Urának van hatalma a halál felett ... A Lélek élet és ahol Isten Lelke van, ott élet is van ... (Jairus leánya, naini ifjú, Lázár feltámasztása stb ... Ha a lélek kimondja a nagy igazságot: VAGYOK, Isten Lelke van bennem, ez a Lélek nem halhat meg, mert nem mulandó, akkor kimondatja azt is, nekem ezzel az élő lélekkel kapcsolatam van. De hol van ez a kapcsolat, ha én halál alá rekesztett lény vagyok?

Ahol nincs lélek, ott a halál van mindenben. A Lélek adja az életet. De a Lélek valóságáról nemcsak a pszichológusok vannak meggyőződve, hanem a materialisták is sokan, mert úgy találják, hogy a lélek szoros egybefonódása a testtel, valami szellemi agyközpont még ismeretlen területre. De érezvén érzik és vallják a primitív lelkek is a valóságot, valamint a világos látású empirikus lelkek is. A halál szorongása azért tör elő a rejtett érzések alól, eltakart érzések, indulatok, tudat mellé takart érzésünkből, mert valóság, amelynek tényével naponta találkozhatik az ember. Nem lehet nem tudomást venni róla.

Természetes, hogy a halál legyőzéséhez a hitnek kell járulni. Hittel fogadni a lélek valóságát, de a követelményét is. Mert a hit nem elv, nem egyéni, szellemileg kondicionált érzelmi aktus, belső éniünk feltörése és kicsapódása, hanem egész életünk tartalma, lelki igazsága. Másképp megnyugtató képmutatássá válik. Csak ez tehet az Élet Urának megtartó kezébe. Csak ez törli a halál fullánkját, a bűnt, melynek zsoldja, bére, következménye a halál. Bűneink kötelékének feloldozója, a mély bűnbánatból felszakadt emberi jajunk – mert a bűntudat fájdalmas és gyógyíthatatlan –, hanem az isteni kegyelem, mely Jézus által jön hozzánk, tisztít, gyógyít, felemel a bűn porából, a halál elretentő sötétjéből, az Élet igaz értelmére.

Tehát a halál ellen van orvosság, mégpedig az életet adó Krisztus, aki példájával utat mutat a halálban, bűnben sýnlódó embernek.

Sokan és sokféle módon kívánták ezt a hatalmas kérdést megközelíteni, átadni ennek hitét, hitté tenni azt, ami még sötét bizonytalanság lelkünkben. Talán érezhető is ez. Egyik emberben lánggal ég bizonyossága, a másik elzárkózik előle. Mert minden átadni akaró bizonyágtérvő érzi, hogy maga is mennyire empirikussá válik, mikor a megmagyarázhatatlant akarja magyarázni, elfogadhatóvá tenni. (Egy könyvecske van előttem, melyből feleségem olvasott fel. Köztük szerepel Isten megismerése, jóságának felismerése, a halál és az élet magyarázata. A feleletet tudjuk: Hagyjuk ezt, onnan nem jött vissza senki. A gazdag sem hitt Jézus példázatában az Írásnak és Ábrahámnak, annak sem hinne, aki visszatér. Ez nem az okos elfogadás, a logikus beillesztés törvénye, ez a bölcsesség elől elrejtett. Ez csak út lehet bűneim és létem börtönének faláig, ahol az ész dermedve vagy hazug lemondással áll meg. Ezt úgy-

sem értheti senki. Ez a bűntől kegyelemre szorultság érthetlensége. Olyan volna, mint az a hatásos prédikáció, melynek végén megszámlálják a felemelt kezekből, hányan tértek meg? Itt csak az Úr személyes jelenlétéről lehet szó, aki kegyelemmel felemel Krisztus által, átvisz az égi dimenzióba, kiemel bűnömből és halálomból. Ezt emberi szó el nem mondhatja, nyelv nem magyarázhatja. Így mondom: Ez a pár sor és minden bizonyágtétel csak diagnózis, melynek terápiája: Isten kegyelme Fie által. Útmutatás Krisztushoz, kiben Isten teljes megbocsátó kegyelme alászállott. Az új, a felismerés köre, az új dimenzió olyan, mint az orvosok diagnózisa, túlsó oldalon Isten terápiája, közben pedig az a kisugárzó erőtér, mely van, gyógyít, az orvosok javallják, de hogy mit tartalmaz valójában, csak sejtjük, de ezt még az orvosok sem tudják elmondani. Van, gyógyít . . . és a betegnek ez kell. Ez Isten szeretetében rejlik, amely meggyógyít bűntől, haláltól.

Ezt a pár sort, ha valaki elolvassná, legyen számára diagnózis, hogy jöhessen a terápia, a csodálatos erőtér, mely a Lélek világosságával átsugározza életed és örömmel elmondhatod: Megnyílt számomra is a halál kapuja, él bennem Krisztus, Aki legyőzte a halált, Aki az én kösziklám, bizodalمام, reménységem, mert Benne, Általa az Örök Isten, Atyám szólt hozzám, az ÉLET URA JÉZUS!

CSORBA GYŐZŐ

Külön marad

Nepoti carissimo

*Sem emberfölötti, sem emberi
parancs el nem rendelheti,
hogy két szót, mik össze nem illenek,
egymás mellé tegyek.*

*Meghalt –, ezt így magában mondhatom,
de hogy ki halt meg, a kedves rokon
nevét e csúf szóhoz nyelvemre nem
engedhetem.*

*Számomra a kettő külön marad,
holott a keserves tapasztalat
már megtanított mindent elfogadni
s magam megadni.*

*De páros képtelenség képtelent
valóságossá akkor sem teremti,
s most innen közelíthetem vagy onnan:
rá tilalom van. –*

*Képzetem: mennek lassan a napok,
és ő él mindig, amíg én vagyok,
s a drága múltból nyúlva bármihez,
ő abban benne lesz.*

*S hűséggel őrzi lényem jobb felét:
a víz szagát, a víz hús jóízét,
a partokat s a fűzfák monoton
sziszegését a partokon.*

*Visszahozza a megdermedt Dunát,
hogy vakmerősködtünk a jégen át:
kotorva nagy botokkal az utat
lábunk előtt s alatt.*

*És vissza bokros életem sötét
s világos száz történetét,
köztük sokat, miket
már-már alig hiszek.*

*A temetőt ha vesszővel verem,
őt többé föl nem kelthetem:
elvitték sompolygó szelek,
én meg még itt járok-kelek.*

*Így hát makacs nem! nem! azért se! nem!
hogy ő . . . hogy meghalt: egybe nem teszem.
Hogy ő halt meg, teljes jogon
s dühödten cáfolom.*

*Evégett nyíltan és nagyot csalok:
másokkal úgy csinállok, tárgyalok,
mintha . . . De mégse merjen senki ember
bolondnak nézni engem.*

*Mert kettesben folytatjuk, ami volt,
s én – aki én, ő – ő lesz, aki volt,
s értjük egymást, vagy ütközünk,
mint szoktunk, úgy teszünk. –*

*S ha később (szégyen) én is követem,
s a rendre már nem gondol senki sem,
paráznán úgysis egybe-párzanak
e most tűz-víz szavak.*

Halál és örök élet

A pokol

Az örök kárhozat gondolata a zsidóságnál kimutathatóan a Krisztus előtti utolsó két évszázadban alakult ki. De semmilyen értelmezés nem háríthatta el, szilárd részét képezi Jézus tanításának. Ezért biztos alapokon áll a hittétel, hogy létezik örök pokol és annak büntetése.

Ez az állítás annyira ellentétes elképzeléseinkkel Istenről és az emberről, hogy elfogadása természetesen nem mehetett végbe megrázkódtatások nélkül. Először Origenész vetette föl (a Justinianus és Pszeudo-Leontius hagyományozta töredékek szerint) a kereszténység rendszerezésére tett nagy kísérletében azt a gondolatot, hogy Isten üdvtörténetének logikájából következően általános kiengesztelődésnek kell bekövetkeznie. Origenész feltevésésként fogalmazta meg ötletét, nem egyszerűen a valóságot kívánta bemutatni. Noha az újplatonikus gondolkodás túlhangsúlyozta azt az elképzelést, hogy a gonosz tulajdonképpen semmis, sőt maga a semmi, és kizárólag Isten a valóságos, később a nagy alexandriai egyházatyja jóval mélyebben átérezte a gonosz félelmes valóságát, továbbá azt, hogy Istennek is fájdalmat okozhat, sőt a halálát is. De azt a reményét sem tudta föladni, hogy éppen Isten szenvedése felfogta és feldolgozta a gonosz valóságát, és megszüntette annak végérvényességét. Ebben a reményében a patrisztika korának számos nagy alakja követte őt: Nüsszai Szent Gergely, Didünosz, Tarszoszi Diodorosz, Mopszvesztai Theodorosz, Evagriusz Ponticusz és némelykor Jeromos is. A nagyegyház hagyománya azonban más irányt vett: meg kellett állapítania, hogy az általános kiengesztelődés várása a tanítás egész rendszeréből következik ugyan, a Biblia tanúságából azonban nem. Origenész gondolatainak egyre halkuló visszahangja mégis évszázadokon át fennmaradt az úgynevezett irgalmasság-tan számos változatában.

Mi az, ami mindebből érvényben maradt? Isten feltétlenül tiszteli teremtményeinek szabadságát. A teremtmény részesülhet a szeretet ajándékában, és ezzel megszűnhetnek a benne levő hiányok. Sőt e szeretet igenlését sem az embernek kell „előidéznie”, hisz ez a szeretet erejéből árad. De megmarad az ember szabadsága, hogy az igenlést megakadályozza, hogy ne ismerje el a magáénak. Bodhizattva gyönyörű álma szerint csak akkor lép be a nirvánába, ha valamennyi lélek elhagyta a megtestesülések körét. Ez az álom azonban egészen másként valósult meg. Krisztus, az igazi Bodhizattva pokolra száll és szenvedéseivel kiüresíti azt. Az embereket azonban nem fosztja meg nagykorúságuktól és saját sorsukért való végső felelősségüktől. A mennyek országa a szabadságon alapul – a kárhozottaknak is meghagyja jogukat, hogy kárhozatukat választhassák. A sajátosan keresztény gondolat itt az ember nagyságának felismerése: az emberi életet komolyan kell venni; nem minden alakul át az „ész csele” folytán Isten tervének részévé. Vannak visszavonhatatlan események, visszavonhatatlan pusztítás is – ezzel a komolysággal kell a keresztényeknek élniük. Az emberi lét és cselekvés e komolysága Krisztus keresztjében megfogható alakot öltött – ez számunkra két irányban is eligazító. Isten szenved és meghal. Számára a gonosz nem a valótlan; számára, aki maga a szeretet, a gyűlölet nem semmis. A go-

* Részletek a szerző *Eschatologie – Tod und ewiges Leben* című könyvéből.

noszt Ő nem az univerzális ész dialektikájával haladja meg, mely minden tagadást igenléssé képes átfordítani: nem egy spekulatív, hanem nagyon is valóságos Nagypéntek során haladja meg. Ő maga az, aki belép a bűnös szabadságába és mélységes szeretetének szabadságával meghaladja azt. Itt láthatóvá lesz a gonosznak és következményeinek valósága. De vajon nem Isten vált-e így láthatóvá? A válasz Jézus alvilágra szállásának sötétjében rejlik, lelkének átszenvedett éjszakájában, amelybe egyetlen ember sem nyerhet bepillantást, csak úgy, ha szenvedő hitben vele együtt indul ebbe a sötétségbe. Így mindenekelőtt a szentek történetének utóbbi századai során, a Kármel lelkeségében Keresztes Szent Jánosnál és különösen Lisieux-i Szent Teréznel a pokolról szóló kijelentések egészen új jelentést és formát kaptak. Nem annyira másoknak szóló fenyegetést látnak benne, hanem inkább felszólítást arra, hogy a hit sötét éjszakájában a Krisztussal való közösséget éppen az éjszaka sötétjébe való alászállás elszenvetésével éljék meg. Az Úr ragyogásához úgy közelítenek, hogy osztoznak sötétjében, és a világ üdvét azáltal szolgálják, hogy saját üdvösségüket hátrahagyják másokért. Ebben a lelkületben a pokol valósága semmit sem veszít félelmetességéből; annyira valóságos, hogy mindenki létezéséhez elér. A remény csakis abban áll, hogy az éjszakát annak oldalán szenvedjük el, aki mindnyájunk éjszakájának elszenvetésére jött. A remény nem a rendszer semleges logikájából következik, nem teszi ártatlanná az embert. Fel kell adnunk ártatlanságunk látszatát, és Krisztus mellé állva kell szembenéznünk a valósággal. Ez a remény azonban nem önkényes: kéréseit az Úr kezébe helyezi. A hittétel reális tartalma érvényben marad; az irgalmasság nem pusztá elmélet, hanem a szenvedő és remélő hit imájává lesz.

A tisztítótűz

Mi a tisztítótűzről szóló tanítás érvényes magva? Mi az alapja? Az első Korinthuszi levélben (3, 10–15) arról esik szó, hogy a lerakott alapra – Jézus Krisztusra – némelek aranyból, ezüstből vagy drágakövből, mások fából, szénából vagy szalmából építenek. Amit azonban bárki is felépített, az az Ítélet napján napfényre kerül, mivel „tűzzel érkezik, és a tűz majd megmutatja, kinek mit ér a munkája. Akinek építménye megmarad, jutalomban részesül. De akinek műve elhamvad, az kárt vall. Maga ugyan megmenekül, de csak mintegy tűz által.”

J. Gnilka kimutatta, hogy ez a lelket próbáló tűz az eljövendő Úrra utal; hogy lesz (Izaj 66, 15 f nyomán) „az önmagát megnyilatkoztató Isten fenségének, a Szentek Szentje megközelíthetlenségének a képe”. Számára ezzel a tisztítótűz mindennemű értelmezése lezárult, mivel ott nincs tűz – a tűz maga az Úr; nincs idő, mivel a Bíróval való eszkatologikus találkozásról van szó; nincs megtisztulás, csak egy megállapítás arról, hogy az ilyen ember „megmentése fáradsággal és szükséggel jár” (LThK IV. 51). E szövegértelmezést követve kell igazán újból fontolóra venni, hogy kérdésfeltevése helyénvaló-e, vagy túlon túl elnagyolt. Naiv-tárgyias tisztítótűz-felfogásról természetesen szó sincsen. De nem éppen megfordítva találunk-e rá a „tisztítótűz” helytálló keresztény fogalmára: ha Krisztus felől értelmezzük és rávilágítunk arra, hogy maga az Úr ítélő tűz, mely átalakítja az embert, megdicsőült testével „egyenművé” teszi? (Róm 8, 29; Fil 3, 21). Nem éppen abban rejlik-e a korai zsidóság tisztítótűz-gondolatának keresztény értelme, hogy a megtisztulás nem valami tárgy révén, hanem az Úr átalakító ereje által megy végbe, aki elzáródott szívünket szabaddá perzseli és meglágyítja, hogy teste eleven organizmusának részévé válhasson? És mit jelent konkrétan Gnilka megállapítása, hogy az emberek megváltása „fáradsággal és szükséggel” jár? Miben áll ez? Nem válik-e mitikus kijelentéssé, ha nem az ember saját üdvözülése felé vezető útjáról állapít meg valamit? Így aztán ez a „fáradság és szükség” nem valamiféle külső gyötirelem, hanem éppen saját gyengén hívó szívének fáradságos

odanyújtása az Úr tüéhez, ami kiszakítja magából, és Óhoz méltóvá tisztítja. Az ember a kinyilatkoztatott valóság terébe lépve a végérvényes történebe lép be és ezáltal belemerül az eszkatologikus tűzbe is. E találkozás átalakító „pillanata” nem vetető földi időmérték alá; nem tart örökké, mivel átmeneti, de a fizikától kölcsönzött időmérték alapján egészen rövidnek vagy hosszúnak ítélni is naiv dolog lenne. „Időmértéke” az egzisztencia szakadékaainak mélyein nyugszik. Az ilyen „egzisztenciaidőnek” a világidőre való átszámítása félreismeri azt, hogy az emberi szellem hogyan kapcsolódik a világhoz és mennyiben áll fölötte.

Ezzel megnyílt előttünk a tisztító tűz lényegének keresztény értelmezéséhez vezető út. A tisztító tűz nem valamiféle túlvilági börtön (mint Tertullianusznál), melyben az embernek olyan büntetéseket kell elszenvednie, melyeket többé vagy kevésbé pozitívista módon rendeltek neki. Sokkal inkább az ember benső átalakulási folyamata, melynek során képessé válik arra, hogy Krisztussal, Istennel és ezáltal a *Communio sanctorum* egészével egységre lépjen. Aki csak némileg is realiztikusan szemléli az embert, annak be kell látnia az ilyen történekek szükségességét, melyekben a cselekedetek nem pótolják ugyan a kegyelmet, de teljes diadalra csak kegyelemként jutnak. A hívő *Igen!* a megmentő – ám ez az alapvető döntés a legtöbbször valóban sok szénával, fával és szalmával borított. Az ember irgalmat nyerhet, de ehhez át kell alakulnia. Találkozása az Úrral ez az átférmálódás, ez a tűz, amely olyan salakaltan alakzattá tüzesíti át, hogy az örök boldogság hordozójává válhat. Ez a belátás csak akkor állna szemben a kegyelemtanal, ha a vezeklés a kegyelem ellentéte volna, nem pedig a formája, az ajándékba kapott lehetőség, ami belöle ágazik ki. Cyprianosznak és Alexandriai Kelemennek a tisztító tüzet és az egyház kiszabta vezeklést azonosító felfogása szempontjából fontos, hogy a keresztény tisztító tűz-tan a vezeklés krisztusi kegyelmén alapul, és szükségképpen következik a vezeklés gondolatából, a feloldozással megajándékozottak alakulókészségéből.

Itt azonban még egy lényeges kérdés vetődik fel. Mint láttuk, az elhunytakért mondott sokféle ima a zsidó-keresztény hagyomány ösi tényeinek egyike. Nem feltételezi-e ez az ima, hogy a tisztító tűzben mégiscsak valamiféle büntetés megy végbe, amely kegyelmi úton, illetve a lelki csere valamilyen módozatán keresztül mások számára átvállalható? Behatolhat-e bárki is a Krisztussal való találkozás legszemélyesebb folyamatába, melyben az Énnek az Ó közelsége tüében történő átférmálása zajlik? Nem azon alapul-e elképzelésünk a szenvedő lelkekröl, hogy szenvedésüket rájuk rakott teherként kezelik, pedig az iméanti meggondolások szerint helyettesíthetetlen „létükrol” van szó? Itt közbe kell vetni, hogy az emberlét sem zárt egység, hanem szeretettel és gyölölettel másokhoz kapcsolódik, másokba merül; saját léte másokban bünként vagy kegyelemként van jelen. Az ember sohasem pusztán önmaga, vagy helyesebben: csak másokban, másokkal, mások által önmaga. Hogy mások átkozzák vagy áldják, megbocsátanak neki vagy bünét szeretetben átalakítják – mindez saját sorsának részét képezi. A szentek „bíráskodása” azt jelenti, hogy a találkozás Krisztussal a Teste egészével való találkozás, e Test szenvedő tagjaival szembeni bünéimmel és a Krisztusból eredő megbocsátó szeretettel való találkozás is. „A szent szöszölök szava a Bíróhoz nem meröben külsödlleges, aminek eredményessége a Bíró kiszámíthatatlan jóindulata folytán kétséges, hanem mindenekölött annak a belső nyomatékna a latba vetése, ami a mérleg serpenyöjére kerülve túlsúlyra juttathatja.” (H. U. v. Balthasar) „Megítélésük” éppen kérésükre épül, és éppen megítélésük révén, imádságukkal és közbenjárásukkal tartoznak hozzá a tisztító tűz tanához és a megfelelő keresztény gyakorlathoz.

Nézetünk szerint ez a második gondolatkör fontosabb az elsőnél. A képviselő szerepet központi jelentőségű keresztény adottság; a tisztító tűz-tan pedig azt állítja, hogy a szeretet előtt nincs halálhatár. A segítés és ajándékozás lehetőségei a keresztények

számára nem múlnak el a halállal, hanem innen és túl a halál küszöbön a *Communio sanctorum* egészét átfogják. Az ilyen síron túli szeretet lehetősége és felhívása e hagyománykör tulajdonképpeni ősténye, ami először a 2 Makk 12, 42–45 (sőt talán már Sir 7, 33) szövegében jut kifejezésre. Ezt az alapvető ténytet Kelet és Nyugat vitájában sem érintették és (egy részben kétségkívül deformálódott gyakorlatra való tekintettel) csak a reformátorok hitvallásaiban tették kérdésessé. Talán az ökumené útjának is – legalábbis Kelet és Nyugat között – e kérdés irányába kellene vezetnie: lehet, sőt kell egymásért imádkoznunk. Hogy ezt odaát hogyan hallgatják meg, annak értelmezését nem kell szükségképpen egységesen megállapítani az egyházak egyesülése esetén – még akkor sem, ha a nyugati tanítás tartalma és alapja – miként megmutattuk – a legrégebbi hagyományhoz és a hit központi mozzanatához kötődik.

A mennyek országa

Az Ég szóképpel – ami a „fent”, a magasság természetes szimbólumerejéhez kapcsolódik – nevezi meg a keresztény hagyomány az emberi egzisztencia végérvényes beteljesítését a hitre irányuló beteljesített szeretet révén. Ez a keresztények számára nem pusztán a „jövő zenéje”, hanem letisztult ábrázolása annak, ami a Krisztussal való találkozásban történik és abban alapvető, lényegi összetevői szerint már jelenvaló. Az „Ég” felé irányuló kérdés így nem a rajongó képzelet kisiklását jelenti, hanem annak a rejtőző jelenlétnek a mélyebb megismerését, amely igazán éltet, és amely mégis mindig elfedődik és háttérbe kerül.

A menny tehát Krisztusra épül. Nem valami előtörténet nélküli hely, melybe az ember „belekerül”; azért van Mennysország, mert Jézus Krisztus Istenként ember, és az emberi létnek Istenlétében maga adott helyet (Vö. K. Rahner: *Schriften zur Theologie* II. 221. o.). Az ember ezért annyiban van a mennyekben, amennyiben Krisztusnál van, és emberi léte helyét Isten létében találja meg. A menny így elsődlegesen személyes valóság, ami történeti eredetét mindenkor a halál és a feltámadás húsvéti titkában leli fel. A menny összes további, a hagyományban felmerülő összetevője ebből a krisztológiai középpontból vezethető le. Ebből először is egy teológiai kijelentés következik: a feltámadott Krisztus az Atya felé irányuló, mindig tartó önátadásban él – Ő maga az önátadás; a húsvéti áldozat Őbenne megmaradott jelenlét. A mennynek mint a Krisztussal történő eggyéválásnak imádat-jellege van; Benne valamennyi szertartás előjelző értelme beteljesült. Krisztus az idők végének temploma (Jn 2, 19); az Ég, az új Jeruzsálem, Isten kultuszhelye. A Krisztussal egyesült emberiség Atya felé vezető útjának Isten ellenirányú szeretete felel meg, amivel megajándékozta az embert. Az istentisztelet beteljesült égi formája Isten és az ember szétválaszthatatlan közvetlenségét foglalja magába – amit a teológiai hagyomány Isten látásaként nevez meg.

Krisztusban azonban láthatóvá lesz az egyház is: ha a mennyek országa a Krisztusban való léten alapul, akkor mindazok létét is magában foglalja, akik együtt alkotják Krisztus Testét. A mennyben ismeretlen az elszigetelődés; a menny a szentek nyílt közössége, és ezáltal mindennemű emberi együttlét beteljesedése is, nem akadályozza, hanem folytatja az Isten színélésére a megnyitottságot. A keresztény szentek tisztelete ezen a meggyőződésen alapul – ez azonban nincs alárendelve a szentek valamiféle mitikus mindentudásának, hanem egyszerűen feltételezi Krisztus Testének belső nyitottságát, és a szeretet semmitől sem korlátozott közelségét, melynek révén elérhetjük másokban Istent, és Istenben másokat. Mindebből egy antropológiai következtetés is adódik: az ének Krisztus Testébe-oltódása, az alkalmassá válás az Úrra nem jelenti az én felszámolását, hanem csak a megtisztulását, tehát legmagasabb lehetőségeinek beteljesülését. A menny ezért megint csak mindenki számára szemé-

lyes; minden egyes ember sajátosan látja Istent, minden ember felcserélhetetlen egyediségében fogadja magába szeretete teljességét. „A győztesnek rejtett mannát adok és egy fehér követ. A kövön új név van, amelyet senki más nem ért, csak aki megkapja.” (Jel 2, 17) Ebből válik érthetővé, hogy a mennyet az Újszövetségben – miként a hagyomány egészében is – részben jutalomnak nevezik, ami megfelelést jelent *erre* az útra, *erre* az életre, ennek az embernek a cselekedeteire és szenvedéseire – ez azonban egyúttal egészen a kegyelemben ajándékozott szeretet. E belátásokat a skolasztikában továbbrendszereztek (részben nagyon régi hagyomány újrafelvételével); a mártírok, szüzek és tanítók megkülönböztető „koronájáról” szólnak. Ma elővigyázatosabban fogadjuk az ilyen kijelentéseket; elégséges tudnunk, hogy Isten mindenkit a maga módján, teljességgel betölt. Ezekből a megfontolásokból tehát nem következhet az, hogy az egyik vagy másik út értékesebb; hanem csak az a feladat, hogy saját élete foglalatát mindenkinek ki kell tágítania. Nem önmagáért, hanem azért, hogy többet oszthasson belőle, mivel Krisztus Testének Communiójában tulajdon csak az adásban, a teljesség gazdagsága csak a továbbajándékozásban állhat fenn.

Krisztus „felmagasztalása”, vagyis emberlétének belépése a háromságos Istenbe nem kivonulást jelent a világból, hanem a jelenlét más módját. A Feltámadott létezmódját az ősi szimbólum képletes nyelve „az Atya jobbán ül” fordulattal írja le; ez Isten rejtettségében is jelenvaló királyi hatalma a történelem fölött. A felmagasztalt Krisztus így nem „világfosztott”, hanem világ felett álló; és ezáltal a világra irányuló. Az „Ég” részvételt jelent Krisztus e létmódjában, és így megint csak beteljesítése annak, ami a keresztséggel kezdődik. A mennyet ezért nem lehet térben meghatározni, sem tereinken belül, sem pedig azokon kívül, de nem is lehet egyszerűen mint „állapotot” leválasztani a kozmosz összefüggéséről. Sokkal inkább azt a világhatalmat jelenti, ami Krisztus Testére – a Szentek Communiójának új „terére” vár. Az Ég ennélfogva nem térben, hanem lényegében van „fent”. Az áthagyományozott szóképek érvényét és határait ebből kiindulva kell meghatározni: igazak, amennyiben a feletteállást, a világ kényszereitől való szabadságot, és a szeretet hatalmát a világon jelzik. De hamissá válnak, ha az „Eget” egészen kizárják a világból, vagy csak mint valami legfelsőbb emeletet foglalják a világba. Ennek megfelelően a Szentírásban sosem juthatott kizárólagos érvényre egyetlen kép sem. A képek sokasága révén tartotta nyitottan a kimondhatatlanra táruzó kilátást, és mindenekelőtt egy új Ég és új Föld meghirdetése révén juttatta kifejezésre, hogy a teremtés teljessége arra rendeltetett, hogy az isteni fenség színtere legyen. Az egész teremtett valóság részesül a boldogságban.

A menny ennyiben „eszkatologikus” valóság, a Végérvényes és a Teljességgel-Más megnyílása. Végérvényes, mert Isten visszavonhatatlan és megoszthatatlan szeretete az. És nyitott az eszkaton felé, ahogyan Krisztus Testének és az egész teremtésnek a még-beteljesülőben lévő története is az. Az Ég csak akkor telik be, ha az Úr Testének valamennyi tagja egybegyűlt. A Krisztus-test e telítettsége, miként korábban már láttuk, a „test feltámadását” is magában foglalja. Ez a „paruzia”: ezzel teljessé válik Krisztusnak eddig még csak kezdeti jelenléte, magába foglal minden megmentendő embert, és velük együtt a mindenséget is. Az Égnek ezért két történeti stádiuma van: Az Úr felmagasztalása megalapozza Isten és az ember új eggyéválását, és ezáltal az „Eget”. Krisztus Testének az „egész Krisztus” „pleromájává” teljesülése pedig a maga kozmikus valóságában teljesíti be Őt. Az egyes ember üdvössége csak akkor egész és teljes, ha végbement a mindenség és valamennyi kiválasztott üdvözülése, akik nem pusztán egymás mellett vannak az Égben, hanem mint az egy Krisztus alkotják egymással az Eget. A teremtés egésze akkor „ének” lesz; a lét korlátait az egész felé megnyitó önfelédlt mozdulat, és egyúttal az egésznek a sajátságosba való belépése, öröm, melyben feloldódott és beteljesült minden kérdezés.

Tillmann J. A. fordítása

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Kerényi Lajossal

„Tudtam, Jézusom, hogy eljössz hozzám. Tudtam, hogy nem hagysz magamra itt a kórházban sem”. – Ezt suitogta egy középkorú, nagybeteg férfi, miután megáldozott. Emlékszel? Néhány napja mesélted el ezt az élményedet, amikor kedvenceidről, a betegekről beszélgettünk. Három évtizede már, hogy időd jelentős részét kórházakban, haldoklók mellett töltöd. Mostanában is hetente 60–70 betegnek adod föl a szentikenetet. Kórházlelkeszek nincsenek Magyarországon. Te hogyan jutottál arra a döntésre, hogy a betegeknek szenteled az életed?

– Velem is úgy történt minden, ahogy Péternek mondta az Úr: más övez föl, és oda mész, ahova nem akarsz. Amikor orosz fogságból hazajöttem 18 éves koromban, még nem érettségiztem. Érettségi után három elgondolásom volt: piarista leszek, mert ez ősi örökségem és kötelezettségem, vagy kármelita, mert a szigorú életet és a csendes szemlélődést keresem, de jezsuita is akartam lenni, az aktivitás miatt. Végül is beléptem a piaristák váci noviciátusába. Fél év után megkérdeztem a magiszter atyát, mit tegyek, mert nem vagyok nyugodt: még mindig nem döntöttem igazán. Akkor azt mondta nekem: „Nézzé, nem attól függ, hogy hol van. Lehet szent a kármelitáknál, de el is kárhozhat. Ugyanúgy a piaristáknál is. A fontos az, hogy az egyénisége és az Istennel való kapcsolata növekedjék. Ha már idevezérelte az Urísten, és egy fél évig itt volt, akkor ez az Ő gondolata”. Ebben megnyugodtam.

Azután úgy adódtak az események 48-ban, 50-ben, hogy mire felszenteltek, a világi papok közé kerültem. Az esztergomi egyházmegye vett fel mint teológust. Piarista szívem apai örökség. Édesapám is nagyon szereti a gyerekeket, még most is. Az ifjúság nevelésének feladatát minden plébánián teljesítem. Újmisés káplánként behívtak az onkológiára egy beteghez. Azt tudtam, hogy a betegekkel is kell majd foglalkoznom papi életemben. Nem tudtam megállni, hogy a beteg szomszédjához is oda ne menjek, aki szintén nagyon súlyos állapotban volt. Legközelebb már a szomszéd szobába is bementem. Így lassan növekedett a kör. Kezdtem a Városmajor úti kórházat is látogatni. De nem tudatos elhatározásból, hanem indításra. Ezt csakis a Léleknek tulajdonítom; Ő növelte az elvárásokat és az én ambíciómat.

Elmondom egyik legkedvesebb papi élményemet akkori főpásztorommal, Endrei püspök úrral. Abban az időben mindig jelentgették egymást az emberek, engem is. Egyszer meguntam, elmentem a püspök atyához, kérdeztem, ne hagyjam-e abba a munkát. Azt mondta nekem határozott, ragyogó szemével: „Atya! Csak a lőtt területekről visszavonulni, de csak addig, amíg lövik.” Ez az igazi főpásztori beszéd óriási lendületet adott nekem. Nem azt mondta, hogy vigyázz, légy óvatos! Hanem azt, hogy menj, téged az Úr nem azért küldött, hogy várd be a híveket, hanem elmenvén taníts.

Akkor is, ma is feltétlen parancsnak érzem, hogy menni kell, ezért mindent föláldozok, ha betegekről van szó. Így terjedt a kórházak köre. Összeszámoltam: körülbelül 25 kórházat látogattam már rendszeresen. Minden beteget ellátok, aki arra alkalmas. Most 11 kórházba járok. Remek orvosokkal és nővérekkel találkozom. Van, ahova

hetenként, van, ahova kéthetenként megyek. Nem téríteni akarok, hanem jelt adni. Immár 34 éves tapasztalattal állíthatom, hogy soha nem közömbös a pap személye és az, amit képvisel. A legnagyobb százalékban örülnek nekem. Egyre többen kérdeznek. Elvértve fordul elő, hogy valaki dühös lesz. De hogy valaki közömbösen elfordulna – olyan nincs.

– *Hogy lépsz oda egy-egy beteghez?*

– Körülbelül azt a módszert alkalmazom, amit Colombo a krimikben. Látszólag közömbösen belépek egy szobába. Körülnézek, és ha nincs ismerősöm, akkor azt mondom: „Á, új arcok”. Erre mindenki rám néz. Mondom, hogy tisztelendő bácsi vagyok. Nem azt, hogy pap vagyok, mert akkor azt hiszik, a nevem az. Visszamosolygok, mert alapvető dolog, hogy ne faarccal kezdjek beszélni. Érdeklődöm: hogy vannak, mi újság. Sokan hitvallást tesznek, anélkül, hogy én valamit is akarnék.

– *Ezeknek az embereknek nem épül le a személyiségük?*

– Nem! Éppen a súlyos betegségben a legaktívabb a személyiség, akkor várja a legjobban, hogy mondjanak neki valami emberi szót. Csupa gépies mozdulat veszi körül, bekötik az infúziót, beadják az injekciót. Meg a rokonok próbálkozásai: Józsi azt üzeni... Mit érdeklí őt már a Józsi? Ajánlják a Coca-Colát. Kell is neki cola! De amikor én odamegyek, és azt mondom: Dicsértessék a Jézus Krisztus! – a szimbólum törvénye alapján olyan klasszikus kép merül fel a Transzcendensről, amely mélyen fölka-varja a beteg belső világát. Abban a pillanatban még a leépülő test is szinte megelevenedik. Ebben is Isten jelenlétét sejtem. Szemmel látható, ahogyan Ő a beteg belső világában mindent átrendez. Káprázatos, ahogyan kiváltja a beteg embert a félelemből, depresszióból, kétségbeesésből. Ez maga a megváltás. Az isteni erőtér hatására hatalmas átalakulásokat tapasztalok.

– *Mondanál konkrét példát?*

– Most vasárnap rákosok között voltam. Az egyik szobában egy fiút találtam, betegségtől eltorzult arccal feküdt. Amikor meghallotta, hogy ki vagyok, azt mondta: – Bennem már megkezdődtek ezek a dolgok. – Szentképem is van – felelte. És elővett egy katolikus imakönyvet. Én már nyugodt vagyok, egy ápolónővér adta. – Létrejött benne az erőtér, ő már megváltott lett, legyőzte a félelmet benne az Isten. Tudott remélni!

A másik még klasszikusabb eset: telefonon hívtak, egy fiatal lány kérte, hogy menjek az édesanyjához. Nagyon szép, 45 év körüli asszonyra találtam. Két felnőtt lánya volt. Így szólt hozzám: – Tisztelendő úr, én tisztában vagyok a helyzetemmel, arra szeretném kérni, végezze majd a temetésemet, és gondoskodjék a két lányomról. Azt válaszoltam erre: – Minek még a halálról beszélni, olyan váratlan fordulatok történhetnek minden betegségben. Ő ezt mind tudja – válaszolta –, de azzal is tisztában van, hogy rövid időn belül meghal. Mindent szépen rendben akar itt hagyni. Arra kért, ígérjem meg, hogy teljesítem a kívánságát. Amikor mindent megígértem, kiküldte két lányát a szobából, a legkomolyabban elvégezte életgónását, és felvette a betegek kenetét. Megnyugvó mosollyal búcsúzott tőlem. Ismételten csak azt tudom mondani, hogy az én szerepem minimális ezekben az erőtér-átrendezésekben. Csak annyi a dolgom, hogy azok transzformátorként alkalmazzam Isten üzenetét.

A harmadik helyen egyedül találtam egy férfit egy szobában. Ismeretlen arc volt, nem is akartam zavarni. Amikor megtudta, hogy pap vagyok, felsóhajtott: – Tisztelendő úr, végem van. A betegségem annyira súlyos, hogy nem sokáig élek. – Beszélgetni kezdtünk az életről. Egyre többet mondott el önmagáról, egyre őszintebben és oldottabban. Elmesélte, hogy idős édesanyja három évvel ezelőtt halt meg, addig

járt templomba, mert beteg anyját kísérte el. Azóta azonban nem volt, s ez most rettenetesen bántja. Azt mondtam neki: ha ennyire őszintén látja az életét, és bánja, ami rosszat tett, nekem hatalmam van arra, hogy a homlokára rajzoljam Krisztus olajjelét, megbocsátó szeretetének bizonyítékaként. Elfogadta. Könnyes szemmel ennyit mondott búcsúzásul: – Tisztelendő úr, most megnyugodtam. Köszönöm, hogy idejött hozzám. Máskor is jöjjön.

Naponta találkozom hasonlókcal. Ezeket szemlélve teljes felelősségem tudatában kijelenthetem, hogy nem látok senkit meghalni Isten nélkül. Valamilyen módon előbb-utóbb mindenki odatalál őhozzá. A testi szenvedések nyomán mindenkiben megindul az átrendeződés. Persze ebben is van fejlődés. Amikor az emberek megtudják, hogy betegek, először megijednek a betegségtől és fellázadnak. Ez nem baj. A Gondviselés megértéssel és türelemmel fogadja ezt az állapotot is. A következő lelki állapot „az Istenhez hanyatlás” és megbékélés.

– *Hogyan néznek szembe a halállal a hívők és hogyan a nemhívők?*

– Azokban érlelődik meg hamarabb a szenvedés elfogadása, akik az életük folyamán értékesen éltek. Akik az igazat, szépet, jót szerették az életben, azok hamarabb fölismerik, hogy a teljes igazság, jóság, szépség a haláluk után várja őket. Akik az értékeket elherdálták, önzően, közömbösen éltek, azoknak a legnehezebb. De ott is van lehetőség a megtérésre, csak az nehezebben megy végbe, sokkal több, szenvedés árán. Éppen ezért nagyon nagy megértéssel és türelemmel kell lennünk hozzájuk. Nem lehetünk fölényesek, türelmetlenek.

A materializmus, ateizmus azért embertelen, mert éppen az élet legfontosabb helyzetében, a határmezsgyén hagyja el az embereket. S ők ott maradnak a végső kétségbeesésben. Szörnyű dolgokat tudnak mondani ilyenkor: „Ganém leszek!” „Megdöglök.” „Nincs értelme az életemnek.” Sokuk öngyilkosságba menekül, depresszió vagy szkizofrénia áldozata lesz. Kettészakad a tudatuk, mert nem tudják elviselni a lét és nemlét ellentétét. Én csak annyit tudok tenni, hogy nekik is elmondom: a személyére is áll az evolúció, a nagypéntekre Jézus életében, a miénkben is húsvét következik, nincs tehát végső megsemmisülés. Ezért hallom igen sok orvostól: Jöjj csak, és jöjjetek minél többen, látogassátok és vigasztaljátok a betegeket. Mert mi csak a testet tudjuk gyógyítani, azt a testet, amelyik előbb-utóbb úgyis elpusztul. De ti a léleknek adtok táplálékot, és így vissza tudjátok adni az emberek reményét, testi-lelki egyensúlyát, a személyiség egészét.

Rendszeresen látogatom az öngyilkosokat, akik életben maradtak. Sokszor hallom tőlük: az ő életüknek nincs értelme, rájuk már nincsen szükség, őket senki se szereti. Ilyenkor pontosan azt próbálom átplántálni beléjük, hogy ez nem igaz. Az utolsó percig is értelmessé lehet tenni az életet a szeretet által. És – de ez már egy finomabb lelki réteghez tartozik – hogy lehet engesztelést is vállalnunk mások bűneiért.

– *Hogyan tudod elfogadtatni az emberekkel a fájdalmat?*

– Meggyőződéseim, hogy nem a testi fájdalom okozza a legnagyobb szenvedést az embereknél. A testi fájdalom ellen lehet gyógyszereket, fájdalomcsillapítókat adni. A legsúlyosabb fájdalom az élet értelmetlenségének érzése. A feszület mindig velem van, s meg-megmutatom a szenvedőknek: „Itt a válasz. Az Isten Fia így szenvedett értünk.” Aki nem hisz benne, attól csak azt kérem, maradjon türelmes, ne mondjon oktalanságot, maradjon bölcs. Szörnyű látni azokat, akik ilyenkor oktalantul szitkozónak, Istent vagy embereket okolva, vádolva. A szenvedés szeretet nélkül és Jézus nélkül átok! Ha azonban felajánlom a magam és mások bűneinek engesztelésére, a bűnösök megtéréséért, és hogy ne legyen háború: a megváltás eszköze. Így azonnal értelmessé válik a szenvedés. Jézus sem az actióval váltotta meg a világot, hanem a passióval.

– *A nap egyik részében fiatalokkal foglalkozol, a másik részét betegek között töltöd. Hogy fér össze ez a kettő egymással?*

– A fiatalok nagy segítséget jelentenek számomra. A szenvedők egyik legnehezebb helyzetű csoportja az elfekvők. Fiataljaim rendszeresen fölkeresik őket. Énekelnek, beszélgetnek velük, megsimogatják őket, vidámságot és szeretetet visznek az életükbe. Ezek az emberek éveket töltenek el kórházban, tehetetlenül, halálra ítélve. Életüknek ebben a legnehezebb időszakában van a legnagyobb szükségük emberi részvételre, arra, hogy valaki ott legyen velük, ahogyan Jézus igényelte apostolai jelenlétét a Getszemáni-kertben. A fiatalok ezt az emberi együttérzést tudják biztosítani a súlyos betegeknek.

Óriási segítséget jelentenek számomra is, mert éberén tartják bennem az optimizmust, a vidámságot, az élet szeretetét.

Gyermekkoromban nem mertem halottra nézni. Ezt a viszolygást azonban a szeretet legyőzte bennem. Ha egy eltorzult arcú, vonagló testű, sebeitől büzlő haldoklót látok, a látvány iszonyatánál erősebb bennem az együttérzés. Észre sem veszem ilyenkor azt, ami egyébként undorítana.

A lét legmélyebb titkainak értelmezését a betegektől kapom. A fiatalok is szívesen hallgatják, ha a betegekről beszélek, mert ez maga az élet. Persze ehhez sok energia és optimizmus kell. Az optimizmust nem úgy erőltetem magamra, hanem a haldoklóktól veszem. Ez kegyelem. Szentbeszédeimben bármilyen témáról szólok, ők és a velük történt események a legbeszédesebb példák.

– *Hogyan megy végbe a személyiségnek ez a belső átrendeződése?*

– Engem is foglalkoztatott ez a kérdés, és tanulmányozni kezdtem e szimbólumok világát. Utánanéztem Jungnál és Freudnál, tulajdonképpen hol is vannak a legbelső és legmélyebb én-értékek. Azt találtam, hogy az ember igazi énje a tudat alatt szunnyad. Ő maga is ritkán tapasztalja meg. A hívó ember tudja, hogy valami módon ott rejlik Isten vagy a Sátán erőtere is. Ezt a mélyréteget nem érezzük, mégis ez irányítja tetteink nagy részét. Mikor tudatosul a tudatalatti? Mikor lesz észrevehető? Ellenőrizhetetlen állapotban, pl. az álmokban is megjelenhetnek képei.

Ugyanezeket a belső mélységeket tudom megmozdítani azzal a képanyaggal, amit én képviselek. A pap szimbólum. Istent, a természetfölöttit képviseli, ami a mostani szenvedő nemzedék számára még nagyon sokat mond. A mostani szenvedők az ötven- és nyolcvanévesek nemzedéke. Hogy mi lesz az őket követő nemzedékkel, azt nem tudom. Hogy az Úr nem fogja elhagyni őket sem, biztos, mert egyelőre nagyon nyitottnak látom őket, és nagyon érdeklődnek. De hiányzik belőlük az a nevelés, amit az idősebbek a kereszténységtől kaptak.

– *Ez a nemzedék, amelyik most szenved, gyermekkorában még vallásos nevelést kapott. Úgy érzed, hogy ez a gyermekkori vallásos nevelés az, ami a halál küszöbén fölszínre jut?*

– Igen, szinte kivétel nélkül. Van hová forduljon lelke mélyén. Amikor látja, hogy kicsúszik a kezéből az, ami itt még jó volt: a gyomra már nem működik, az étel nem jelent semmit, a ruháira már nem tud föltekinteni, mert a kórházi ruhát sem tudja fölvenni, az autó vagy egyéb nem érdekli, képtelen használni azokat. És akkor, ha semmije nincs, elveszett. E nemzedék tudata mélyén még ott rejlenek a vallásos ös-élmények. Ha valaki ezeket előszólítja, vagy egyszerűen megfogalmazza azzal, hogy mint szimbólum odajön, megszólít, szeret, akkor azok megelevenednek.

– *Mi van azokkal, akikben nincsenek ilyen gyermekkori élmények? Nincsenek ilyen szimbolikus kötődési lehetőségek?*

– Náluk úgy tűnik, hogy a nyitottság – ami a mostani nevelésnek nagy pozitívuma – nem engedi, hogy egy irányba, juhként tereljék. Ők gondolkoznak, olvasnak, minden iránt érdeklődnek. A legtöbb mai fiatalt ilyennek látom. Legnagyobb probléma a langyos, az unalmas réteg, akit semmi sem érdekel. Ha egy fiatal lelkesedik, az már jó, ő már nem langyos. A marxisták is ezt fájlatják, a közömbösséget. Sok olyan „izgató” ember kellene, aki fölébreszti őket ebből az önző álomból.

– *A fájdalom mennyire segít kilépni az önzésből? A szenvedők nem zárkóznak-e be még inkább önmagukba?*

– A fájdalom zsarnok módjára letiporja az embert. Aki magára marad, annál áll fenn ez a veszély. Akinek nincs embere – ahogy Jézusnak mondták ott a Beteszdnánál. Tehát, akit nem karolnak föl. Ezeknek valóban kinyilatkoztatás, hogy elmegyek hozzájuk; valakinek ők is fontosak, valaki foglalkozik velük. Ha találnak ilyen embert, akkor megváltódnak. Ezért óriási jelentőségű Teréz anya munkája, mert emberi együttérzéssel fordul a haldoklókhoz.

– *Mennyire érzed a magad munkáját rokonnak az övével?*

– Egyazon feladatnak érzem a kettőt. Nekem még az a többletem is megvan, hogy a szentkenettel, az Oltáriszentséggel, a bűnbocsátással, ezzel az isteni segítséggel egészítem ki a magam fáradozásait. Én is gondolkoztam azon, ezek nem üres jelek-e, mint a lekopogás. És az évtizedek meggyőztek arról, mekkora isteni mű ez. Ehhez persze hozzájárul az én fáradozásom is, a rokonok szeretete, a betegek fájdalma.

Csodálatos történeteim vannak arra, hogyan hat a szentkenet szentsége néha a szemem láttára. Hogy mekkora erő van az Oltáriszentségben. Nem sokat mondok, az emberek 70–80%-a könnyezve veszi magához.

A szentkenettel kapcsolatban azt az előítéletet kell leépíteni az emberekben, hogy „itt a pap, feladja az utolsó kenetet, és akkor végem”. Még a kenet szót sem használom. Amikor a személy érett, alkalmasnak látszik a fölvetélére, mert szeret, mert bánja a bűneit – akkor ennyit mondok neki: hite, bizalma jutalmául keresztet rajzolok a homlokára. Krisztus olaj-jelét, hogy Jézus irgalmába fogadja.

A rákos betegek között történt pár évtizede. Akkor még nagyon nehéz volt a helyzet. A főnővér már az ajtóban fogadott: Van itt egy asszony, nagyon súlyos állapotban, néhány nap alatt belobbant az összes áttétje, nagyon kinlódik, s folyton csak azon aggódik, hogy ő elkárhozik, s hívjunk hozzá papot. Odaléptem hozzá, s hangosan, a többiek hallatára elkezdte mondani, hogy ő elkárhozik, mert gyermekkorában nem gyónta meg valamelyik bűnét. A lelkiismerettel nem lehet játszani, azt nem lehet becsapni, mert dübörögve megszólal. Feladtam neki a szentségeket. Legközelebb avval fogadtak az orvosok, hogy mit tettem vele? Leálltak a folyamatok, s a beteg jobban lett. Ilyen kölcsönhatás is lehet a test és a lélek között. Hogy ez hogyan történik, milyen bioáramon át, nem tudom, de lépten-nyomon tapasztalom.

A betegek annyira megszépülnek, átalakulnak szenvedéseikben, hogy ezt sokszor a legközvetlenebb hozzátartozók sem tudják elképzelni. Hadd mondjak el erre is egy példát. Egy férfiszobában beszélgettem egyszer. Nem vártam tőlük semmit, nem térítgettem, egyszerűen csak velük voltam. (Nagyon fontosnak érzem, hogy mi, papok, tudjunk együtt lenni az emberekkel életük fontos eseményeiben.) És akkor egy férfi odaintett. Sápadt, beesett arc, égő nagy szemek. Elkezdtünk beszélgetni az életéről. Rövid idő alatt eljutottunk oda, hogy feladhattam neki Krisztus olaj-jelét: megéreztem benne a vágyat a szeretetre, a bánatra, és ez ilyenkor elég.

S akkor odajön egy fiatal nő, és elkezd veszekedni velem. Mit akar maga itt? Hagyja békén, az apám istentelen, nincs szüksége papra. Néhány szót váltottunk még, aztán nem akartam vitatkozni, fölkeltem, s indultam ki a szobából. Az ajtóból még

visszanéztem. A két szempár mélyen belém vésődött: a fiatal nőnek a gyűlölettől izzó két szeme, s mögötte apjának boldog, fájdalmas, sóvárgó tekintete, amint hálásan felém intett. Ennek az asszonynak fogalma sem volt tehát arról, hogy mi játszódott le istentelennek vélt apjában az alatt a rövid idő alatt, amit együtt tölthettünk, s amikor felszínre kerülhetett benne a kegyelem. Hiszen a kegyelem vágya valamilyen módon mindenkiben ott szunnyad, a lélek természeténél fogva keresztény. Éppen a lét ropant határmezsgyéjén tapasztalom, hogy az ateizmus az elmúlt harminc év alatt teizmussá fordult a magyar társadalomban.

– *Mi játszódik le egy emberben, amikor megtudja, hogy az élete hamarosan véget ér?*

– Ezt a belső küzdelmet ők a maguk világában kénytelenek megvívni: az álmatlan éjszakáikon, a kétségbeesés nehéz óráiban. Amikor én odamegyek, akkor ezek a küzdelmek már sok mindent megérleltek bennük. Szólok hozzájuk, és megérik a szeretetemet. Másrészt megsejtik bennem a természetfölötti üzenetét, s ettől remény támad bennük. A hívő ember számára boldog megbizonyosodás az én otlétem, igazolása annak, amit úgyis tud. Amit újra hallania kell. Élete során talán ő is elmondta másoknak százszor, de amikor ő kerül ilyen helyzetbe, mégis jólesik hallania: Ne félj, Isten veled van, a nagypéntekre húsvét következik.

A protestánsok is szívesen fogadnak, mert nagyon szeretik Istent, és őszintén hisznek. Nem probléma a hit a zsidók számára sem. Nekik azt mondom, hogy testvérek vagyunk, hiszen a gazdánk ugyanaz. Jahve mindnyájunk szabadító Istene. Azt mindig elmondom, hogy semmi körülmények között nem kell megváltoztatnia a hitét, meggyőződését, abban kell maradnia, amit a lelkiismerete parancsol. Mert ami nem a lelkiismeretből fakad, az bűn – mondja a Római levél. Meggyőződéses ateistával nagyon ritkán találkozom. Ilyen alig-alig van. Őket csak arra kérem, hogy maradjanak jó emberek, ne lázadozzanak, ne mondjanak oktalant, ne keseredjenek el, sok jót tegyenek. Higgyenek abban, hogy az életüknek minden körülmények között van értelme. Sohasem vitatkozom, nem szállok szembe velük. Megsimogatom őket, mondom néhány kedves szót, hogy érezzék: együttérzek szenvedésükkel.

– *Érnek kudarcok is? Elmondanád egy kudarcélményedet?*

– „Egész világ nem a mi birtokunk”, ezt be kell látnunk. Adódnak kudarcélmények, de igazán nagyon kevés. Ilyenkor meg kell látnom nekem is, hogy a hit: kegyelem ajándéka, én nem adhatom meg. Ezt Istenre bízom, és csak azt kérem a hitetlenektől: maradjanak jó emberek, ne gyűlöljenek – a többi az Úristen dolga. Hiszen sok más ember is van, aki elé nem kerül oda Isten szimbóluma, a pap. Vagy vannak, akiknek olyan mély egzisztenciális sebük van, hogy emiatt képtelenek megtérésre. De Istennek olyan irgalom-apparátusa van, hogy ezeket nyugodtan rábízhatjuk.

Jó pár éve egy súlyos áttétes rákos asszony, aki már alig vánszorgott, mint egy gonosz szellem, utánam „lihegett” heteken keresztül. Hangosan gúnyolt, följelentett, ahol tudott. Annyira gonosz volt, hogy már kerültem azt az osztályt. Aztán elkerültem onnan. Fél év múlva, gyanútlanul bemegyek egy kórterembe. Deszkával körülkerített ágyban ott vergődött valaki. Utolsó óráit élte. Odaléptem hozzá és megszólítottam: – Nagyon szenved? De azért el tud oda jutni, hogy kéri Isten irgalmát? Erre érthetően elstutogta: Istenem, könyörülj! Ez ilyenkor elég, feloldoztam, feladtam a kenetet. Kilépek a folyosóra, s találkozom az egyik nővérrel. Azt mondja: a tízes szobába ne menjen be, ott fekszik az a sátán, aki magát följelentgette. Mondom, éppen abból a szobából jövök, s most oldoztam föl. Ő volt az az asszony, aki valaha üldözött. –

De most már indulnom kell, ma négy kórházat látogatok végig.

L. L.

CSÁNYI LÁSZLÓ

Szelek Tornya

Az istenek elfordították arcukat, pedig itt van anthesztérion, Dionüszosz és az újbor hónapja, a kis eleusziszi ünnepeknek is kezdődniük kellene, de fellegtorlaszoló Zeusz hűtlen lett az emberekhez, s az Akropoliszt ezen a tavaszon hó borítja. Az athéniak esküsznek, hogy hasonlóra még nem volt példa, de a történelem csalfaságában miért ne lett volna? Századok, ezredek szálltak el, mint az álom, s az ünnep rendre elmaradt, mert rossz évek jöttek, silány természettel, háború dúlt, vagy hó lepte el az attikai tájat. Mint most is, pedig a pillanat ünnepélyes, a szent úton megyünk Athéné szentélyéhez, át a Propülaia oszlopsorán, mely olyan szép, hogy jelzőre sincs szüksége.

Minden emlék és történelem, az idők talán titkos árnyak, mert egyszerre benépesült az Úr, a Chaosz, miként Hésziodosz tudta, s Zeusz legyőzte a titánokat, hogy békét adjon a föld népének. Sejtelmes költők zengték a boldog éneket, Orpheusz, Muszaiosz, Thamyrisz, s mennyien jöttek még utánuk, hogy istenekről daloljanak vagy kívánatos szeretőkről, de egyszer csak elpattant a húr és elhallgatott a dal, pedig még Arisztophanész is úgy tudta, hogy egyaránt tanított „nyavalyát orvoslani és jóslani”. Minden a múltba süllyedt, pedig valamikor „az ember volt a Természet középpontja”, s „Honig reichte die Natur und die schönsten Veilchen und Myrten und Oliven”, ahogy a zord német ég alatt szegény Hölderlin gondolta, de régen elhervadt az ibolya, a mirtusz és az olajág, az Akropoliszt pedig ezen a tavaszon belepte a hó.

Fázom a fűtetlen szállodai szobában, s két pohár bor között arra gondolok, hogy végül az emlékezésnek van csak megtartó ereje, mert még a hősi gesztusokban is van valami kiábrándító. Byron őszintén hitt a görög szabadságban, mialatt Meszolongiban egy szép apródért epekedett, még a nevét is tudjuk, Lukasz Kalandritszanosznak hívták, verset is írt hozzá, a csábos ephebosz azonban elfordult tőle, Byronnak pedig a csatatér pátosza sem maradt meg.

Amit ember tesz, visszavonhatatlan, bár a természet nem mindig ezt példázza. Ma már tudjuk, hogy az atomi világban olyan törvények uralkodnak, amelyek időben megfordíthatók, s ez a gravitációra is érvényes. De mi bonthatatlan folyamatban élünk, az időnek kiszolgáltatva, s az aprólékos gonddal felépített szervezet, amin atomok számlálhatatlan mennyisége munkálkodott már a lehetséges lét kezdetén, miután felépült, arra sem képes, hogy önmagát fenntartsa, menthetetlenül bomlani kezd, napról napra visszafelé gazdálkodik az idővel, mintha az edény, amit néhány évtizeden át színültig töltött, hirtelen megrepedt volna, s most már minden a megfordíthatatlan romlás szövetségese.

Elvászthatatlanul együtt vagyunk az idővel, körülöttünk minden az emlék emléke, titkos jelek hívnak a múltból, rejtelmes részvételt kínálva, s az illúziót a pillanat hatalma sem tudja lerontani, mert saját valóságunk mögött felismerhető szereplők tűnnek fel, s annak sincs jelentősége, hogy a tényeket át- meg átjárja a mítosz, mert ami elmúlt vagy elmúlhatott volna, nem merült el a semmibe, egyszeri tényét napon-

ta feltámasztja és megsokszorozza az emlékezés, saját létünkkel is gazdagítva a visszahozhatatlant. Figyelj csak, kedvesem! Fent az Akropolisz szirtjén egy alakot látsz, merőn néz Pireusz felé, mit sem törődik az irgalmatlan autóforgalommal, mert jó hírt vár a tengertől és a széltől. Aigeusz ő, most már világosan felismerjük, azt nézi, milyen színű vitorlát duzzaszt a szél, mert Theseusz üzen így a borszinű tengerről, távol a parttól.

Feltűnik a vitorla, Aigeusz elkomorodik; most kellene szólnunk neki, hogy könnyelmű tévedésről van szó, egyébként is szép firma a fia, lelkiismeretlen himpellér, aki Naxosz szigetén faképnél hagyta a hű Ariadnét, pedig az életét köszönheti neki, de ha egyszer ilyen ez a szeleverdi. Aigeusz áll az Akropolisz szirtjén, amit hó borít e márciusi napokban, s mielőtt figyelmeztethetnénk, a mélybe veti magát.

Változik a helyszín, a szereplők is változnak; más is történik. Ez itt Mükéné vára, melynek titokzatos falait küklopszok rakták, nem lehetett másként, s két oroszlán áll kapuja fölött. A görög történelem legvéresebb tetteit kellett volna rejteniük e falaknak, s lám, semmi nem marad titokban. A palota padmalyát vér mocskolta, a hűtlen asszony szeretője kedvéért megölte férjét, de neki is lakolnia kellett, s az utókor még azt is tudja, hova csordult Klütaimnésztra vére. Meg is nézzük, bár semmi látnivaló nincs rajta, de a képzelet mindig visszaalmodja a múltat, tocsog a vérben és a szennyben, csak épp okulni nem tud belőle.

Közben előlről kezdődik minden. Figyelj csak, kedvesem. Az éles hang, ami akár a közelben kattogó vicinális mozdonyának füttye is lehetne, asszonyi kiáltás, Klütaimnésztra hangja. Már megölte a hős Agamemnont, s most rajta és gonosz szeretőjén, Aegisztuszon a sor. Ledőlt Ilion, a csalfa szépség, Helené és Páris, a selyemfiú sorsa épp úgy nem érdekel senkit, mint Menelaoszé, a pipogya férjé. Úgy látszik, vannak sorsok, amelyek önmagukban élnek, mert mit is lehetne kezdeni a kacér asszonnal, csélcsap széptevőjével vagy a trotтли férjjel, aki majd Offenbach operettjében is otthonosan érzi magát? A végzetes tragédiák azonban nem érnek véget, a bűn feloldhatatlanul lebeg a bűnös felett, s aki üldögélt a kétes alkonyatban Mükéné beomlott falain, amiket valóban csak küklopszok rakhattak, újra éli a titokzatos múltat, ami értünk is történt, hogy egyszer megpihenve a vérrel áztatott omladékon, induljunk is tovább, mert Mükéné is csak átmeneti állomás.

„Csak ne születtem volna e most élő ötödik rend embereként” – énekelte Héziadosz, de mikor volt a boldog aranykor, midőn mirtusz virított és olajág, miként a boldogtalan Hölderlin vélte? Euhémerosz talán még tudta a titkot, a Hiera anagraphé, a Szent felirat arról tudósított, hogy Pankhaia szigetén arany oszlopokra vésték az első királyok, Uranosz, Kronosz, Zeusz tetteit. A könyv elveszett, a boldog üzenet szava egyre halkult az idővel, Euhémerosz munkáját jó háromszáz év múltán Diodorosz kivonatolta, amit újabb háromszáz év után Euszébiosz egyházatya őrzött meg Praeparatio evangelicában. A jó hír, ha megfogyatkozva is, szállt az idő felett, bár az „egyháztörténet atyja” aktuális elemet látott a Szent Felirat üzenetében, s úgy gondolta, Constantinusszal „mindent világosság árasztott el és mosolygó arccal, csillogó szemmel tekintettek egymásra azok, akik azelőtt lesütötték szemüket”. (Baán István fordítása)

De azért ezt sem kell szó szerint venni. Valami mindig tovább él az ősi reménységből, az ember a bűn és megváltás egymást feltételező kettősségében várta a csodát, de ezt is mindenki vágyaihoz szabja. Itt van például Klütaimnésztra, aki gyilkosság árán is a pillanat örökkévalóságának boldogságát reméli, pedig tudja, tudnia kellene, mi sem mulandóbb, mint ez az epidermisz-izgalom. De a pillanat mámora elmosza az idő határait, s nyilván úgy hallgatja Aegisztosz mézes szavait, mint Hamlet anyja, midőn Claudius lihegve mucijának becézi.

A csodának is több arca van. Epidaurosban, mint egy tudós dolgozatban olvasom, megszólalt a néma kisgyerek, egy Nikasiboula nevű asszony pedig a szentélyben töltött éjszakán Aszklepioszt látta, a gyógyító istent, aki kígyót tartott kezében, majd melléje fektette, az asszony pedig még abban az esztendőben két fiúnak adott életet.

Az ember mindig két csoda között élt, kiszolgáltatottságában is, de a személyre szóló napi csodák mögött a történelem díszletei állnak, komoran és jóvátehetetlenül, legfőképpen az újrakezdés reményét kínálva. Mükénében is ez kísért, mert a hajdani boldogságnak először itt szakadt vége, s Homérosz, aki talán róttá a hegyekkel szabdalta táj útjait, már csak az emlékek árnyait látta, fegyvert s férfit kellett énekelnie, ahogy példáján majd annyi másnak, mert az idő úgy parancsolta, hogy ilyen verslábakat kopogjon ki az idő dalán. Athén talán visszahozhatta volna az aranykort, a történelem útját is megszabhatta volna Szalamisz után, 480-ban.

Thermopülait elárulták, az áruló neve is fennmaradt, Ephialtésznak hívták, de Xerxész, a gögös perzsa belement Themisztoklész egérfogójába s a büszke flotta megsemmisült. A legenda úgy tudja, egy szomszédos sziget ormáról figyelte a csatát, s Aiszkülosz hírnöke végül csak ezt jelenthette:

Szalamisz partja és környéke mind betelt
a nyomorultul ottvesztek hulláival.

A hírnök még azt is tudta, hogy „a sereget egy égi lény rontotta meg” (Jánosy István fordítása), s a korabeli athéni, midőn visszatért lerombolt városába, amit a dölyfös Xerxész égetett fel, nem kételkedett, hogy a hübrisz miatt lakolt a nagy király, mert az istenek nem tűrik a mértéktelen gögöt, a rend ellen szított lázadást. A Szalamisz utáni görögség, szabadulván a létét fenyegető hódítótól, valóban megszabhatta volna a történelem menetét, s most, az Akropoliszról visszanezve a múltba, minden olyan biztató. Szalamisz dicsősége nemzedékeket éltetett, s itt van már Periklész aranykora, majd egy ápolatlan külsejű férfiú rója Athén utcáit – Szókratésznek hívják –, a jóról beszél és a rosszról, a lélek nemességéről és a szépségről; ma sem tudjuk megilletődés nélkül olvasni szavait.

De már egy nemzedékkel korábban elhangzottak Periklész baljós szavai, ahogy Thuküdidésztől tudjuk, mert Periklész látta, hogy a hatalom gyűlöletes a leigázott vagy éppen szövetségbe kényszerített népeknek, a türannisz, az egyeduralom zsarnoksága azt is fogva tartja, aki gyakorolja, s ha egyszer megszerezte valaki, az is veszélyes, ha lemond róla.

Kléon, a félművelt demagóg – s mennyi jön még utána! – közben Periklész ellen lázít, pedig felismerhette volna a hódítás csapdáit, csak éppen nincs megállás, s Alkibiadész szerencsétlen szicíliai vállalkozása már végképp a hübrisz megnyilatkozása, buta politikai kapkodás, a nép, az izgága démosz szeszélyesen cseréli véleményét, szikofantának, besúgónak lenni pedig jól jövedelmező állás, s az osztrakizmosz, a cserépszavazás, melynek eredménye az agorán lézengő dologtalanok pillanatnyi kedvétől függ, a legderekbakat is tíz esztendőre számúzhette a városból. Erre sem felesleges gondolni, itt fent az Akropoliszon, ahol esik a hó, pedig ez már anthesztérion hónapja, itt van Dionüszosz és az újbor ünnepe, s készülni kellene Eleusziszba is, hogy megálljunk a titok kapujában, ahogy az athéni múzeum domborművén Déméter és Perszephoné között áll Triptolémosz.

De a titok kapui nem nyílnak meg, az ég komor, a Parthenon oszlopsorai között át-süvít a szél, a múzeumokban villanykályhák mögött kuporognak a teremőrök, s az újságok arról írnak, hogy elfagytak a gyümölcsösök, leállt az autóbuszforgalom, az Égei-tengeren nem járnak a hajók. A jelen árnyai kétesen lengnek az idő falán, egy

öregür megpróbálja feltörni a jeget a Propülaiahoz vezető lépcsőkön, de belátja, nincs értelme igyekezetének. A tömeg imbolyog a márványtömbökön, lent, Dionüszosz színháza mellett hőemberrel kísérleteznek a gyerekek, de ügyetlenek, valószínűleg most próbálják először, ezért sikerül olyan bumfordira, nekik se tetszik.

A kilátóig megyünk, ez is emlékhely, a német hódítók pökhendien ide tűzték ki zászlajukat, de a szem messzebb lát, mert a történelem egymásra rakta kötömbjeit, s valami kis nyoma mindennek maradt, jóllehet Athént régen elhagyták az istenek, a Parnasszosz is kiürült. Ami maradt, rablók prédája lett, már a rómaiak elkezdték hordani a görögség kincseit, de annyi volt belőlük, hogy minden századnak, minden zsákmányoló nemzedéknek jutott. Még első királyuk, az ügyefogyott Ottó bajor herceg is, akit a nagyhatalmak ültettek trónra, küldhetett haza valamit, legalább az aeginai Aphaia-templom metopéit leszedethette, ma is Münchenben láthatók.

Periklész korának néhány tiszta esztendejével elszállt a történelmi lehetőség reménye, pedig még Zrínyi is őszintén gondolta, hogy Szalamisz után Athén megsemmíthette volna a perzsa világalurmi törekvéseket, hogy újra megcsillanjon a régi aranykor reménye, de a város elmerült az időben, hogy emlék legyen, s rablók pusztítsák, fondorlatos kalmárok, lelketlen szerencsevadászok, s mégis, hiába fogott össze ellene minden, valami azért megmaradt, mi pedig, a süvítő szélben, hóesésben is meghatódva állunk a régi reménység romjai között.

Pedig az igazi csoda a pusztuló látvány mögött van. Athén – tragédiájának ez is egyik oka – mindig rosszul fizette a hűséget; Themisztoklész végül a perzsáknál keresett menedéket, akiket Szalamisznál oly ravaszul rászédett, Pheidiászt, Periklészét megvádolták, Szókratészt megölték – hosszú a sor. Athén nem a demokrácia diadalának, hanem ingatagságának története, ahol a szabadság önmagát fenyegeti, mert végül az állam kormányozhatatlanná válik, s ebben az állhatatlan szerencsejátékban mindig a derék bukott el. Athén demokráciája végtére a folyamatos létbizonytalanság, mert bárkit gyanúba lehetett hozni, a népgyűlés olcsó praktikák csalfa esetlegessége volt, s aki ma tiszta lelkiismerettel áldozott az isteneknek, holnap megalázott száműzöttként kereshetett valahol menedéket.

És ekkor valóban bekövetkezik a csoda. Mert miközben a nép zajosan ítélkezik ál-fensőbbésre büszke tudatában, a prütaniszok, a főhivatalnokok pedig fontoskodnak, rejtékutakon hódítani indul a gondolat, mitikus bölcsék keresik a lét értelmét, az őselemek titkát, a számok rejtett jelentését, vannak, akik Eleusziszbá mennek, mások Delphoiban remélik, hogy meghallják Apollón szavát. Szókratész a daimonban hisz, a mindenütt jelenlévő istenségben, aki percre sem hagyja el. Templomok emelkednek, melyeknek biztos szerkezete az égi rend jelképe, s a szobrok is világmodellek, mert a végső formát tükrözik.

Közben Pheidiász vagy Apellész másodrendű állampolgár, mert a büszke athéni lenézi a munkát, számára csak az a fontos, hogy egész nap az utcán ténferegjen, hangskodjék a népgyűlésen, s esténként fuvoláslányok és szép fiúk vegyék körül a lakomán. De Athén titka az, hogy legjobbjai mindig felülemelkednek a személyes veszélyeztetettségén, a mulandóban csak azt keresve, ami megmarad, ha másért nem, hát a sors jelképe, amit mindig újra lehet fogalmazni, mint Klütaimnésztra, Antigoné vagy Elektra történetét.

Mükéné omladékain üldögélve, az alkonyat lassan ereszkedő fényében, erre gondoltam, mert a mulandóságba vetetett maradandóság, amit az időben megfordítható elemi jelenségek is példáznak, valahol mindig egy velünk, s minden, ami van, csak a múlt és jövő metszéspontján létezhet, tulajdonképpen a folyamat logikája ellenére, midőn az idő egyébként is ellenőrizhetetlen határai elmosódnak, a fölfogható az elképzelhető jelenlétet feltételezi, s már nem az jellemzi, hogy van, hanem az, hogy

lennie kell. Az idő a maradandóság mozgó képe, ez pedig erkölcsi kérdéseket vet fel, mert a lét nem tehetetlen állapot, hanem személyes cselekvés, s amikor a boldogtalan Hölderlin azt írta, Menschheit und Natur wird sich vereinen in Eine allumfassende Gottheit, – valami kárpoztást remél sivar jelenére, ami szépséges Diotimájától is elszakította.

A görög gondolat mindig a jelenben élt, az átélhetőben kereste az egyetlen szépséget, a kalos kai agathos, a szép és derék együttes élményét, talán ezért nem érzékelt a mulandóságot, úgy mint mi, semmiképp. Nem az időnek élt, hanem az időben, folyton újra faggatva a múltat, azt sem kérdezve, mennyi benne a történelem és mennyi a mítosz, a képzelet játéka.

De egyszer csak szemben találta magát a valósággal. „Ugyan kinek kell az ilyen állapot, amelyben kalózok tartják hatalmukban a tengert, zsoldosok foglalják el a városokat, s a polgárok, ahelyett, hogy mások ellen küzdenének hazájukért, a városfalakon belül egymás ellen harcolnak” – Iszokratész szavai ezek (Sarkady János fordítása), akinek Panegürikosza száz évvel Szalamisz után jelent meg, s mintha Hésziodosz meseje ismétlődne: a csalogány a sólyom karmai között vergődik, mert az erősebbel szemben a dalnak nincs hatalma. Pedig még semmi nem reménytelen: 456-ban halt meg Aiszkhülosz, tíz évre rá Pindaros, a következő évtizedek hozzák meg Euripidész, Szophoklész dicsőségét, felavatják a Parthenont, elkészül a Propülaia, ez Pheidiasz, a nagy festők korszaka, akiket hosszú sor követ; sokáig lehetne folytatni.

Az Akropolisz ormáról messze látni, a távolban Mükéné és Théra, vagyis Santorin körvonalai is kirajzolódnak a képzeletben, de aki az alatta elterülő városrészt nézi, mást is lát, mert az idő csalfaságában számunkra az a múlt is valóság, ami Periklész kortársainak beláthatatlan jövő volt. A folyamatnak most már nincs jelentősége, az emlékek az időt tagadva rakódnak egymásra; ott van a római agora, Hadrianus könyvtárának maradványa, az újjáépített Attalosz sztoa, valami kevés Agrippa odeionjából, mert Rómának minden kevés volt, s közbül egy tulajdonképpen szerény épület, a Szelek Tornya, a kürrhoszi Andronikosz alkotása. Nem gnómon, világnaptár, csak egyszerű horologium, melynek tetején forgó érctriton állt szélvitorlaként, dom-borművein pedig a szelek istenei jelennek meg. Ebben az emberszabású világban mindennek volt égi mása, a szeleknek is. Arhaiosznak, aki „a csillagok öreg atyja” volt, Eosz szülte a szélisteneket, Zephüroszt, Boreaszt, Notoszt, Apéliotészt, Euroszt. Egy másik történet szerint Aiolosz volt a szelek királya, s az ő szigetén kötött ki Odüsszeusz. Az épület kései alkotás, valamikor 150 körül keletkezett, időszámításunk előtt, pentelikoni márványból; ez már a római hódítás időszaka. Athén napja lehatnyatlott.

S most egyszerre fontos lesz az idő. A szerény torony külsején ma is látható a napóra rajza, belül pedig annak idején leleményes hidraulikus szerkezet működött, amihez a vizet a Klepszüdra forrás szolgáltatta. Aki Athén utcáin bolyong, alig törődik vele, s így is van rendjén, mert ez a horologium a mulandóságot méri, a temps perdu emlékműve, s aki lenéz az Akropolisz örök jelenéből és megpillantja a Szelek Tornyat, amint a maga jelentéktelenségében is kiemelkedik az agora egymásra torlódt kövei között, valamit megsejt a mérhető idő könyörtelenségéből.

De Athén ezzel mit sem törődött. Az időnek csak addig volt jelentősége, amíg kialakult az istenek rendje: meglehetősen baljós történet. A gyerekeit felfaló Kronosz elfoglalja apja, a megcsonkított Uranosz helyét, őt azonban Zeusz győzte le, a hekatonkheirek, a százkarú, ötvenfejű szörnyek segítségével, majd a Tartaroszba taszította. Az égi rend ettől kezdve jelent időtlen derút, s aki most lázadt az istenek ellen, a véglegest és magáért valót akarta megdönteni; Szókratészt is ezzel vádolták.

Az idő független volt ettől a világréptől, Até, a rontás istennője, aki egyébként éppúgy Zeusz lánya, mint a moirák, Klothó, Lakheszin és Atroposz, akik a végzetet tes-

tesítik meg, s nővéreik, a hórak, Diké, az igazság, Eunomia, a törvényesség, Eiréné, a béke istennője. Őket Aphrodité kíséretében látjuk – mily egységes világ, mert minden ellentétével együtt jelenik meg, s ebben a boldog körforgásban minden feltételezi egymást. Még Hádész is az isteni rendbe tartozik, ő a láthatatlan, Kronosz és Rheia fia, akinek az osztozkodásnál az alvilág jutott, de ez nem Dante rémséges pokla, ahogy Giotto freskóján láthatjuk is. Hádész, akinek fája a ciprus, jóságosan elbocsátja Euridikét, majd Szemelét, Zeusz kedvesét, akit Héra cselvetése juttatott az alvilágba, s átadja Dionüszosznak, hogy vezesse az Olümposzra. Hádész a maga módján kedélyes úr, világfi, aki barátnőt is tart, Menthét, igaz, hogy felesége, Perszephoné, Zeusz és Déméter leánya, az év nagyobb részét az Olümposzon töltötte, s ilyenkor a titokzatos kedvessel vigasztalódott, akiről a mitológia nem sokat tud.

Ebben az emberre méretezett világban nincs jelentősége az időnek, a pillanat az örökkévalóság, ahogy Goethe is gondolta, a lét magáértvalósága az égi és földi örömteli egységét jelenti, s a bagolyszemű Pallasz Athéné akár öreg koldusasszony képében is poroszkálhat az Eleuszisze vezető úton. De egyszer csak a valóság, mint a borszínú tenger tajtékja, átcsap az illúzió gátján, a Szelek Tornya már a visszahozhatatlan bizonyossága, s Andronikosz mester még a rossz időre is gondolt, mert ha felhős az ég, s nem működik a napóra, ott van az agyafúrt hidraulikus szerkezet; lássátok, ismét elmúlt egy nap. És minden nappal rövidebb az élet. De Athén, amíg teheti, az időtlenség tükrében nézi arcát, újra eljuttassa a mítoszt, s ebben az örök jelenben Laiosz király mindig megérkezik a hármasúthoz, hogy találkozzék Oidipusszal, Orosztész mindig az ősi ház előtt áll, várva, hogy lecsapjon apja gyilkosaira. Itt minden önmagáért van, nem példának és tanulságnak, Athén nem akar szolgálni az emberiségnek, egyelőre még ember sincs, csak görögök vannak és barbárok, a jelen önmagába visszatérő görbéje az egyetlen valóság. Aztán egyszerre széttörik a jelen, az idő kilép medréből, most már semmit nem lehet visszafordítani.

Állunk az Akropolisz ormán, ahonnan hajdan az egész világot be lehetett látni, s azt is tudta mindenki, hogy mit csinálnak az istenek. De váratlanul megváltozott a világ, kiürült az Olümposz, Aiolosz elhagyta úszó szigetét, Odüsszeusz kapzsi útítársai pedig, akik azt hitték, hogy a királytól kapott kilencéves bika bőréből készült tömlőben drága kincsek vannak, kieresztették a szeleket, s most már igazán bolondul forog az athéni torony érctritonja, a horologium pedig könyörtelenül mutatja az időt, ami egyre fogy, hogy az emlékezésben ismét egyetlen tömbbé álljon össze, s mi is birtokba vehessük, már nem a múlt tényeit kérve számon, hisz ezeket valamennyire mégis csak tudjuk, hanem saját mulandóságunkat.

Az Akropoliszon esik a hó és fűtyül a szél. Valami azért mindig megmarad, a Parthenont például a török sem tudta elpusztítani, pedig puskaporraktárnak használta, ami egy velencei bombától fel is robbant, az oszlopok azonban ma is állnak. Egyelőre ennyi, amit feljegyezhetünk. S azt még, hogy lent a mélyben, ott áll a Szelek Tornya, titokzatos, megtépázott maradandóságában is a mulandóságra figyelmeztetve.

Később leereszkedünk a szirtról, ténfergünk az agorán, körbejárjuk a Szelek Tornyát, sorsunk jelképét. De minden történelem, az is, hogy most itt bóklászunk, s tudjuk, nemcsak társai vagyunk az elsüllyedt évezredeknek, hanem résztvevői is. Velünk is történt minden, talán értünk is. Még ezt jegyzem fel a szürkén ereszkedő alkonyatban, a Szelek Tornya mellett, egy köpadon: mulandóság a maradandóságban.

Tanulságnak legalább ezt vigyük haza. Poggvásznak szerény, a vámosoknak nem lesz dolga velünk, pedig az egész múlt velünk van.

Athén, 1987 március

A Hit és fény mozgalma

Jean Vanier 1964-ben alapította meg a l'Arche-ot (Bárka): életközösségre lépett szellemi fogyatékos fiatalemberekkel. Elete ezzel egészen más irányt vett, hiszen fiatal éveiben, a második világháborúban a kanadai haditengerészetnél szolgált, aztán filozófiát tanult az egyetemen, majd tanítani kezdett. A Bárka egyre több tagot vonz a világ különböző országaiban, számuk mégis viszonylag lassan növekszik. Talán az átlagos szerzeteséletnél is nehezebb egy ilyen életközösség elvállalása, bár felszabadult örömük azt bizonyítja, hogy ők is megkapják az evangéliumi „százszorosát” mindannak, amiről lemondanak.

A Bárka közösségeknek egy sajátos hajtása 1971-ben jött létre *Foi et lumière* (Hit és fény) néven. Fennállásának másfél évtizede alatt hatalmas növekedésnek indult: jelenleg negyvenkét országban hatszáz közösségük működik.

A kezdetek szinte véletlenszerűek. A Bárka közössége 1971 húsvétján 4000 szellemi fogyatékos fiatal részére zárandoklatot szervezett Lourdes-ba. Összesen, szülőkkel, segítőkkel együtt 12 000-en gyűltek össze tizenöt országból. Három boldog napot töltöttek ott. Lourdes csodája az lett számukra, hogy ennyi szenvedés és sebzettség is feloldódhat a testvéries együttlétben, az örömben osztozó reményben.

Amikor elváltak, Jean Vanier és legközelebbi munkatársai elhatározták: folytatni fogják a találkozókat a fogyatékos fiatalokkal és szüleikkel, s a rendszeres kapcsolatok révén közösséget teremtenek számukra.

Egy-egy *Hit és fény* közösség legfőljebb harminctagú: szellemi fogyatékos gyermekek, fiatalok vagy felnőttek, azok szülei; s végül – elsősorban fiatalokból verbuválódó – barátaik. „Mindhárom csoport jelenléte igen fontos. Ha bármelyik hiányzik, akkor szülők szövetségévé, fogyatékosok klubjává vagy fiatalok báziscsoportjává alakulnának” – mondja Marie Hélène Mathieu, a világméretűvé növekedett szervezet vezetője. A *Hit és fény* olyan környezetet akar teremteni, amelyben a fogyatékos emberek szeretetben és megbecsülésben részesülnek.

A csoportok hetente vagy havonta találkoznak egy-egy délutánra. A közösség felelőse, az „animátor” csoportjával (amelyben két-három fiatal, egy szülő, lehetőség szerint egy sérült és egy pap is részt vesz) készíti elő és vezeti az összejövetelt. Ez három részből áll: „osztozásból”, ünneplésből és imádságból. Az osztozás során kötetlen beszélgetés alakul ki: szavakkal vagy más kifejezőeszközökkel (pl. rajzzal, játékkal, énekel) közlik egymással élményeiket: örömeiket, fájdalmaikat, sikereiket, kudarcikat. A kölcsönös együttérzés segíti őket abban, hogy belepillantsanak egymás belső világába. Minden leleményes ötletre szükség van, hogy mindegyikük a maga képességeinek, szellemi szintjének megfelelően osztozhasson a többiek örömeiben, megtapasztalhassa, hogy ő is képes valamire, fontos valakinek.

Az ünneplések rendszerint igen vidámak: játszanak, bolondoznak, táncolnak, énekelnek, majd közös „lakomán” vesznek részt. Ezekben az ünneplésekben akárhány fogyatékos fiatal mintha megszépülne és megokosodna: gátlásaikat, szegyenkezését, csökkentértékiségük tudatát leoldja a közös öröm – benső énjük áttetszően világgá válik.

Az együttlétek harmadik mozzanata az imádság, időnként, ha lehetséges, a közös szentmise. Krisztus nevében gyülik össze minden Hit és fény közösség – Jézus Örömhírét, az Atya szeretetét ünneplik.

Az összejövetel nemcsak a betegek életét szépíti meg, hanem szüleiket is. Nekik is felszabadító élmény, hogy kiléphetnek a magányból, amelybe sorsuk zárta őket. Nem kell szégyellniük fogyatékos gyermeküket: megtapasztalják, milyen atmoszférában tud kibontakozni személyisége, reményt, bátorságot és ötletet kapnak neveléséhez, nemegyszer fölfedezik rejtett értékeit.

Sokat gazdagodnak ezeken a találkozókön az animátorok és barátai is. Föltárul előttük a fogyatékos személy belső titka, törékeny és kiszolgáltatott lénye. Az egészséges fiatalok csodálkozva eszmélnek rá, hogy a sokak által lenézett vagy sajnált szellemi fogyatékos személyek milyen nemeslelkűek és alázatosak, milyen közel állnak a nyolc boldogság világához: valóban gyermeki lelkülettel nyílnak meg minden gyöngédség és szeretet előtt.

A hétfégi találkozók között is kapcsolatot tartanak egymással a betegek, a szülők és fiatal barátai: egy-egy telefonhívás, képeslap, rövid látogatás, alkalmi szolgálat, szívesség érezteti, hogy összetartoznak és számíthatnak egymásra.

Az évközi együttléteket sok országban a nyári közös vakáció teszi teljessé. Ilyenkor két-három hetet is tölthetnek együtt. Ez a szülők számára is nagy segítséget jelent, a fogyatékos személyek pedig az esztendő legboldogabb napjait élék: élvezik a nyár, de még inkább a közös együttlét örömeit, a szó testi-lelki értelmében a „szabadságot”. A segítő fiatalok méltán érzik úgy, hogy nem is „áldozták fel” a vakációjukat, hiszen valójában ők lettek gazdagabbak a fogyatékosok és szüleik hálás öröme és szeretete által.

A *Hit és fény* közösségek tudatosan kapcsolódnak a plébániák, a helyi egyház életéhez. Lehetőleg mindegyik közösségnek van „lelkiatyja”, aki irányítja a katekézist, föl-készíti a fogyatékosokat a szentségek vételére, meggyóntatja őket, időnként vezeti liturgikus ünneplésüket. De egy egyházközség is akkor él igazán, ha tud törődni a szenvedőkkel, köztük a fogyatékosokkal is. A legtöbb országban a püspöki kar valamelyik tagja vállal védnökséget a *Hit és fény* csoportok fölött. Irányítja, segíti őket, évente legalább egyszer találkozik velük, misét mond nekik, megosztja velük élményeiket.

Sajátos jellemzője ezeknek a csoportoknak, hogy jórészt fiatalok vállalkoznak a segítő munkára. Ők nem igényelnek nagy szervezetet, adminisztrációt, teli vannak ötlettel, vidámsággal, tenni és adni akarással. Az elvállalt feladat pedig megnöveli felelősségtudatukat, fejleszti kreativitásukat, önzetlenebbé és önfeláldozóbbá teszi szeretetüket. A szellemi fogyatékosok prófétai szerepet töltenek be az emberiség, de főleg az egyház életében: az evangéliumot hirdetik nekünk. Mély emberi szeretetet igényelnek – nem csupán egy-egy ajándékot, néhány órai időt vagy fizikai gondoskodást. Ez pedig valódi kalandot és kockázatot jelent – mondja Vanier. De hozzáteszi: közösség csak ott jöhet létre, ahol a tagok elkötelezetten vállalják egymást. Aki így együtt tud élni a szegényekkel, abban hatalmas belső átalakulások indulnak el: „kőszívét” „hússzívre” cseréli ki a Szentlélek.

A nemzetközi vezetőség minden évben kidolgozza a következő év összejöveteleinek programját. Ez a vezérfonal ötleteket, ajánlásokat tartalmaz az örömben való osztozáshoz, az imádsághoz és az ünnepléshez. Ezt aztán az animátor csoport a maga ötleteivel gazdagítva, egyénien használja fel. Így lehet biztosítani a közös lelkeséget a világ különböző pontjain szétszórt közösségekben.

1975-ben elzarándokoltak Rómába, ahol VI. Pál pápa fogadta őket. A történelemben először fordult elő, hogy a pápák egyike szellemi fogyatékosokhoz beszélt: „Isten

szerep titeket, úgy, amint vagytok... Nektek is helyetek van az egyházban a többi keresztények között.”

A *Hit és fény* fennállásának tizenöt éves jubileumára II. János Pál pápa levélben köszöntötte őket: „Napjainkban sok szellemileg sérült gyermek és felnőtt elmagányosodott, a társadalom peremére szorult, s nemigen van reménye arra, hogy ezen változtasson. Gyakran a családjuk is elszigetelten él, mert ennek a betegségnek súlya megalázóan nehezedik rájuk. A *Hit és fény* barátai nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ezek a szellemileg fogyatékos emberek, szüleikkel és barátaikkal együtt rendszeres találkozóikon gazdagodjanak a megélt szeretetközösség melegéből. Személyes kapcsolatok szövődnek, s ezek mindegyiküket segítik abban, hogy elfogadják nehézségeiket, vigasztalást és megbecsülést kapjanak és adjanak, meghallgassák és segítsék egymást. Az együttlét ünnepi légköre gyakran váratlan képességeket szabadít fel, s egészséges örömmel ajándékozza meg mindnyájukat.”

A Bárka közösségeihez hasonlóan a *Hit és fény* is ökumenikusan nyitott. A katolikusok számára hitük forrása és csúcsa az Eukarisztia: a mise fontos szerepet játszik imádságos életükben. Azokban a közösségekben, amelyekben különböző egyházakhoz tartozó keresztények találkoznak, Krisztusba vetett hitüknek és keresztény összetartozásuknak lehető legmélyebb kifejezését próbálják megteremteni. II. János Pál pápa is utal rá levelében, hogy a jövőben még tisztázni kell a *Hit és fény* közösségek helyzetét az egyházban, s tovább kell fejleszteni ökumenikus törekvéseiket az igaz katolicitás szellemében.

A világszervezetté növekedett mozgalom elfogadott alapszabályok, konstitúció szerint működik, s megfogalmazták „kartájukat”, alapvető célkitűzéseiket is. Ebben leshögezik: a *Hit és fény* abból a meggyözödésből született, hogy minden fogyatékos személy teljes értékű ember, az emberi lények minden jogaival együtt. Legfőképpen pedig joguk van ahhoz, hogy szeressék, elismerjék, tiszteljék őket, s hogy lehessenek szabad döntéseik. Joguk van ahhoz, hogy minden sikon megkapják a szükséges segítséget lelki-emberi növekedésükhöz. A *Hit és fény* tagjai hisznek abban, hogy Isten mindenkit, beteget és egészségest, egyformán szeret, és Jézus ott lakik mindegyikükben, akkor is, ha az érintett személy alig képes ennek kifejezésére. Hisznek abban, hogy mindenki, a legsúlyosabban fogyatékos is, meghívást kapott arra, hogy élete növekedjék Jézusban, hogy magához vegye a szentségeket, s a béke és a kegyelem forrása legyen az egész közösség, sőt az egész egyház és az emberiség számára. Hisznek Szent Pál szavaiban: „Isten azt választotta ki, ami a világ szerint okatlan, hogy megszégyenítse a bölceket, s azt választotta ki, ami a világ szemében gyöngé, hogy megszégyenítse az erőseket.” (1 Kor 1, 27.)

L. L.

Számunk írói

Jelenits István piarista tartományfőnök

Szilágyi Ákos költő, esztéta

Joseph Ratzinger bíboros, a Hittani Kongregáció vezetője, Róma

Krausz Tivadar szlovákiai magyar költő

Csányi László író, Szekszárd

Sajgó Szabolcs jezsuita, A Szív című lap szerkesztője, Kanada

Őszinteség és hitelesség

„Igaz, ami igaz, de”, „nagyot alakított”, „kegyes hazugság”, „kíméletlen őszinteség”, „nyílt elvtársi légkör”, „úttörő becsületszavamra”, „őszinte híve”, „ügyesen adta a lapot”, minden részletében igaz, de”, „becsszavamra elhiszem”: arról tanúskodnak ezek a fordulatok, hogy baj van közléseink hitelességével. Azért, mert nem tudunk parancsolni nyelvünknek vagy inkább azért, mert nem merünk hinni a fülünknek? Orvosolható a baj egy új, nem kompromittált nyelv bevezetésével? Vagy csak egy új társadalmi szerződéssel? Vagy talán inkább szorongásainktól kellene megszabadulnunk, hogy ne kelljen félelemből hazudnunk, szépítenünk, alakoskodnunk? Talán elég lenne egyszerűen eltökélni magunkat arra, hogy ezentúl csakis a tiszta igazat mondjuk, bármi is történik, akkor is, ha betörik érte a fejünket? Olyan helyeken is fölvetődnek ezek a kérdések, ahol nemigen lenne szükség álarc viselésére – így berkeinkben.

– Azt hiszem, leszögezhetjük, hogy korántsem hazugság minden kerekítés, elhallgatás, szerep-viselkedés, valamint azt is, hogy az őszinteség is lehet tapintatlan, provokáló, kegyetlen, magamutogató.

– Én úgy látom, hogy a hazugság mindig rossz, még akkor is, ha jó ügy érdekében kényszerülünk erre, ha a kisebbik rosszat választjuk vele.

– Szerintem csak az a hazugság, ami valaki ellen irányul!

– A hazugság, az őszintétlenség, a képmutatás az élet ellen irányul. Lehetetlenné teszi tájékozódásunkat. Előbb-utóbb már azt se merjük megkérdezni, hány óra van, hol van az állomás.

– Bizony! Azt írjuk, „őszinte híve”. Ezek szerint vannak nem őszinte hívek, nem őszinte tisztelők.

– Az is képmutatás, ha a jobbik éneket mutatom?

– Még tovább mennék, Szádit idézve: „jobb a füllentés, ha jót akar, mint az igaz szó, mely rossz szándékot takar”.

– Fordítsunk! Érték-e, erény-e a szókimondás, az egyenesség, az őszinteség? Ellen-súlyá-e a hazugságnak?

– Az „ami a szívemen, az a számon”, a mindent kibeszélés, a felelőtlen őszintésdi semmiképpen sem!

– Az őszinteség önmagában semmi, kell mellé tapintat, igazságosság, szeretet . . .

– „Én még őszinte ember voltam, ordítottam, toporzékoltam”: ezzel sokunknak ki is merül őszintesége.

– Van még rosszabb is: a bárdolatlanság, amikor kíméletlen őszinteséggel a szemünkbe vágják véleményüket.

– Az őszinteség lényege nem az igazmondás, a kimondás, hanem önmagunk felvállalása, a hiteles viselkedés, a lelkiismeretünkkel egybehangzó akaratnyilvánításunk.

– De lehet-e lejáratos, bemocskolt szavakkal, kifejezésekkel őszintén szólni?

– Ehhez, bizony szerencse is kell, vagyis jóindulatú befogadó, de még inkább bátorság. Amikor azt mondom, amit várnak tőlem, belemegyek a hazugságba, belebonyolódom a hazugság-szövevénybe. Hiteles embertől válnak hitelessé a bemocskolt szavak, a hiteles ember pedig az, akit hite hitelesít.

Köreinkben is gyakori, hogy életvitelünk alakításához könnyen belátható és követhető eligazítást, patenteket várunk az egyháztól. Nem volt ez másképpen Jézus korában sem. „Mit kell tennem, hogy az örök életet elnyerjem?” „Szabad-e adót fizetni a császárnak?” „Ki az én felebarátom?” – röpködtek Jézus felé a kérdések.

Jézus viszont az Isten Országáról, az Atyához fűződő kapcsolatáról beszélt, arról a szeretetről, amely „minden értelmet meghalad”, mégis egyetlen értelme az életünknek.

Ha Jézust akarjuk követni, akkor nem elég néhány életszabályt átvennünk tőle, hanem az Ő álláspontjára kell helyezkednünk, s az ő életszemléletébe kell beleélnünk magunkat.

Igy vagyunk az őszinteséggel is. „Ami a szívemen, az a számon.” A magyar szólást a Biblia így fogalmazza: „a szív bőségéből szól a száj”. Az őszinteség – köznapi fogalmak szerint – igazmondást jelent: azt mondom, amit gondolok, nem akarom becsapni a másikat, sem szóval, sem álnok viselkedéssel, alakoskodással.

Tovább is mehetünk: az őszinte ember azt is elmondja, amit érez. A „száj” őszintesége azonban a „szív” tisztaságát feltételezi. Csak az a gondolat igaz, amelyik megfelel a valóságnak. Ennek isteni analógiájára: csak az az érzés igaz, amelyik szeretetből fakad, s tiszta szándékkal, önzetlenül közelebb visz bennünket egymáshoz. „Aki szavában nem vét, az tökéletes férfi.” (Jak 3, 2). A Jakab-levél „gonoszsággal telt világnak” mondja a nyelvet – pontosabban a nyelvünkkel megszólaló szívet, amely áldásra és átokra egyaránt fakadhat.

Hogy „száj” és „szív” mennyire szorosan összetartozik, azt Istenben látjuk meg igazán: szeretet és igazság egy tövön fakad, s egymást élteti. „Kezdetben volt a Szó, és a Szó Istennél volt és Isten volt a Szó.” (Jn 1, 1) A szívből jött Szó ősmintája az Atya örök Igéje, Krisztus. Minden közlés a Szentháromság örök szeretetéből veszi kezdetét. Isten a teremtésben is önmagát, az életadó igazságot tárja fel, s az emberré lett Fiúban jut el oda, hogy egészen közli velünk önmagát. „Mindent átadott nekem Atyám. Senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú ki akarja jelenteni.” (Lk 10, 22) Az Atya és a Fiú szeretete örök párbeszédükben él. Ezt osztják meg velünk, ebbe vonnak bele minket is Krisztus, az Atya Szava által. Az emberek is csak szeretetben érintkezhetnek igazán egymással, ahogyan az Atya és a Fiú közli magát a Szentlélekben: „Mindaz, ami az enyém, a tiéd, és ami a tiéd, az enyém.” (Jn 17, 10) A Szentlélek ennek a szeretetnek, tehát a személyes érintkezésnek, de egyben az igazságnak lelke is. Ő vezet el minket a teljes igazságra s ezzel a szeretetre.

A megváltott ember akkor él Krisztusban, ha bűnös önösségéből felszabadult az igazi kommunikációra, ha teremtő, felszabadító módon, igazságban és szeretetben tudja magát közölni a másikkal. Szeretet és igazság kölcsönösen feltételezik egymást. Az igazság nem pusztán szókimondás: szeretet nélkül könyörtelen ítélkezéssé, az önzés pusztító fegyverévé torzul. De megfordítva: a szeretet is csak az igazságban életképes. Hogy igazul és szabadon, istenien szerethessünk, ahhoz rendet kell tennünk a saját házunk táján, átvilágítanunk és megtisztítanunk magunkat az önzéstől, érzékenykedéstől, zárkózottságtól, álnokságtól, alantas indulatoktól.

Krisztus arra hív, hogy az „igazság munkatársai” legyünk. Tanítványai akkor hirdetik igazán az Örömhírt, ha „megmaradnak szeretetében”, a Szentháromság örök megnyilvánulásában, amellyel a Szeretet Igéje megajándékozott bennünket. Mögöttünk az elveszett Paradicsom emléke, ahol őseink ruhák és maszkok nélkül, békés harmóniában éltek együtt egymással és Teremtőjükkel. Elöttünk pedig az örök boldogság hívogató reménye, ahol Isten egyetlen szeretetében mindnyájan egygyé válhatunk. De addig is: „egyedül a szeretet hiteles”.

Teológia

Rózsa Huba: Az Ószövetség keletkezése

Az Ószövetség könyveit hozzávetőlegesen Kr. e. 1000-tól 200-ig írták, tehát azok időben és kulturális felfogásban messze esnek tőlünk. Érdekeségüket nem az adja meg, hogy adatokat találunk bennük egy nép történetéhez vagy a régi keleti ember valláserkölcsei gondolkodásához, hanem az, hogy olyan istenfogalmat tükröznek, amely azóta is állja a gondolkodó, töprengő és kritikus ember kérdéseit. Ez az Isten transzcendens örök szellem, élő valóság, a világhoz mérten ő a teremtő, a történelem ura és az erkölcsi élet meghatározója. A hangsúly azonban nem ezeken a statikus adottságokon van, hanem azon, hogy ő határozott értelmet adott a teremtésnek, az ember teremtésének is, mert üdvösségre hívta meg, s ezt a szándékát természetfölötti beavatkozással állandóan tanúsítja. A természetfölötti jelek sorozatát Ábrahám és utódai kapták. Isten előttük nyilvánította ki, hogy az emberi történelem az üdvösség története, s nekik azt a gondolatot kellett hordozniuk, hogy nemzeti létük adja a keretet Isten végleges beavatkozásához, a megváltó eljövételéhez. Az Ószövetség azt tükrözi, hogy a zsidó nép hogyan hordozta ezt a hitet, illetve hogy Isten maga hogyan tartotta ébren ezt a hitet bennük. A kereszténység számára is szent könyv az Ószövetség, mert „nevelőnk lett Krisztusra” (Gal 3, 24), azaz tartalmazza a megváltás előkészítését.

Mint minden könyv, úgy ez is magyarázatra szorul, különösen azért, mert ebben a hitbeli tapasztalást esetenként fogalmazták meg és jegyezték fel, s utána gyűjtötték össze könyv alakba. Az Ószövetség könyveinek tehát megvan az emberi keletkezési módja, s annak ismerete nélkül az igazi értelmezés lehetetlen. Tulajdonképpen az egész könyvre áll, amit a szerző a Törvényre, Mózes öt könyvére vonatkozólag mond: „Az alapos vizsgálat rámutatott

arra, hogy az egész mű csak az általános elbeszélés-keret szempontjából egységes. A részleteket tekintve a történések menete sokszor akadozó, epizódyszerű egységekből összetett, az egyes elbeszélések önmagukban önálló egészek, s csak lazán kapcsolódnak egymáshoz. Az előadás fonalát gyakran tövényiszövegek, gyűjtemények szakítják meg. Az egyes részletek más-más kort, történelmi helyzetet tükröznek és különböző teológiai szándék hatja át őket” (56. oldal).

Sok esetben tapasztaljuk, hogy egy-egy elbeszélés más módon megismétli az előbb elmondottakat és így feszültség támad a két közlés között, vagy egy-egy történetet megszakítanak, s a külön vált részek közé törvényeket vagy más eseményeket iktatnak be. Mindez arra mutat, hogy itt szóbeli és írásbeli hagyományt gyűjtöttek egybe és a régi eseményt a kinyilatkoztatásnak már magasabb fokáról szemlélték. Itt tehát a kritikai kutatásnak bő tere maradt. Rózsa Huba a kutatók nézeteinek tömkelegén vezet végig bennünket és igyekszik a kialakult tudományos állásfoglalásokat megvilágítani. Az első részben általános tájékoztatót ad a könyvek elnevezéséről, a szöveg történetéről, a szent könyvek jegyzékéről, a kánonról és a régi fordításokról. Az egyes könyveket azután a zsidó kánonban elfoglalt helyük szerint mutatja be. Tehát először beszél a Törvényről, amelyen a zsidók a Tórát, Mózes öt könyvét értették, utána a Prófétákról, amelybe beletartoztak a régi történelmi könyvek is (Józsue, Bírák, Sámuel, Királyok), majd harmadik helyen a többi írásról, idetartoztak a zsidóknál a Zsoltárok, Jób, a Példabeszédek, Rut, az Énekek éneke, a Prédikátor, a Siralmak, Eszter, Dániel, Ezdrás, Nehemiás és a Krónikák könyve. Végül az úgynevezett deuterókanonikus könyveket mutatja be, amelyeket csak a görögül beszélő zsidóság fogadott el szent könyveknek, az egyház azonban ezeket is teljes joggal sugalmazott és kánoni könyvnek tartja.

Rózsa Huba könyvének két nagy értéke van. Az egyik az, hogy bemutatja azt az óriási irodalmat, amit a biblikus tudomány századunkban a kérdések tisztázására létrehozott, s ami egyúttal azt is igazolja, hogy a kinyilatkoztatás problémájával mind a mai napig birkózik az

emberi szellem. A másik pedig az, hogy az egyház és az egész kereszténység nem fél attól, hogy hitének forrásait alávesse a tudományos kritikának. A vizsgálódás élvezet oda, hogy jobban meg tudjuk különböztetni az istenit és az emberit. Az ember csak elfogadja, felfogadja és kifejezi azt, ami felülről jön, és ragaszkodik hozzá, mert abban találja meg létének értelmét.

Gál Ferenc

Családról, házasságról

„Amit Isten egybekötött”

A házassággal kapcsolatos, főként pápai megnyilatkozásokot tartalmazó kötet első, száz éve keletkezett írásában XIII. Leó pápa a szekularizációnak a családi életben mutatkozó hatásaira reflektál, tisztázza a házasság és a válás lelki és jogi vonatkozásait.

VI. Pál pápa 1968-ban kiadott, és ugyancsak itt szereplő *Humanae Vitae* sok vitát váltott ki, annál is inkább, mivel az őt követő egyházfők is ezt az álláspontot erősítették meg. Ebben a családtervezés, a születésszabályozás kérdése került tisztázásra, és csak a természetes úton történő gyakorlása minősül megengedhetőnek.

A kötet külön érdekessége az a dokumentum, melyet püspöki karunk 1956 szeptember 12-én az abortusz ellen adott ki.

A gyűjteményt jelenlegi legfőbb pásztorunk állásfoglalása zárja, amely a családtagok jogairól, felelősségéről és a nevelésről szól. (*Szent István Társulat*)

Christa Meves: Nászajándék

A címlapon látható fátyolos menyasszony képe éppoly kevésbé ad eligazítást a könyv tartalmáról, mint a kötet magyar címe. A neves pszichológus-orvosnő könyve eredetileg *Házassági ábécé* címen jelent és ért meg 20 kiadást. Könyvében a szerző hosszú házasságban szerzett tapasztalatait adja közre – amit eredetileg lányainak szánt: nászajándékkul. A méltán népszerű írás valóban „A-tól Z-ig” ível, anélkül, hogy „kimerítően” és „tudományosan” szólna tárgyáról, a házasságról; az együttélés, a gyermeknevelés, a házaseset megannyi lehetséges konfliktushely-

zetében ad megfontolásra érdemes tanácsokat. Fejezetei közt ilyeneket találunk: Óvatos ószinteség, megfontolt szókimondás; Féltékenység; Nappal és éjszaka; Szexualitás, egyéniség; Kicsinyeink. (OMC)

Michael Laimer: Igen vagy nem, de hogyan?

A jezsuita szerző – eredetileg *A fogamzásgátló* címen megjelent – könyvében a családtervezés problémáját dolgozza föl. A kötet első felében a születésszabályozás meg nem engedhető módjait tárgyalja, részletesen ismertetve a különféle eljárások gyakorlati, biológiai, etikai vetületeit és veszélyeit, valamint a vonatkozó egyházi álláspontokat. A második rész a születésszabályozás megengedett módozatait veszi sorba és ismerteti részletesen. A szerző nem tudományos szakmunkát kívánt írni, hanem lelkipásztorok, házastársak és fiatalok számára egyaránt hasznos és használható könyvet. (OMC)

John és Sheila Kippley: A természetes családtervezés művészete

Ebben a könyvben a szerzőházaspár a családtervezés természetes útjának tudományosan továbbfejlesztett módszerét mutatja be. A szerzők a „Házaspárok a házaspárokért” (CCL) szövetség vezetői az Egyesült Államokban. Könyvük a kezdő házásoknak szóló előadássorozat anyagának az összefoglalása. Munkájuk első részében a születésszabályozás különböző módszereinek élettani, erkölcsi vetületeit dolgozták föl. A második részben a természetes családtervezés módszereibe vezetnek be; a biológiai alapok ismertetésétől, a gyakorlati eljárásokon át az „ökológikus szoptatásig” menő ismertetést adva. A kötetben és a mellékletében szereplő táblázatok a módszer gyakorlati alkalmazását könnyítik meg. (*Szent István Társulat*)

Friedrich E. F. v. Gagern: A házastársi szeretet-szövetség

A könyv orvos-szerzője főként a házasság és a szexualitás kérdéseit tárgyalja ebben a munkájában. Részletesen ismerteti az emberi szexualitás sajátosságait, anatómiáját és biológiáját. Külön fejezetben foglalkozik a házaseset gyakorlati kérdéseivel, egy másik pedig a házaseset problémáival. A könyv elsősorban házasság előtt álló fiataloknak ajánlható hasznos olvasmány. Csak azt sajnálhatjuk, hogy magyar fordítása nem korábban, az eredeti 1963-as megjelenését követően látott napvilágot. (*Szent István Társulat*)

Rába György: A valóság vendége

Az embert, ha léte törvényszerűségeiről és végkifejletéről elmélkedik, gyakran megkísérti az a tudat, hogy csak vendég a földön. Ez az alapérzése Rába György legújabb verseskötvének. Sűrű szövésű költemények sorakoznak egymás után, s bennük majdnem mindig egy nagyon tudatos, folyvást kínzó kételyek és kérdések révén és szorításában előre haladó, a jelenségeket értelmezni szándékozó lírai személyiség körvonalai sejlenek föl. Rába György ugyanis alapvetően rejtőző, szemérmesen a háttérben maradót alkot, aki néha döbbenet, néha csodálkozva, néha együttérző iróniával figyelni alakmását, a másik énjét, akit rendszerint elrejt a jómodor, a konvenció, de néha kitör kötelekei közül: „Reggel cipőmbé bújik / senki sem sejt hol / csavarog hentereg / kikkel együtt csahol / Varjakat szólogat / vadakat szelidít / magára hagyottan / fejével kuglizik”. (A *betolakodó*) Ez a sejtelmes árnyék újra meg újra felbukkan költeményeiben, melyeket talán épp e „másik” személyiség jelenléte tesz alapvetően reflexívűvé. Ha hihetünk a modern líra elemzőinek, s úgy értelmezzük az újabb költészetet, mint folytonos úton levést, olyan köztes állapot rajzát, melyből a kezdet és a vég, az indulás és a megérkezés pillanatának rajza hiányzik, Rába György lírája szinte hiánytalanul beleillik ebbe a meghatározásba: verseiben fel-felsejlik az elveszített éden látomása, egy elharapott mondatban, félíg vázolt képen, az idő metszeteiben idézi vissza. Olvasóját állandóan megkísérti az érzések teljességének az a boldogító érzése, mely csak töredékeiben tapasztalható, de ezek a széttört cserepek módjára halmozódó érzéstömbök mégis a legmélyebb és legszebb humánus érzéskörök sejtelmét idézik. A kötet egyik legszebb, legmélyebb versében, *Az üldözöben* a jóság teljességére való képtelenségünket ábrázolja: mint ha a kis herceg valamelyik példázata eleveledné meg a szorongatóan hiteles életvalomásban, mely megrendítő hitellel és igazsággal jeleníti meg a közönyt, a restség állapotát.

Az úton lévő, drámaivá hangolt, nyugtalan és szenvedélyes személyiség folyvást a teljes-

ség természetrajzát kutatja, az „arany nyomot” akarja látni. Az élet azonban a maga végességével folyvást arra inti – s ennek versbeli következményei is tetten érhetők: egyfajta töredezettség, sejtelmesség, sugallatosság –, hogy az emberi szem és megismerés tökéletlen, mire e jelek közelségébe kerülünk, már megfakulnak (*Hajtúkanyar*), s nincsen szemünk arra sem, hogy meglássuk – hitelesen lássuk meg – a másik embert, s feltárjuk léte drámáját, hogy hozzásegítsük sebeinek gyógyulásához s megismertessük azokkal a szavakkal, melyek átörökhetik magánya burkát (*Észrevétlen*).

„Nézzetek meg – zsigereimben őrzöm a számadáskönyveket” – írja *Lépteim* című versében, a *Vadnyugatban* pedig megjelenik egy sajátos, fontos kép, a kegyelem térképéé, melyet mindnyájan a kezünkben tartunk, de amelynek jeleit értelmezni talán a legnehezebb. Ha Rába György költészetét folytonos drámai küzdelemnek is látjuk, e drámának alighanem épp az a kiindulási pontja, hogy térképét a kezében tartva megindul az úton, s hűvös szigorral igyekszik belerajzolni azokat a jeleket, melyek mai tudása és érzése szerint hiányoznak róla. S amint lépked a rengetegben, a sebző, gyakran értetlen világban, hirtelen elér a csodálatos kis házikóhoz, melynek fénye bevilágítja a sötétséget. Hangokat hall, görcsösen kapaszkodik fölfelé, hogy látva lásson, ám „a párkányra bár tíz körömmel / kapaszkodó kíváncsi / a sekély földre visszahuppan”, s csak azt hallja, amint a pohár „üres öbléből zúg a tájfun” (*Válaszadások kapitánya*).

Itt kezdődik valahol a nagy költészet. A zuhanásban megöregedett kapaszkodó mozdulatnál, az üres pohárban érzékelt tájfunnál, annál a makacs kíváncsiságnál, amely végül egyszer a költő birtokába juttatja majd „a zárnyitó igét”. (*Szépirodalmi*)

Beney Zsuzsa: Napló, előtte és utána

Beney Zsuzsa regényének olvasása közben gyakran merül fel a kérdés az olvasóban: lehet-e fokozni a szenvedéseket, amelyek hősei osztályrészéül jutottak? A „Napló”, mely volta-

képpen több napló elegye, átfogja – legalábbis, mint a madár repülés közben, szárnyával érinti – a század nagy botrányát, de felsejlik benne az a korszak is, ami „előtte” volt, majd szinte nagyítólenccsébe fogva ragadja meg a lét egyetemes kérdéseit, élet és elmúlás metszéspontjába sűrítve, azt az időmetszetet nagyítva ki, amelyben szokatlan élességgel látja az ember azt, ami „előtte” volt, de lazuló izmaiban, tudata változásában átélve azt is, ami „utána” következik. Mindezt félelmetes hitellel és részletességgel mondja el, s ugyanakkor nagyvonalúan; kihagyva belőle fontosnak látszó részleteket és megnövelve apróságok súlyát, s csak az egész mozaikkockákból kialakított képet összerakva döbbenünk rá, hogy ezek a látszólagos apróságok döntő szerepet játszottak a hősök tudatában, mert meghatározták az egyén szemléletmódját; neki, aki még egyszer visszatekint arra, ami „előtte” volt, ezek a fontosak, ezek a finom megérzések és sejtelmek, a szeretetnek és megértésnek szilánkjai, ezeket viszi magával kis csomagjában, amellyel utoljára lépi át a kórház kapuját.

Az újabb magyar regény nagykorúságának egyik fontos pillanata Beney Zsuzsa regénye. Tiszteletet parancsoló műveltséggel egyesíti benne a modern prózának azokat az eredményeit, melyeket Thomas Mann éppúgy megalapozott, mint Hermann Broch, s mindezt öntudatlan természetességgel, a gondolkodás folyamatára összpontosítva, folytonosan értelmezve, magyarázva, olyasformán, ahogy az ember tudatában megjelennek az ünnepek és a hétköznapiak. Hanna, a regény főalakja, az elkerülhetetlen vég biztos tudatában döbben rá, milyen kevés ünnepe volt életében, s Ádám, aki megkönnyíti az ismeretlenbe vivő útját, a saját naplóját írva döbben rá az ember életének egyik legnagyobb igazságára: le kell mondanunk önmagunkról, hogy igazán szeretni tudjunk másokat, még ha ez az érzés nem egészen egyértelmű is, hiszen szétválaszthatatlanul keveredik benne a részvét, a megértés, a szánalom és a szeretet.

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy Beney Zsuzsa regényének igazi terepe az ember belső világa, az érzéseké, a sejtelmeké, azé a titkokkal terhes lelki életé, melyről sok mindent elárulnak számunkra a modern lélektan legnagyobb művelői, de amely mégis rengeteg változatot mutat, majdnem annyit, ahány gondolkodó és érző ember van. Beney Zsuzsa hősei görcsös ismétlődéssel teszik fel maguknak a kérdést: tudnak-e jól szeretni, s ami ennél is fontosabb: hogyan kell és lehet jól sze-

retni. Kendőzetlen őszinteséggel vallatják magukat, hiszen a halál távlatából tekintenek az életre, s „... ami volt, annak más távlatot ad a halál már”. Ebben a kitáguló, ugyanakkor szükségszerűen beszűkülő világban ébrednek rá az érzés korlátozott voltára, az ember határaitra, arra, hogy teljesen szinte képtelenek vagyunk megosztani magunkat, hiszen miközben mások felé fordulunk, önmagunkra is reflektálunk. A szeretet, a megértés – szüntelen és kínzó lemondás is, de épp ebben van az igazi ereje, hiszen folyvást meghaladjuk benne önmagunkat. Bár Ádámban állandóan erősödik a lelkipurdalás érzése, hiszen Hannát épp az utolsó, a legszörnyűbb heteiben hagyja magára, mégis önmagában hordja feloldozását, hiszen akart szeretni, s ez a belső, szenvedélyes erő képessé tette arra a nyitottságra, amely nélkül sosem nyilhatunk meg a másik ember számára.

A lét egzisztenciális kérdései gyakran szokatlanul, újszerű nézőpontból vetődnek fel itt. Gyakran mondjuk el, hogy szeretni jó, hogy szeretni kell, de arról ritkán elmélkedünk, hogy a szeretetre rászorulunk. Ádámnak a regény kezdetén választania kell. Eszter mellett keresi-e, találja-e meg életének nagy és kielégítő érzését, majd szinte torkot szorító szánalommal tér vissza Hannához, a nagybeteghez, mert annak van igazán szüksége rá. Valamit elveszít, mégis megnyer. Mert a szeretet paradoxon: folyvást kiüresít, mégis teljesebbek leszünk általa.

Kissé leegyszerűsítve a regény gazdag érzésvilágát, úgy ragadhatjuk meg alapstruktúráját, ha jellemzéseket két egymást kiegészítő, mégis kissé különböző szemléletmód jelenlétére utalunk: az Ószövetség szikárabb, puritánabb hagyományvilágát színezi át benne az Újszövetség szeretetre hangolt szemléletmódja. A zsidó hagyományvilág döntő eleme hősei szemléletének, de tetteikben legalább ennyire fontos, ahogy a megértés és az önátadás képességét igyekeznek kialakítani magukban, majdnem könnyes és aláutas részvéttel, mely nem kívülálló, nem ad, hanem megoszt, nem hozzáad, hanem elvesz. Hanna és Ádám önmagukból, sejtjeikből adnak a másoknak, s miközben a másokra tekintenek, önmagukat is látják. Olyan életvitel sejtelmét adják tetteikkel, mely sokkal nehezebb a megszokottnál, mégis teljesebbnek érezzük annál, hiszen a boldogság felgyűló pillanatainak háttérben mindig ott érzékeljük a szenvedés súlyos jelenlétét. Szenvedve és kételkedve szeretni, de szeretni – ez ennek a regénynek az egyik alapkérdése,

s ezt Beney Zsuzsa bámulatos belső hitellel bontja ki.

Kevés olyan regényt ismerünk, melynek írója ilyen pontosan élné bele magát a beteg szorongatott lelkvilágába, folyvást egymásra vetítve a reményt és a reménytelenséget, a birtoklást és a lemondást, majd a végső kiüresedést, mely megnyílást jelent az ismeretlenre. Hanna példája azt is bizonyítja, meghalni csak akkor lehet emberi módon, ha ezeket a végső perceket és órákat is besugározza a szeretet

tudata, a szeretetben eltöltött időszakok segítő emléke.

Hanna léte veszélyeztetett lét, s ebben általánosítható. Ebben az élethelyzetben csak a szeretet, ez a paradox, mégis kiteljesítő életérzés adja azt a többletet, ami a rosszat is lekerkítheti, s beleágyazza létünkbe a remény elvét. Ez a végkicsengése ennek a ritka szép, megrendítő műalkotásnak. *(Szépirodalmi)*

Rónay László

Pszichológia

Mérei Ferenc: „... vett a füvektől édes illatot ...”

A közelmúltban elhunyt kiváló pszichológus művészetpszichológiai tárgyú írásainak, előadásainak gyűjteményét kapja kézhez az olvasó. A közel kétszázötven oldalas kötet lapjain három nagyobb ciklusra bontva sorjázunk a tanulmányok. Az *Izmusok* fejezetcím alatt két avantgarde irányzat, a szürrealizmus és az expresszionizmus lélektani megközelítésére vállalkozik a szerző. Az első tanulmányban Aragon és Antonin Artaud példáján mutatja be azt, hogy a szürreália jelenségébe beletartozik a magunkban hordott „kísérlet” utáni nyomozás, valamint a *hipokrizismentes lét igénye*. A szürrealista művész ezért törekszik elszakadni a tudat rögzült sablonjaitól, kijutni a tudat peremére, a víziókhoz, hallucinációkhoz. Az avantgarde művész önmagából merít: felismeri, hogy a világ, amelyben él, csak fél-reális, mert a racionális mellett létezik a képzeleti, a nem-racionális „valóság” is, s „a kettő együtt adja azt az egészet, amiért érdemes nekiindulni az odüsszeusi kalandnak”. Mérei szerint a szürrealisták a *mélylélektan nosztalgiját* valósították meg: alkotással és megértéssel tárták fel a tudatalatti rétegeket. „A szürrealizmus megerősíti azt a gondolatot, hogy a kreativitás az ember felemelkedése:

felvilágosodás a társadalomban, öngyógyítás a lelki életben.”

A másik avantgarde irányzat, az expresszionizmus létértelmezésének a mélyén az az igény lappang, hogy az életet cselekedni és kifejezésre kell juttatni. Alapvető emberi igény: „a lelki történet cselekvéses megélése”, s „ennek az emocionális töltésnek a művészi kifejezése az expresszionizmus”. Hogyan lehet azonban az expresszív megnyilvánulás közléssé? – teszi fel a kérdést Mérei. Wedekind híres színdarabjának, A tavasz ébredésének elemzése során mutatja meg, hogy az expresszionizmus mindenekelőtt *kiáltás*, „határozott társadalmi és közéleti mondanivaló, erőteljes kiáltásszerű megfogalmazásban”. Az expresszionizmust többek között az különbözteti meg a szürrealizmustól, hogy megnyilvánulása nem álomszerű, hanem „balladai”; nem a sűrítés, hanem a rövidítés a lényege. Az expresszionizmus kihagy, rövidít, néhány vázlatos képre egyszerűsíti a létet. A szürrealista áttetszővé, sokértelművé teszi emlékképeit, sűrítve éli meg valóban az egész életet. Az expresszionizmus „technikáját” a pszichológia is alkalmazza: a Rögtönzések Színházát létrehozó Moreno mutatta meg, hogy az expresszionizmusból kinövő, indulatelvezetésre épülő pszichodráma terápiás és önismereti formaként segíti az életvezetés átalakítását.

A kötet második ciklusa az *Irodalom* főcímet viseli. E ciklus tanulmányainak sorát egy

irodalompszichológiai bevezető nyitja. Mérei a maga pozícióját elhatárolja a szokásos pszichoanalitikus kérdésfeltevéstől: nem az érdeklő, miért írta az író éppen ezt a művet, hanem egészéhez próbál közelíteni a lélektan eszközeivel; a viselkedési stratégiákat, az értékdimenziókat vizsgálja a műben. A szociálpszichológiai megközelítés híve, az implikált lélektani megközelítések kibontását tartja fő feladatnak.

Mérei irodalmi tanulmányai széles skálán mozognak. Előbb a deviancia irodalmi ábrázolásába vezet be Kassák önéletrajzi regénye alapján, majd Krúdy egyik novellájának értelmezése során a pszichológiából jól ismert *azonosítás* feszültségcsökkentő és -elvezető mechanizmusában ragadja meg a lélektani történet magját. Mészöly Miklós Saulusának elemzése is a lélektani implikációkra figyel: Saulus damaszkuszi útjának fordulatában is az azonosítás pszichológiai mechanizmusát látja meg.

A kötet egyik legigazgalmosabb írása Franz Kafka két novellájának elemzése. Az *ítéletben* a nemzedéki szerepkonfliktus és az autoritás rendkívüli erejének ábrázolását látja; Az *átváltozás* bogárrá átalakuló főhősének példájában pedig nemcsak azt veszi észre, hogy a körülmények hatására olykor a jellem és a személyiség feregszerűvé alacsonyodhat le, hanem egy olyan emberi léthelyzet felvázolását is, amelyben a „két nagy emberi vívmány közül az egyik megvan, a másik nincs. Van múltja, de semmit sem képes kifejezni.”

Mérei hosszabb írásban összegzi az értékorientációs novellaelemzés szociálpszichológiai módszerét. A szerep, a felszólító jelleg, az attitűdrendszer körülírásával olyan fogalmi hálót alakít ki, amelynek segítségével kibonthatók és leírhatók az irodalmi mű különböző személyei által képviselt értékek. Az elméleti fejtegetéshez társul az a tanulmány, mely három Örkény-novella érték szerkezetét vázolja fel. Az elemzett Örkény-novellák három jellegzetes történelmi periódusban születtek (1947, 1952, 1967), így a különböző korok közti érték-váltást is jól tükrözik e művek.

A kötet harmadik része a filmművészet néhány kiemelkedő alkotását vizsgálja a pszichológus szemével. Előljáróban most is elméleti írást olvashatunk a filmszemiotikai jelenségek pszichológiai elemzéséről. Előbb Bergman három filmjének értelmezésével találkozhatunk. A *Rítusban* Mérei az archetipusok nyelvére ismer, a film üzenetét abban látja, hogy a művészet megértéséhez csak az azonosulás magatartása vezethet el, a mérlegelő „nyomozás” soha. A *Suttogások, sikolyok* annak az egzisztenciális vágyunknak ad kifejezést, hogy megosszuk titkunkat másokkal, hogy magányunkat a közösség megértése oldja. A *Színről színre* pedig azt példázza, az önismeret szívós munkájával bármilyen múlton túl lehet lépni és a válságok szakadékait át lehet hidalni. Jancsó *Égi bárányát*, Werner Herzog *Kaspar Hauser*ről szóló filmjét egy-egy tanulmányban dolgozta föl Mérei.

A kötet utolsó írása egy színházi produkció elemzése. A Halász Péter vezette – jelenleg az USA-ban működő – csoport Don Juan előadását a Balázs Béla Stúdió filmre vette, s ennek a filmnek értelmezését kísérli meg Mérei és szerzőtársa. A szerzőpáros összeveti a művészet korábbi Don Juan-értelmezéseit, s a produkcióból kirajzolódó Don Juan figurában az „erotikai személyesség hordozójának előkelő együttesét” látják meg. Elemzésük részletesen feltárja az epizódok struktúráját, a szereplők kapcsolatait, s ezáltal bontják ki a mű értékdimenzióit.

A szakember és az érdeklődő olvasó egyaránt haszonnal forgathatja Mérei posztumusz könyvét, mert a laikus olvasót sem gátolja a megértésben a tanulmányok nyelvezete: Mérei szabatosan fogalmaz, a szakmai zsargonnal nem hivalkodik, amikor pedig fogalmi hálóval közeledik tárgyához, nem marad a magyarázattal, a pontos körülírással adósa az olvasónak. Ez a tárgyyszerű kifejtés is közrejátszik abban, hogy a tanulmánykötet lehetőleg izgalmas olvasmány. (*Műzsák Közművelődési Kiadó*)

Szalay László

Következő számunkból

Írások az ünnepről
Boros László karácsonyi elmélkedése
Vass György Boros Lászlóról
Török Endre: A testvériségről (esszé)
Balassa Péter esszéje

Az ikonok világa – Tamara Brosell művészete

Az orosz ikonoknak évről évre több a rajongójuk. Évről évre kevesebb a jó ikon is. Több évszázados feledés után mi lehet napjainkban szerzte a világon, az eredet tájaitól távol, a műgűjtők e váratlan érdeklődésének oka?

Nem magyarázhatjuk az ikonok nyugati népszerűségét csupán kommersziális jelentőségükkel, hiszen ugyanezzel az érvelésstruktúrával Rodin Gondolkodójában is egyszerűen csak a pucér férfit láthatnánk. Az ikonok iránti hatalmas érdeklődést művészi értékük, esztétikai jelentőségük, erkölcsi erejük irányítja.

A régi orosz ikonok ugyanakkor bonyolult képmásai koruknak. Oroszország sorsa, a vizsálykodás és a háborúk, a háromszáz esztendőn át tartó tatárbetörés – minden hozzájárult, hogy hatalmas erejű és tragikus művészet keletkezzék. A szentek szigorú arca a nép történelmét tükrözte vissza, bölcselmet, egyben az össz nemzeti állam születését kísérő katasztrófák tanúsága volt.

Lehet, az orosz ikonok szentjei tovább is ilyen komoran és feddően néznek le ránk, ha nem támad egy ifjú szerzetes, Andrej Rubljov költői lelke, azé az ikonfestő művésze, akinek halála 550. évfordulóját néhány esztendeje ünnepeltük. Az ő hite a szépség hatalmában a maga idején bámulatos volt. A 15. században Andrej Rubljov ecsetje közvetítette azt, amit néhány évszázaddal később Fjodor Dosztojevskij fejezett ki ezzel a mondattal: „A szépség menti meg a világot.”

Bármilyen paradox mód hangzik is, a régi orosz festészet szépségét, esztétikai jelentőségét csak századunk kezdetén fedezték fel s vált ismertté. Henri Matisse 1911-ben látott először régi orosz ikont Moszkvában. „Itt a művészi keresés ősforrása”, mondta meglepetve a látottaktól, „az oroszoknak sejtelmük sincs, mekkora művészi gazdagság birtokában vannak.”

Épp a régi orosz festészet lett az orosz avantgard művészek, Vlagyimir Tatlin, Vaszilij Kandinszkij, Marc Chagall számára alkotó ideáik forrásává. Tatlin, az orosz konstruktivizmus atyja élete vége felé újólág az ikonok

felé fordult, az ötletek kimeríthetetlen tárházát látta bennük. S a nyugaton legismertebbé vált orosz konstruktivista Kazimir Malevics úgy vélte, miután híres Fekete négyzetét megfestette, számára a kísérletezés kora véget ért, ezután az orosz ikonok szenteli magát.

Elemezve a régi orosz festészetet, megállapíthatjuk, hogy egyformán nagy szerepe volt a művészetben és a filozófiában, hiszen pótolta az akkori Oroszországban hiányzó gondolkodókat. Csak sajnálkozhatunk azon, hogy civilizáció és felvilágosodás tekintetében a régi Oroszország elmaradt a nyugati országoktól. De a történeti emlékművek, a művészet arra enged következtetnünk, hogy a régi Oroszország emberei a *maguk* módján mekkora érzékenységgel viseltettek az élet dolgai iránt. Olyan tudósok, mint Jan Hus, Dante, Duns Scotus vagy Spinoza a régi Oroszországban nem voltak, de voltak művészek, akik a filozófia összetett problémáit a képi forma erejével ki tudták fejteni.

Az egész gondolkodásmód, a bölcsélet abban az időben művészi és metaforikus volt. Csak ennek összefüggésében válik érthetővé az ikonfestészet. Meg kell ezen túl állapítanunk, hogy az orosz ikonfestészet idején (a 15–16. században) sem elvont didaktikát, sem erőszakos tanítást, morálpredikációt nem talá-lunk. Mindez később keletkezett. Mindazonáltal átjárja az egész régi orosz művészetet az erkölcsi tisztaság ideája. A régi orosz festők magatartását az élet iránti együttérző szeretet hatja át, kivételes képességük, hogy mindent megértsenek a szeretet segítségével. Ezért kerültek mindent, ami félelemmel tölthette volna el az embereket, a kegyetlenség, a démonizmus ábrázolását, mint az pl. a nyugat képzőművészetében annyira elterjedt.

Ez az egyik legismertebb ikon, Keresztelő Szent János ábrázolatának példáján mutatkozik meg igen jól. Az ikon a moszkvai iskola egyik ismeretlen mesterének keze nyomán keletkezett a 16. század hatvanas éveiben. Rettegett Iván idejének iszonyúságaival néz szembe a művész Keresztelő Szent János sorsának megértésében. Mélységes szomorúság jellemzi a próféta és vádló Szent János arcát a Makriszki kolostor ikonján. A mester grafikai

eszközöket alkalmazott az arcvonások erőteljesebbé tételére. Jánost szárnyasan ábrázolja, a szárnyak keresztény önmegtágadását hivatottak szimbolizálni. Az aszketikus alak ábrázolása további allegorikus járulékkal egészül ki: Keresztelő Szent János, vértanúhalálának jelképeként edényt tart a fejével. Lábánál elszáradt fa ábrázolata, tövéhez fejszét illesztettek; jelképe olyan életnek, amely nem szolgálja az emberiséget s éppen ezért hiábavaló. E gondolatot az irattekercs is erősíti, rajta az evangélium szövege, mely kimondja, illeszünk fejszét a terméketlen fára.

Az ilyen, jelképiségükben bonyolult ábrázolások feltétlenül érthetőek voltak a 16. század emberének, s megfigyelhetünk hasonló imaginációkat a háromszáz esztendővel később alkotó művészek munkájában is. Az Úr mindent látó szeme című ikonon a mindent látó szem perspektíváján át felismerhetők a világ kockái, prizmái, körei, négyzetei, háromszögei. Lehet, hogy a régi orosz festőknek ez a módszere ihlette aztán a kubistákat, konstruktivistákat, konceptualistákat, futuristákat műveik megalkotásában?

Andrej Rubljov azonban – a jövő gondjától átjárva – elhatározta, hogy megfest három angyalt, aki lejön ide a földre, megtanítva az embereket, az ellenségességgel miképpen szegezzék szembe a szeretetet, önzetlenségre s együttérzésre serkentse őket. E rendkívül szubtilis, lírai angyalalakokban egyik-másik tudós a sienai mesterek alakjainak gráciáját és kellemét fedezte fel. Reális hatás lehetőségének elmélete persze képtelenség, hiszen Rubljovnak leghalványabb elképzelése sem lehetett a trecento festőiskolájáról. Erről Oroszországban akkor senkinek nem volt tudomása. Mégis meghökkentő, Rubljovnak más ikonjai is mennyire hasonlítanak az olasz reneszánsz műveihez. Nem alábbvalóak a zseniális olasz mesterek alkotásainál, némely tekintetben még túl is szárnyalják vagy megelőzik azokat.

Tamara Brosell ezeknek az orosz ikonoknak világában élte gyermekkorát. Amikor több mint négy évtizeddel ezelőtt elhagyta hazáját, nemcsak szűkebb körének nyelvét vitte magával. Lelke legmélyén jelen volt az ezeresztendősi keresztény orosz kultúra misztikus szépségének nyoma, az esztétikai kihívás s a szépség iránti szeretet, amint mágneses erővel sugárzik a régi orosz festészetről, az orosz ikonok szentjeinek méltóságos arcáról, a székes-egyházak freskóiról s a templomi zászlókról. Így emberi és művészi lényege egy töretlen szláv vallásosság világában gyökerezik.

Tamara Brosell innen merítette ideáit s gazdagította finom női beleérzőkészséggel tudását, művészetét. Bámulatos, milyen frissen s elevenen élnek szentjei, milyen erejük s jelenvalóságuk benyomásai. A gyermek hajdani dialógusa az ikonokkal mostanra egy művész monológiává érlelődött.

Ihletve a régi mestereken a művésznő nem annyira azzal törődik, hogy műveiket másolja, sokkal inkább az izgatja s azon kísérletezik, hogy bölcséletüket, morális és hitbeli üzenetüket kiolvassa és újraértelmezza. Felettebb összetett technikával – batik selyemanyagon – közben új és önálló művek is keletkeznek.

Tamara Brosell munkáinak szemlélése közben kitetszik, mekkora erővel és energiával szenteli magát különböző változatokban a Vlagyimiri Szűzanya interpretációjának. Sok művészettörténész szerint épp ez az ikon egyike a legnehezebben másolhatóknak, elég egy alig észrevehető, csekély eltérés, hogy a festészetnek e gyönyörűséges alakját megfosszuk tartalmától, s alapvetően eltávolodjunk a régi ikonfestő eszméjétől. Úgy tetszik, hogy Tamara Brosell, a fenséges, örökszép Istenanya hatásától, ezt a híres ikont nem egyszerűen csak másolni szeretné. Az ő tűnődő és bánatos, boldog és gondterhelt, sugárzó és erkölcsében tiszta Istenanya-alakjában mindennek előtt az anya jelleme mutatkozik meg, amint gyermeke sorsán aggódik. Aggodalma időszzerű, s úgy hat, akár egy kortárs zsolttár színekben kifejezve.

Miképpen sorolható be Tamara Brosell festészete? Ahelyett, hogy bonyolult művészettörténeti elméletekbe bocsátkoznánk, utaljunk egy véleményem szerint fontos tényre: Tamara Brosell életre keltett egy régi s elfeledett orosz festői módszert. Már a kora középkorban orosz fejedelmi hadak, drusinák vonultak a templomi zászlók védelme alatt, hogy útját állják a nyugat felé törő tatár és mongol hordáknak. A templomi zászlók, korugvik szövétén Krisztus vagy az egyháztörténet szentjei voltak ábrázolva. Szegélyüket fa merevítette, hogy a szél ne gabalyítsa őket, szélük ne takarja a képeket. A drusinák, akik egész Oroszországot szimbolizálták, a templomi zászlók alatt gyűltek egybe, hogy hazájukat megvédelmezzék. A korugvik alapjában ikonok voltak, csak nem deszkára, hanem szövetyagra festve. Mai értelmezés szerint a korugvik hajdani főzászlók, a múlt zászlai, elmúlt évszázadok és elnémult csaták jelképei. Az orosz egyház mindazonáltal ma is használja a régi korugvikat ünnepi körmenetek alkalmából.

Ezt a régi hagyományt támasztotta fel újra Tamara Brosell. Van rá képessége, hogy érzékenyen visszaadja, amit az igaz színek üzennek, a jót, amint a régi mesterek egykor cselekedtek. Tamara Brosell a szentek tekintét fordítja a szemlélő felé, nem azért, hogy szemrehányással illessenek, hanem hogy a

jóra buzdítsanak. Melegséget, nyugalmat s a jóban és örökből való mélységes hitet közvetítenek nekem Tamara Brosell selyemikönjái. S nem tudom elképzelni, hogy üzenetük ne érne célt.

Veniamin Katsochvili

Film

Szépleányok

Ötven év után, 1985-ben ismét országos szépségversenyt rendeztek hazánkban. A rendezvény döntőjét közvetítette a tévé, újságok foglalkoztak vele, egy ideig beszédtema volt. A szervezés és a döntések faramuci volta hamar napvilágra került, néhány újságíró megglosszszázta, az emberek legyintettek, és napirendre tértek fölötte. Majd nem egészen egy év múlva a szépségkirálynő öngyilkosságot követett el. 1987-ben mutatták be Dér András és Hartai László dokumentumfilmjét, amely a magyar szépségversenyről készült. A munka a februári Filmszemlén a legjobb első filmnek járó díjat kapta.

„Szépségkirálynő-választás.” A szépség az egészségnek, a világgal, a természettel, az Istennel, az étellel való harmóniának látható jele, az az állapot, amikor minden a helyén van. Nem korizlésnek kiszolgáltatott esztétikai kategória – aranykori fogalom. A pókháló és a levelibéka éppen olyan szép a maga nemében, mint egy kisbaba mosolya vagy a Sixtusi Kápolna.

A „szépségkirálynő” szó pajkosan reneszánsz képzetet kelthetne. Egy halálos komolyan vett érzéki tréfiát, ahol nem az a lényeg, „legszebb”-e a választott, hanem a rejtett rituális jelleg: a királynő, személyében – egy bál, egy éj idejére – a Női Szépséget, Szabadságot, Erotikát testesíti meg. Uralkodása a szerelem, az érosz illanó hatalmát szimbolizálja...

Tudjuk azonban, hogy ez nincs így. Ez a hosszú összetett szó csak szóhulladék, nem azt jelenti, ami az értelme lehetne. A szépségkirálynő-választás (is) szerte a világban, jól menő üzlet. Befektetés, lebonyolítás, haszon. Szépségkirálynőnek lenni alkalmasint a manöken-

séggel, a hírrel, netán filmszereppel – vagyis a befutással, a karrierrel egyenlő. Mint minden piacon, itt is az eladhatóság a legfőbb. Ki ajzza jobban a férfivagyakat? Szépségről szó sincs – a *dekorativitást* kell hangsúlyozni. Egy ilyen verseny éppen lényegétől fosztja meg a szépet, önmagából fordítja ki a nőiséget. *Hússá degradálja a Titkot*. A nyálcsorgató személytelen-séggel nézhető idom-mustra valamely gasztro-nómiai kiállításához hasonlít. *Árucikké degradálja a teljes embert*. Nyerni annak van esélye, aki a leginkább emlékeztet arra a fantomra, amit a kor nőideáljának neveznek. Lám, az új magyar filmben el is hangzik: a szervezők nem Molnár Csilla Andreát szerződtenék, hanem „a szépségkirálynőt”, a státust.

A szépségversenynek tétje van. A rendezők számára a reklám, a résztvevők számára a Nagy Lehetőség, a nézők számára afféle cir-kusz, gyarló és igénytelen szórakozás. Mindezt meg lehet szervezni nagyszabásúan, józan professzionalizmussal. A szervező tudja, mit vár a néző, a néző tudja, mit kap a pénzéért, a versenyzők tisztában vannak (lehetnek) lehetőségeikkel. Egy szépségkirálynő-választás lebonyolítható tárgyilagos üzletszerűséggel.

És lebonyolítható olyan kellemetlen és tola-kodó nagyzási hóborttal, amint tette azt az 1985-ös magyar verseny szervező-kara. A *Szépleányok* című film erről szól. Azt mondja el, hogy ez a rendezvény egyértelműen és gátlástanal cinizmussal megvalósított üzleti vállalkozás volt.

Főszereplői nem a lányok, mint ahogy a szépségkirálynő-választás főszereplői sem ők voltak. A lányok álmódoznak, féltékeny pillantásokkal méregetik egymást, felnőttes fin-torgással leplezik nagyon is kislányos zavarukat – és járnai tanulnak a koreográfusnő ve-

zényletére. Készülnek, reménykednek és – győztesként, vesztesként egyaránt – mélységesen csalódnak. Kiszolgáltatottak, mint felkampózott húsok a behízelt hentes háta mögött.

A nézők ezúttal is a háttérben maradnak, mint ahogy annak idején is csak pletyka-szinten érdekelte a „magyar közvéleményt” a szépségverseny. Végül is senkinek nem lesz attól több fizetése, jobb lakása, értelmesebb élete, hogy X-et vagy Y-t kiáltják ki legszebbnek.

A film főszereplői azok, akik a Nagy Banzáj után zsebre tették a bankókat. A szervezők minden második szava az üzlet. Kontraszelektált volt a „legszebb” lányok csapata? Persze, hiszen ez üzlet. Előre megbeszélték a zsüri döntését? Persze, hiszen ez üzlet. A bevételhez képest bagóval fizették ki a legcsinosabbakat? Olyan szerződés aláírására kötelezték őket, amely egy évre garantálja – aligha túlzás – kiszákmányolásukat? Riasztóan azonos kulcsra jár a megszólaló üzlet-emberek logikája.

Már amelyik megszólal. Mert a főszervező, aki külföldi szex-lapnak segített kijuttatni a lányok aktfotóit, aki fenyegetéssel és gáncsvetéssel próbálta meg a szépségkirálynőt egy homályos szerződés aláírására rábírní – nem nyilatkozik. Megteheti, mert nem zsebtolvaj, akinek *Kék fény*-beli bűnbánata segít megnyugtatni a polgárt afelől, hogy a bűn elnyeri büntetését.

Üzlet itt minden. Biznisz. Nem „business”. Nem jól szervezett show. Csak így, magyarosan, a hoci-nesze játék „hoci”-oldalára koncentrálni. Most rögtön kiszajtolni minden filért, azonnal és minél többet.

Egy zsüritag, a Színművész Úr ezúttal az européer gentleman jelmezében hazudtolja meg az üzletembereket (és vizsont). A bulvársajtó szenzációéhes támadásait nem szabad fölvenni – tanácsolja a nemzetiszínű szalaggal átkötött markolatú kard előtt ülve. Előbb kifejti, hogy a legszebb lány nyilván az a 16 éves fonyódi volt, akit meg „kellott” szavazni, még hozzá közfelkiáltással, hiszen ő a reprezentatív típus. Aztán kifejti, hogy a legszebb lány mégiscsak az volt, akivel végül is nem túl eredeti, viszont jó pénzt (európai pénzt) hozó aktsorozatot készített (mert nemcsak ihletett művész, igaz hazafi és széles látókörű világpolgár ő, de – a Playboy fotósa is).

A néző ül a moziban, nézi ezeket a ritka elengszentes alakokat és nyel, csak nyel. A legmegdöbbentőbb alighanem az, hogy *mindében semmi különös nincs*. Ki ne tudná saját életéből kiegészíteni azokat a tanulságokat,

amelyekkel a film szolgál? Ki ne tudná, hogy ez is ugyanaz a színjáték, amelyet napról napra, évről évre valamennyien eljátszunk, akik ebben az országban élünk? A szerepek ismeretek: a porondmester kihirdeti a Nagy Produkción és a körbefutkározó nyulaknak káposztát ígér, az idomár pattogatja ostorát, a nézők örülnek, hogy – még – nem fölöttük. A porondmester végül bezsebeli a pénzt, az idomár megeszi a nyulakat, a káposztát pedig kinevezik Elért Eredményeinknek.

Dér András és Hartai László hatásos eszközöket találnak mondanivalójuk, véleményük kifejtésére. Finoman, fontos dramaturgiai pontokon csempésznek be olyan információkat filmjükbe, amelyeket a megszólalók (s főként a meg nem szólalók) szívesen elhallgatnának; kamerájuk érzékenyen figyel az események fonák oldalát. Tudják, hogy a színe ügyis megörököttetik, erre találták ki a tömegkommunikációt. Az igazsághoz tartozik azonban, hogy a *Szépleányok* nem vállalja a szépségverseny valamennyi konzekvenciáját. Erezhetően az a szándék vezette a film alkotóit, hogy valami roppantul faramuci jelenséget *érdekesen, hatásosan* tálaljanak. A valóság azonban drámai módon túllépett az alkotók „elvárasain”. A szépségkirálynő halála visszamenőleg is más, baljós értelmet ad a történeteknek. Az öngyilkosság motivációira nem derít fényt a film, csupán sejtet – ami ebben az esetben, sajnos visszatetsző.

Molnár arcának egyetlen rezdülése, hangjának egyetlen, árnyalatnyi megremegése többet mond el a világról, az életről s még az „itt és most”-ról is, mint az egész „leleplezés”, amely a gyászoló anya megjelenéséig kitöltötte a filmet. Ha szabad ezt a profán gondolatot leírni: *ő a téma*.

Hogy a szépségverseny cirkusz és banzáj, az nem kétséges. Azonban a *Szépleányok* sem tud megszabadulni az „érdekességtől”, „vagányságtól” – a feltárolt dráma láttán sem. A témában feszülő lehetőségek közül a látványosabbakat ragadja meg ez az eklektikus, kissé felszínes, szertelen, bár jószándékú sikerfilm. Ám az oknyomozás meglepetései és a társadalomkritikai „üzenet” sem gyengíti a gyanút, amely fölébredhet a nézőben: a film szerzői is a státusra figyeltek, a szerepkörre, a maszkra. *Épp úgy, mint a mutatóvány létrehozói*. Pedig a valóságot, az „igazi történeteket” ha maszkban játsszák is – az ember éli meg. Az ember pedig jelenvalóbb a státusnál, valódiabb a szerepnél, több a maszknál.

Toth Péter Pál

Szabolcsi Bence: Kodályról és Bartókról

Szerencsés korszakát élte századunkban a magyar zene: két olyan nagy alakja mellett, mint Bartók Béla és Kodály Zoltán, értő, együttérző, rendkívül művelt, tájékozott, írói vénával is rendelkező kritikusok, zenetörténészek működtek, akiknek volt tehetsége és bátorsága, hogy a konzervatív közizléssel szembezállva az új és igaz zene ügyét szolgálják. Csáth Géza, Molnár Antal kezdte a sort, majd következett Tóth Aladár és Szabolcsi Bence. Utóbbi a magyar esszé hagyományának is egyik legjelesebb művelője volt. Hallatlanul alapos ismereteit mindig lebilincselő szépséggel adta tovább, írásban is követve a híres elv („Legyen a zene mindenkié!”) szellemét. Szemléletmódját, a magyar zenéhez való viszonyát meghatározta, hogy Kodály tanítványa volt; kötelességének érezte, hogy teljes egészében birtokolja és értelmezze azt a zenei hagyományt, mely mindig az emberről alkotott képet, s az embert szolgálta. A maga szerény módján ezt tette Szabolcsi Bence is, aki sosem volt harcos egyéniség, de finomságával, eleganciájával, szellemi nyitottságával nehéz időkben is az értékeket szolgálta. (Az emlékezetes Bartók-vita után többek között az ő szép elemzése helyezte vissza jogaiba a zeneköltőt.) A *Szabolcsi Bence Művei* sorozatban ezúttal megjelent, tanulmányokat, elemzéseket és bírálatokat tartalmazó kötet egyszerre mutatja a zenekritikust, a magyar nyelv ihletett művészt és a zenepolitikust, aki azáltal tudott politikai tevékenységet kifejteni, hogy makacsul, szívósan őrizte a huszadik századi magyar zene igazi értékeit. A kötetet ezúttal is Bónis Ferenc szerkesztette, s ő irt hozzá értő, jól tájékozott utószót. (*Zeneműkiadó*)

(r. l.)

Szokolay Sándor: Missa Pannonica

Szokolay Sándor legutóbbi művének az ősbemutatójára május 31-én került sor Pannonhalmán, a Bazilikában, Orlandus Lassus „Cantiones Sacrae”-jának néhány hatszólamú tételét követően, a Dobra János vezette Tomkins Énekegyüttes előadásában.

Szokolay Sándor életművében az utóbbi két évtizedben fokozott jelentőséget kapott a szakrális zene. Vallásos témájú művei szervezően összefüggnek a világi kompozíciókkal. Szokolay arra is képes, hogy egyazon zenei nyelven szóljon különböző műfajú alkotásaiban.

„Az Ecce homo utórezgéseként” – olvasható a kottában. Szokolay elsősorban opera-komponista. Mondanivalója e megjelenített „nagy formában” a leginkább otthonos. Mégis, azok a műfajok, amelyek részben kísérletezés eszközei lehetnének, éppoly kidolgozottak, mint a nagy formák. Bármilyen stílári rokonságnál fontosabb az opera és a mise eszmei községe. Szokolay utóbbi műveiben a tonalitáshoz való visszatérés nyílt vállalása figyelhető meg, tartalmilag pedig a magasztosnak, az ideálisnak olyan megjelenítése, amely egyszerre mutat közvetlen és már-már elérhetetlen célokat.

A rövid nyitótétel őszinte-átélt fohász. A kevés szöveg többféle érzelmi reagálási módra ad lehetőséget, az alázatos áhítattól a kinyilatkoztatásszerű hangvételig. A *Gloriában* a dicsőített mellett megjelenik a dicsőítő is, az elvont tökéletesség felé vonzódás hangja jól megfér az evilágiság kifejeződésével. Mint az angyalok és a pásztorok együttléte Kodály kórusművében.

A mise központi tételében, a *Credóban* a nagyfokú szervezethez kötöttsége a maradéktalan érzelmi odaadás szabadságával váltakozik. A *Sanctusban* rövid felkiáltások tagolják az áradó, jubiláló melizmákat. Az *Agnus Dei* tétel megrendítő erejű „Békesség-óhajtás”.

A mű első hallásra is utat talált közönségéhez. A Tomkins együttes a mise rangjához méltóan tolmácsolta a művet.

Fittler Katalin

1987
ANNÉE LII.

vigilia

NOVEMBRE-NOVEMBER
NOVEMBER

Revue mensuelle - Monatsschrift - Rédacteur en chef - Chefredacteur: LÁSZLÓ LUKÁCS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. - Abonnements pour un an - Abonnement für das Jahr 25 US dollar

---

RÉSUMÉ

C'est près de Paris que Jean Vanier a fondé en 1964 l'Arche, devenue depuis une communauté mondialement célèbre. Jean Vanier résume la spiritualité de sa communauté dans un article qui est suivi d'une analyse de István Jelenits. Dans la rubrique „Eglise mondiale vivante” nous donnons des nouvelles des communautés „Foi et lumière” fondées par Jean Vanier. L'étude „En face de nous-même” examine la manière de penser des chrétiens hongrois, et c'est à la base d'un questionnaire publié l'année dernière dans Vigilia. Ákos Szilágyi développe sa pensée sous le titre: Homme et anatomie, Brúnó Tarnay répond selon les points de vue de la théologie catholique. Trois aveux personnels évoquent nos chers morts. A cela se rapporte l'article de Joseph Ratzinger sur la vie après la mort. L'entrevue a pour partenaire Lajos Kerényi, qui, depuis des décennies, rend visite régulièrement aux agonisants à leur lit de mort. Méditations d'aujourd'hui comprend *Tour des vents*, oeuvre de László Csányi; dans la partie littéraire nous lirons la nouvelle de József Gerlei, ainsi que les poèmes de József Tornai et de János Parancs.

INHALT

Jean Vanier gründete im Jahre 1964 neben Paris seine inzwischen weltberühmt gewordene Gemeinschaft die l'Arche (Die Arche). In seinem hier publizierten Beitrag fasst er die Spiritualität seiner Gemeinschaft zusammen. Die Geistigkeit derselben wird in einer Studie von István Jelenits gewürdigt. Über die von Vanier gegründeten Foi et Lumière Gemeinschaften berichtet die Spalte: Lebendige Weltkirche. Eine Studie betitelt: „In unser eigenes Gesicht schauend” untersucht die Denkweise der ungarischen Katholiken auf Grund eines Fragebogens der Vigilia vom vorigen Jahr. Ákos Szilágyi konzipiert seine Gedanken unter dem Titel: Mensch und Autonomie; Brúnó Tarnay antwortet, von dem Gesichtspunkt der katholischen Theologie ausgehend, auf diesen Beitrag. Drei persönliche Geständnisse rufen die Erinnerung an drei uns nahe gestandenen Toten herbei. Anschliessend ein Schreiben von Joseph Ratzinger über das jenseitige Leben. Das Vigilia-Gespräch wird diesmal mit Lajos Kerényi geführt, der seit Jahrzehnten regelmässig Sterbende an ihrem Krankenbett besucht. Heutige Meditation von László Csányi. Im Literaturteil eine Erzählung von József Gerlei, Gedichte von József Tornai und János Parancs.

CONTENTS

In 1964, Jean Vanier founded, near Paris, „l'Arche”, a community that has since become famous throughout the world. - In his writing he summarizes the spirituality of this community. It's intellectuality is appreciated in a study by István Jelenits. Information about the communities „Foi et lumière”, which he founded, is given in our column „The Living Church”. In a study with the title „Facing Ourselves”, the way of thinking of Hungarian Christians is examined on the basis of a questionnaire distributed last year by Vigilia. Ákos Szilágyi expresses his ideas by means of an article with the title „Man and Autonomy”. Brúnó Tarnay replies to his writing from the point of view of Christian theology. The memory of our beloved dead is recalled by three personal reminiscences. This is completed by a writing by Joseph Ratzinger about after-life. Our interview this time is with Lajos Kerényi, who for decades, has regularly visited dying persons at their bedside. Our present Meditation is a writing by László Csányi with the title „The Tower of Winds”. Our literary part contains a short story by József Gerlei and poems by József Tornai and János Parancs.

